

B. G. FORSELIUSE SELTS

Forseliuse Sõnumid

2001

8

B. G. Forseliuse Seltsi perioodiline väljaanne Forseliuse Sõnumid (nime autor prof Helmut Piirimäe) avaldab töid valdkondadest, mis on kooskõlas seltsi püüdlusega: kaasaja haridusideoloogilised eesmärgid ja nende teostamise teed; noorsootöö; haridus, kool ja õpetaja arenguruumis; maakool; haridustraditsioonid ja hariduse ajalugu, sh Rootsi-aegsete juurtega koolide ajalugu.

Loomulikult avaldab selts ajakirjas oma kroonikat.

Toimetus ei tagasta kaastööde käsikirju ja ei vastuta töödes väljendatud vaadete eest.

Selle ajakirja numbri väljaandmist toetas Eesti Põllumajandusmuuseum. Täname!

Kirjastaja: B. G. Forseliuse Selts
Riia 37, 50410 Tartu
tel/faks 07 420 277
mobiil 050 98 647
forsel@hot.ee

Toimetus: Sirje Krikk de Mateo, Madis Linnamägi, prof Helmut Piirimäe
Trükkida antud: 27.02.2001

Arvutikiri: Liia Linnamägi, Madis Linnamägi, Riina Mürsepp, Viljar Tänav
Arvutitark: Anton Tuul

Fotod: Ain Spitz, autorid ja seltsi arhiiv

Trükk: OÜ PAAR

Selts avaldab Osühingule PAAR tänu kõrgekvaliteedilise töö ja kliendisõbraliku suhtumise eest

ISSN 1406-975X

© B. G. Forseliuse Selts
Forseliuse Sõnumid 8/2001
Tartu 2001

FORSELIUSE SÕNUMID 8/2001

SISUKORD

Kooli- ja hariduslugu

PLAKKAT ja Käsk (Karl XI teadaanne aastast 1697, <i>fac simile</i> ja <i>times</i> . Ants Pärna kommentaar)	2
Eeva Kask. Tartu Kubermangugümnaasiumist (1804–1890), hilisemast Aleksandri Gümnaasiumist (1904–1918)	6
Olaf Printis. Legendaarse pastori, silmapaistva koolimatemaatiku ja psühholoogi Rudolf Gottfried Kallase sünnist möödub 150 aastat	8
Anneli Lainela, Kristiina Viibur, Marja Kurm. Vana valge maja sünnilugu. <i>Hele-Mall Kajando</i> . Armas on meile see maja	9
Meeta Reimann. Viluste Põhikool – ajalugu ja tänane päev	12
Harri Kübar. Koolielu mälestuskilde Valgast II (järg)	13
Sirje Krikk de Mateo. Ameerika mandri esimesed misjonärid	18

Pedagoogika. Hariduspoliitika

<i>Iira Aru</i> . Kõne arendamine keeleõpetuse tundides sõnamängude abil	22
--	----

Studia forseliana

Väljavõtted haridusministri määrustest: Õpilaste hindamise kord. Põhikooli ja gümnaasiumi lõpueksamite korraldamise tingimused ja kord	23
Uurimistöö juhend XI klassi õpilastele	24
<i>Piret Hiisjärv</i> . Uurimine on õppimisviis	26
<i>Erli Aasamets</i> . KOMAPress. Koolide õpilasomavalitsuste kaugkoolitus	30
<i>Viire Sepp</i> . Täppisteaduste kool – võimalus võimekaile	35
<i>Tarmo Haud</i> . Ühe kodulehekülje saamisluhu	37
<i>Erki Ragul</i> . Kuldar Sink – Eesti helilooja	41

Haridussotsioloogi veerud

<i>Eda-Kai Simmermann</i> . Usuõpetuse mõjust usulisele arenemisele 1900–1940 (hilisemate eesti kirikuõpetajate autobiograafiade näitel)	44
<i>Hans Dsiss</i> . Õpilaste vaba aja tegevused	47
<i>Maimu Kaugia</i> . Kool noorte õigusliku sotsialiseerumise agendina	58
<i>Arthur Paal</i> . Pärilikkus ja kurikalduvus	60

Forseliana

<i>Tõnis Mägi</i> . Koit (uue ärkamisaja hümn – autori loal)	63
Vastseliina kodu-uurijate laul	63

Mõnda muud

<i>Rein Veidemann</i> . Reekviem Laulvale revolutsioonile	64
<i>Taivo-Ahti Adamson</i> . Koostöö kaudu ja vastutades jõuame parema Eestini. Eesti Kodanikuühenduste Liitude Esinduskogu	68

Tutvustame ja arvustame

<i>Tiit Lepmann</i> . Lühikokkuvõte vihikust “Dünaamilise geomeetria elemente”	70
<i>Vello Helk</i> . Jätk eesti rahvakooli vanemale ajaloole	71
<i>Laine Belovas</i> . 350. Noarootsi kool läbi aegade	71
Kooliteed. Tiit Vahemetsa esimene koolimaja (katkend)	72
<i>Lilia Leiman</i> . Orientatsioon külastajale	73
<i>Meeta Reimann</i> . Veriora kandi vanarahva jutuvara	73

B. G. Forseliuse Seltsis

Juhatuse aruanne B. G. Forseliuse Seltsi tegevusest 13.10.2000–02.03.2001, sh seltsi struktuur	75
B. G. Forseliuse Seltsi auliikmed, aumärkide ja tunnustuskirjade laureaadid	78
<i>Anne Oruaas</i> . Illuka impressioone	80
<i>Mari Lühiste</i> . Väike kodulookonverents	82
Helmut Piirimäe 70	84

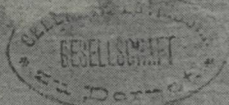
Bibliographia forseliana	85
---------------------------------------	----

Mälestame

Ferdinand Eisen 17.11.1914–31.10.2000	86
---	----

Tagakaane siseküljel: Forseliuslased Pühtitsa Jumalaema Uinumise Nunnakloostri (kloostri foto)

Tagakaanel: Seltsi reisireklaam

PLAKKAT ja Räst,

mis sello üllekohto ja risumisse parrast laewade kallal on antud,
mis hukka on lainud ehk ranna peale aetud.

Mie EARE Jummalala armo läbbi Rootsi, Rooti, ja Wendi Rahwa Kuningas x. x. anname teada. Et meie ühhest aias teiseni sure melehaigussega olleme teada sanud, et monnes paikas, kui laewa rahwas kahjo sawad laewale, ja neid katkise laewadega ranna peale aetakse, need kes ranna äres ma peal ellawad, mitte üksipäinis sesugguse waese rahwale mitte sedda abbi ei te, mis ommeti nende Kohhus olleks, ja meie käsud mis mitmel korral separrast on antud, pealegi kinnitawad; waid selle abbi assemel neile weel suremat Kahjo ja õnnetust tewad kui se willetsus kust nemmad on peasnud (ristirahwal peats sesuggune hirmus tõ teadmatta ollema mis paggana rahwa seas ki ep olle kuulda) selle läbbi, et nemmad ned laewad suutwad põllema, nende warra risuwad, ja wahhest sesuggused hädalistsed koggoniste tapwad kes merre tormist waewald on peasnud, ja parrast sedda risutud warra, ofsego nemad sedda omma tõ ja waewa läbbi olletsid sanud, enneselle hoidwad, ehk wahhest kui kaupa miwad, ja omma wabbandusses ütlewad, et se ifka nenda wiis on olnud; siis olleme meie arwand hea ollewa sure murega hoolt kanda, et sesuggused keeltud risumissed ja Jummalala kartmatta kumbed nende wasto kes on loornud omma ello peastma ja abbi sama, üksford woitsid mahha jada, ja sesuggused kurejad innimesed ommeti kartusse parrast nuhtluste cest ennast hoiaksid sesuggust üllekohto teggemast.

Meie olleme separrast armust heaks arwand, ja seame ja kinnitam sinnatse Plakkati läbbi, et, olgo se kes se on, kes päwal ehk õsel perja tuld ülleste, ehk muud tähhed ja Juhatanissed ülles ehhitab, selle nouga et laewa rahwas se läbbi peab kiusatud sama, ja laew hukka minnema, kui ka sest ühtegi kahjo ei peaks tulles, sesuggune seitse fõrd peab läbbi lippo joõksma.

Sesamma nuhtlus peab ka selle kätte sama kes sellesamma kureja nou parrast need monne kohtade peale jo pantud tähhed ja märkid merre pohjast ehk ranna ärest arrawottab, ehk neid kirowidega täitab, ehk need jõgged neis kohtades kust laewad läbbi kairwad, kinni panneb ehk liwaga kinni mattab. Ja pealegi peab temma sedda keik jälle parrandama.

Alga kui sesugguste perja tulle ja jõggede kinni matmisse läbbi, ehk ka arrawoetud märkide läbbi kahjo peaks sündima, ja laew hukka minnema; siis peab selle pea kes sedda on teinud, mahharaiutud ja ratta peale pantud sama ja temma warrast peab selle teise kahjo tasutud sama.

Kui kenneelgi woib sedda tõeks tunnistada et temma neile kes laewa hukkasamisse läbbi on kahjo sanud, wäggiwalda teinud ehk koggoniste monned tapnud, siis peab se keige nendega kes selle tõ kimpus on olnud, ellawalt ratta surmatud, ja parrast temma kehha ratta peale pantud sama, ja keik omma warra peab temma kautama.

Kui kegi neile hädalistelle ihho polest kahjo teeb, ehk neid hamad, se peab omma ello ja keik omma warra kautama ja temma warra peab kolmeks ossaks jagatama muist kunningale muist sellele kes sedda ülles rägib.

Se kes laewa sütab põllema, mis ranna äres on, ehk jo liwa peale on aetud, olgo nüüd rahwast laewa peal ehk mitte, peab omma ello ja warra kautama ja keik temma warra peab sellele jagatama kes sedda ülles rägib.

Se kes wäggise middagi neist laewadest mis hukka on lainud ja ranna peale aetud wottab ehk risub, ni kawa kui rahwas alles laewa peal on, ja laewa warra

warra weel nouduwad ja woitud warjule sata, peab surmat nuhtlust sama ja temma teha ratta peale pantama, olgo se nüüd piisut ehk paljo, mis ta wärgise on risunud.

Kui kegi sallaja hukka lainud laewa rahwa käest warrastab, siis peab temma kui kiriko warras nuhheldud sama ja keik temma warrast peab sedda kahjo jälle kätte makstud sama.

Kui kegi middagi sesuggusest laewa warrast mis rahwas jo on mahha jätud, ehk kust rahwas male puab peaseda, wõttab ehk sedda sallaja peab, siis peab temma nenda kui teised wargad seadust möda nuhheldud sama.

Kui kegi nende wargade ja Riisujattega nou peab middagi sest risutud warrast kõrwale wanna, peita, ehk ka sest ossa sada, siis peab temma sedda samma nuhtlust sama kui se, kes isse on risund, ja warrastanud. Ja kes teadwal wiisil sest middagi ostab mis nenda risutud ja warrastud on, se peab sedda keige omma warraga kolmewõrra maksuma. Kui temma sedda rahha ei joua tassuda, siis peab tedda teist wiisi seadust möda nuhheldattama; kui se mis temma on ostnud, peale kuelümme wanna taalri wäärt peaks ollema, siis peab temma surma nuhtlust sama, ja ommeti ka weel sedda mis ta nenda on ostnud, maksuma; ja et meil kül õigust olleks sesuggusse furiateggia warrast omma ossa ka wotta, siiski tahhame meie ommast õigusest mahha jätta, agga selle kaebaja kahjo saaks tassutud.

Peale sedda keik, ja et igga üks sedda ennam murret Kannaks ni paljo kui sünnib keik wäggivalda nisuggusse häddalisse rahwa wasto feelmast ja neile hea melega abbi teggemast, ja et sesuggused häddalissed sedda enneminne abbi leiaksid ja omma kahjo saaksid tassutud, olleme meie piddand sedda seadma: et igga moisast, kus rahwa arro jo täis on (poled ja werendikud peab ka nenda arwatama) mis selle raia sees on, kus üks laew on hukka lainud, ja sedda on fakk raiutud ja ärrapõlletud, wiis wanna taalrid peab makstama, ja peawad meie Kinnal-Rubbernerid, Kibb-ernerid, ja ma peolikkud ni hästi meie funninglikko, kui ka moisinlikko, ja preestri ja tallopoia moisawest sedda rahha warsti kofko forjama, ja neile sedda kätte andma, kui esmalt hästi ja sure murrega on läbbi katsutud, ja tõeks tunnistud, mis warra nende riutatud laewade peal on olnud ja mis olleks woinud ranna sata ja warjule panna, kui sesuggust risumist mitte ew olleks olnud, ja selle läbbi ei olle sanud male sata: sest sedda warra mis ehk laewa ferkitamisse pärrast enne jo on merresse wiisatud, ehk muul wiisil ilma et sest kennelgi süüd on olnud, hukka lainud, ei pea mitte senna sekka arwatama, ja keik need peawad ilma trahwita jama, ja mitte sunnitama kahjo tassuma, kes sedda woitud tõeks teha, et nemmad keik hoolt on kannud häddalistelle tõeste abbiks sada, wäggivalda feelda, ja murrest kannud furiateggiad teada sada ja ilmutada.

Peale sedda meie kässime selle läbbi keik meie truid Allamad keikis paikus, et nemmad sesugguste willetsuste sees, kui laewad hukka lähewad neile häddalistele ussinaste ja hea melega wottaksid abbi teha, ja selle seatud palkaga mis seaduste sees jo on seatud, rahhul olla, isstarranis meie Ullema wallitseja Toekholmi linnas, meie Kinnal-Rubbernerid, Rubbernerid ja wallitsejad, Ullewatajad, Junkrud, ma peal, ja kohto wannemad linnade sees, et nemmad hästi tähhele panneksid, et sellesinnatse meie kässjo järrel keikis paikus saaks tehtud, ja peab se kässjo ramat keikist Kantilidest, ja kohto paikus ma sees üks ferd igga aastal loetama ja teada annetama neis paikus, linnades, ja raiades, mis merre äres on. Surema ja parrema tunnis tusse pärrast olleme meie, selle ramato olla omma käega omma nimme kirjotanud, ja omma funninglikko Pitseriga sedda finnitatud. Antud Toekholmi linnas 6mal Joulo ku päiwal 1697.

(L.S.)

CAROLUS.

**PLAKKAT ja Kask,
mis sello üllekohto ja risumisse pärrast laewade kallal on antud,
mis hukka on läinud ehk ranna peale aetud**

Meie, CARL Jummala armo läbbi Rootsi, Kohti, ja Wendi Rahwa Kunningas x.x. anname teada. Et meie ühhest ajast teiseni sure melehaigussega olleme teada sanud, et monnes paikas, kui laewa rahwas kahjo sawad laewale, ja neid katkise laewadega ranna peale aetakse, need kes ranna äres ma peal ellawad, mitte ükspäinis sesugguse waese rahvale mitte sedda abbi ei te, mis ommeti nende kohhus olleks, ja meie kässud mis mitmel korral sepärrast on antud, peälegi kinnitawad, waid selle abbi asemel neile weel suremat kahjo ja õnnetust tewad kui se willetsus kust nemmad on pääsnud (ristirahwal peaks sesuggune hirmus tö teadmatta ollema, mis paggana rahwa seas ki ep olle kuulda) selle läbbi, et nemmad ned laewad süütwad põllema, nende warra risuwad, ja wahhest sesuggused häddalised koggoniste tapwad kes merre tormist waewald on peasnud, ja pärrast sedda risutud warra, otsego nemad sedda omma tö ja waewa läbbi olletsid sanud, eneselle hoidwad, ehk wahhest kui kaup müwad, ja omma wabbandusseks ütlewad, et se ikka nenda wiis on olnud; siis olleme meie arwand hea ollewa sure murrega hoolt kanda, et sesuggused keeltud risumised ja Jummala kartmatta kombes nende wasto kes on lootnud omma ellu peastma ja abbi sama, ükskord woiksid mahha jäda, ja sesuggused kurjad innimessed, ommeti kartusse pärrast nuhtluste eest ennast hoiaksid sesuggust üllekohto teggemast.

Meie olleme sepärrast armust heaks arwand, ja seäme ja kinnitame sellesinnatse Plakkati läbbi, et, olgo se kes se on, kes päwal ehk ösel petja tuld üllesteeb, ehk muud tähhed ja Juhatamised ülles ehhitab, selle nouga et laewa rahwas se läbbi peab kiusatud sama, ja laew hukka minnema, kui ka sest ühtegi kahjo ei peaks tulles, sesuggune seitse kord peab läbbi lippo jooksuma.

Sesamma nuhtlus peab ka selle kätte sama kes sellesamma kurja nou pärrast need mõnne kohtade peale ja pantod tähhed ja märkid merre pohjast ehk ranna ärest ärrawottab, ehk neid kiwwidega täitab, ehk jõgged neis kohtades kust laewad läbbi käiwad, kinni panneb ehk liwaga kinni mattab. Ja pealegi peab temma sedda keik jälle parrandama.

Agga kui sesugguste petja tulle ja jõggede kinni matmisse läbbi, ehk ka ärrawoetud märkide läbbi kahjo peaks sündima, ja laew hukka minnema, siis peab selle pea kes sedda on teinud, mahharaiutud ja ratta peale pantud sama ja temma warrast peab selle teise kahjo tassutud sama.

Kui kennelgi woib sedada töeks tunnistada et temma neile kas laewa hukkasamisse läbbi on kahjo sanud, wäggiwalda teinud ehk Koggoniste monned tapnud, siis peab se keige nendega kes selle tö kimpus on olnud; ellawalt rattaga surmatud, ja pärrsat temma kehha ratta peale pantud sama, ja keik omma warra peab temma kautama.

Kui kegi neile häddalistelle ihho polest kahjo teeb, ehk neid hawab, se peab omma ello ja keik omma warra kautama ja temma warra peab kolmeks ossaks jaggatama muist kunningale muist sellele kes sedda ülles rägib.

Se kes laewa sütab põllema, mis ranna äres on, ehk jo liwa peale on aetud, olgo nüüd rahwast laewa peal ehk mitte, peab omma ello ja warra kautama ja keik temma warra peab sellele jaggatama kes sedda ülles rägib.

Se kes wäggise middagi neist laewadest mis hukka on läinud ja ranna peale aetud wottab ehk risub, ni kaua kui rahwas alles laewa peal on, ja laewa warra weel noudwad ja woiwad warjule sata, peab surmat nuhtlust sama ja temma keha ratta peale pantama, olgo se nüüd pissut ehk palju, mis ta wäggise on risunud.

Kui kegi sallaja hukka läinud laewa rahwa käest warrastab, siis peab temma kui kirriko warras nuhheldud sama ja keik tema warrast peab sedda kahjo jälle kätte makstud sama.

Kui kegi middagi sesugust laewa warrast mis rahwas jo on mahha jätnud, ehk kust rahwas male püab peaseta, wöttab ehk sedda sallaja peab, siis peab temma nenda kui teised wargad seadust möda nuhheldud sama.

Kui kegi nende wargade ja Risujattega nou peab middagi sest risutud warrast kõrvale panna, peita, ehk ka sest ossa sada, siis peab temma sedda samma nuhtlust sama kui se, kes isse on risund, ja warrastanud. Ja kes teadwal wisil sest middagi ostab mis nenda risutud ja warrastatud on, se peab sedda keige omma warraga kolmeworra maksma. Kui temma sedda rahha ei joua tassuda, siis peab tedda teist wisi sädust möda nuhheldattama; kui se mis temmaon ostnd, peale kuuekümne wanna taalri wäärt peaks ollema, siis peab temma surma nuhtlust sama, ja ommeti ka weel sedda mis ta nenda on ostnud, maksma, ja et meil kül õigust olleks sesuggusse kurjateggia warrast omma ossa ka wotta, siiski tahhame meie ommast õigussest mahha jätta, agga selle kaebaja kahjo saaks tassutud.

Peale sedda keik, ja et igga üks sedda ennam murret kannaks ni paljo kui sünnib keik wäggiwalda nisuggusse häddalisse rahwa wasto keelmast ja neile hea melega abbi teggemast, ja et sesuggused häddalised sedda enneminne abbi leiaksid ja omma kahjo saaksid tassutud, olleme meie piddand sedda seadma: et igga moisast, kus rahwa arro jo täis on (poled ja werendikkud peab ka nenda arvatama) mis selle raia sees on, kus üks laew on hukka läinud, ja sedda on katki raiutud ja ärrapõlletud, wiis wanna taalrid peab makstama, ja peawad meie Kinral-Kubbernerid, Kubbernerid, ja ma pealikkud nii hästi meie kuninglikko, kui ka moisnikko, ja Preestri ja tallopoia moisadest sedda rahha warsti kokko korjama, ja neile sedda kätte andma, kui esmalt hästi ja sure murrega on läbbi katsutud, ja töeks tunnistud, mis warra nende risutud laewade peal on olnud ja mis olleks woinud ranna sata ja warjule panna, kui sesuggust risumist mitte ep olleks olnud, ja selle läbbi ei olle sanud male sata; sest sedda warra mis ehk laewa kerkitamisse pärrast enne jo on merresse wissatud, ehk muul wisil ilma et sest kennelgi süüd on olnud, hukka läinud, ei pea mitte senna sekka arwatama, ja keik need peawad ilma trahwita jäma, ja mitte sunnitama kahjo tassuma, kes sedda woiwad töeks tehha, et nemmad keik hoolet on kannud häddalistelle tõeste abbiks sada, wäggiwalda keelda, ja murrest kannudkurjateggiad teada sada ja ilmutada.

Peale sedda meie kässime selle läbbi keik meie truid Allamad keikis paikus, et nemmad sesugguste willetsuste sees, kui laewad hukka lähewad neile häddalistele ussinaste ja hea melega wottaksid abbi tehha, ja selle seatud palkaga mis seaduste sees jo on seatud, rahhul olla, issiärranis meie Üllemä wallitseja Tockholmi linnas, meie Kinral-Kubbernerid, Kubbernerid ja Wallitsejad, Üllevatajad, Junkrud, ma peal, ja kohto wannemad linnade sees, et nemmad hästi tähhele panneksid, et sellesinnatse meie kasso järrel keikis paikus saaks tehtud, ja peab se kasso ramat keikist Kantslides, ja kohto paikus ma sees üks kord igga aastal loetama ja teada annetama neis paikus, linnades, ja raiades, mis merre äres on. Surema ja parrema tunnistuse pärrast olleme meie, selle ramato alla omma käega omma nimme kirjotanud, ja omma kunninglikko Pitseriga sedda kinnitanud. Antud Tockholmi linnas 6 mal Joulo ku päwal 1697.

(L.S.)

CAROLUS

Märkus: Avaldame ülalpool *fac simile* ja *times'*is haruldase trükise aastast 1697, nn plakati e kuningliku teadaande, mis on saadud Eesti Kirjandusmuuseumist (Merike Kiipus ja Imbi Pelkonen). See trükis annab tunnistust B. G. Forseliuse ja tema õpilaste viljakast tööst: üldrahvalik lugemisoskus oli nii hea, et kuningas võis siinsete alamate poole kirjalikult pöörduda.

Toome allpool ära toimetaja Enn Kreemi loal ka selle plakati kommentaari, mis on avaldatud Eesti Laevanduse Aastaraamatus 2000 (Ants Pärna, meremuuseum).

Rannaröövide vastu

Vana rannaõiguse alusel kuulus kõik merelt randa heidetud leidjale. Ka randa jooksnud ja meeskonna poolt mahajäetud laevalt võis igaüks võtta seda, mis talle meeldis. See tava oli visa kaduma. Nii võtsid veel 1414. aastal Narva foogti mehed "vana kombe kohaselt" päästetud laevalt ühe kolmandiku kaubast endale. Sama aasta 24. veebruaril sõlmisid Narva foogt Engelbrecht Krevet ja Tallinna pürjermeister Gerd Witte Narvas käivate kaupmeeste nimel kokkuleppe, milles määrati kindlaks rahaline tasu uppunud varanduse päästmise eest. See on esimene sellekohane taedaolev leping Eestis.

Vana rannaõiguse tava aluseks võttes tegeldi aga ka otsese rannarööviga. Esines juhtumeid, kus randajooksnud laeval mehed tapeti ning merre heideti, seejärel aga rööviti laev tühjaks, kui mahajäetu. Selle kohta on Eesti mereajaloos teada rohkesti fakte. Üks kõmurikkamaid rannarööve toimus 1696. aastal, mil 11. novembril jooksis Uhtu saarte juures kividele Lüübeki laevniku Hans Scarffenbergi juhitud "St. Johannes" mis oli Pärsiast toodud kaupadega teel Narvast Stockholmi. Merehädalised pääsesid randa. Et laevale kedagi ei jäänud, siis tassisid randlased laadungi laiali ja süütasid ka laeva. Sellest võtsid osa ka Vihula mõisa rentnik, Toolse mõisa valitseja ning osa röövitud varast ostis endale isegi Palmse mõisaproua.

Kuna Rootsi kuningas soosis kaubavahetust pärslastega, läks asi kohtusse. Et röövimisse olid segatud ka valitseva klassi esindajad ning rahvas oli nälja-aastate tõttu rahutu, siis vabastati suur osa neist karistusest. Viis peasüüdlast aga mõisteti surma. Rannaröövide vastu kehtestati Rootsi võimude poolt üsnagi karme seadusi.

**TARTU KUBERMANGUGÜMNAASIUMIST (1804–1890), HILISEMAST ALEKSANDRI
GÜMNAASIUMIST (1904–1918)**

15. (27.) septembril 1804 a alustas tegevust Tartu Kubermangugümnaasium. Sellest kuupäevast alates võime kõnelda keskhariduse järjepidevusest Tartu linnas. Uue õppeasutuse ellukutsumine sai teoks tänu Venemaa haridussüsteemi ümberkorraldamisele XIX sajandi algusaastatel. 1803. a kehtestatud “Esialgseid rahvahariduse eeskirjad” nägid ette kolme astmelise üldhariduskooli: elementaarkoolid kohtadel, kreiskoolid maakonnalinnades ja kubermangukoolid ehk gümnaasiumid kubermangukeskustes. Tartu küll seda ei olnud, kuid oli see-eest ülikoolilinn ja õpperingkonna keskus.

Vastloodud koolile anti tsaari korraldusega 10. (22.) detsembrist 1804 Jaani kiriku kõrval asuv nn Printsessi maja. See oli varem kuulunud Kuramaa printsessile H. E. Bironile. Gümnaasiumihoonet laiendati mitmel korral juurde- ja ümberehitustega. Olulisemad ehitusjärgud olid uue õppehoone püstitamine (1828–1839) Rüütli tänavasse ja võimla ehitamine (1880–1881) Munga tänavasse.

Tartu Kubermangugümnaasiumi juhtisid tema tegevuse esimesel aastakümnel Tartu Ülikooli Koolikomisjoni poolt määratud professorid, sh ka ülikooli esimene rektor G. Fr. Parrot. 1814. a nimetati ametisse gümnaasiumi oma direktor, kes oli ühtlasi kõigi Tartu koolide direktor ja kellele kuni 1887. a allusid kreiskoolid, tütarlastekoolid, elementaarkoolid ja erakoolid tolleaegsel Põhja-Liivimaal. Esimene direktor oli O. B. G. Rosenberger (1814–1838).

Kool alustas 3-klassilisena, kusjuures õpilasi oli esimesel õppeaastal 16. 1820. a muudeti kool 5- ja 1861. a 7-klassiliseks. Kõige madalam klass oli VII (septima), siis VI (sexta), V (quarta), III (tertia), II (secunda), I (prima).

Kuni 1880. aastate reformideni toimus õppetöö saksa keeles. Kooliaasta jagunes kaheks semestriks: esimene kestis jaanuarist juunini, teine augustist detsembrini. Küpsuseksameid võis sooritada mõlema semestri lõpus.

Tsaarivalitsuse reformide käigus mindi aastail 1887–1892 järk-järgult üle venekeelsele õppetööle.

Venestusreformi ajal 1890. a nimetati kool Tartu Gümnaasiumiks 3 ettevalmistus- ja 8 põhiklassiga. Nüüdsest oli I madalaim ja VIII kõrgeim klass. Õppeaasta algas sügisel, ülemineku- ja küpsuseksamid toimusid kevadel. 100. aastapäeva puhul (1904) nimetati kool Keiser Aleksander I Õnnistatu Gümnaasiumiks.

Tartu Kubermangugümnaasium oli algusest peale klassikalise õppekavaga kool, kus põhjalikult õpetati antiikkeeli ja -ajalugu. Selliseks jäi ta oma tegevuse lõpuni. Reaalinetele ja loodusõpetusele nägi õppeplaan ette vähe tunde, aga ometi suudeti nende ainete vastu huvi äratada ja lõpetanute hulgas oli palju arste, matemaatikuid, füüsikuid, keemikuid ning teisi loodusteadlasi.

Esimeste õpilastena võeti 1804. a vastu ülikooli rektor G. Fr. Parroti pojad Wilhelm Friedrich ja Johann Friedrich.

Viimane 1918. a vastuvõetud õpilane kandis registreerimisraamatus järjekorranumbrit 8606, järelikult sai niipalju kasvandikke 114 aasta jooksul kas osalise või täieliku keskhariduse. Kool oli kogu 19. sajandi jooksul ja 20. sajandi algul suurim keskhariduskool Eestis.

XIX sajandi I poolel pärinesid Tartu Kubermangugümnaasiumi õpilased põhiliselt pastorige, ülikooli õppejõudude, gümnaasiumi- ja kreiskooli õpetajate, ametnike, sõjaväelaste, kaupmeeste ja käsitööliste peredest. Sajandi teisel poolel tõusid esikohale kaupmeeste ja käsitööliste peredest pärit noorukid, pidevalt kasvas talupoegliku päritoluga õpilaste arv.

Andmed gümnaasiumiõpilaste rahvuse kohta on napid, kuid siin õppis algusest peale ka eestlasi. Ühe esimese teadaoleva eestlasena õppis 1814–1817. a Friedrich Robert Faehlmann. Võib väita, et nii Kubermangugümnaasium XIX sajandi II poolel ja Aleksandri Gümnaasium XX sajandi algul oli kõige suurema eesti õpilaskonnaga keskhariduskool.

Suur osa kooli lõpetanuid läks edasi õppima, sest koolis valitses akadeemiline õhkkond, tihe side ülikooliga ning paljude õpetajate teadusharrastused äratasid õpilastes varakult huvi teaduse vastu.

Tartu Kubermangugümnaasiumi 18 kasvandikku valiti Peterburi Teaduste Akadeemia liikmeks, korrespondentliikmeks või auliikmeks. Nendest tuntumad: J. J. Fr. W. Parrot – looduseuurija, arstiteadlane, füüsik; C. Fr. Knorre – astronoom ja geodeet; H. Fr. E. Lenz – füüsik; H. H. Hess – keemik; A. G. Bunge – botaanik, maadeuurija; O. W. Struve – astronoom.

Kuid peale nende on Tartu Kubermangugümnaasiumist pärit veel teisigi ülemaalse ja rahvusvahelise kuulsusega teadlasi: J. Fr. Eschschotz – anatoom ja zooloog; J. E. O. Schmiedeberg – farmakoloog; O. J. Fr. Meykow – jurist; N. Lunin – arstiteadlane, vitamiinide avastaja; Fr. G. M. Berg – sordiaretaja.

Eriline koht oli sellel koolil eesti rahvusliku intelligentsi kujunemisloos. Siin on õppinud juba mainitud Fr. R. Faehlmann, koolijuhid J. Laaland; J. J. Nocks; H. Treffner; folklorist, keeleteadlane, rahvusliku liikumise tegelane J. Hurt; eesti rahvusliku arstiteaduse rajajaid H. Koppel ja A. Paldrock. Siin on oma keskhariduse saanud luuletaja ja kirjandusteadlane G. Suits, teatritegelane K. Menning, kunstnik A. Eller, arstiteadlased R. Bernakoff, H. Normann, veterinaar J. Kaarde, etnograaf F. Linnus. Lisaks neile õppisid ja lõpetasid Tartu Gümnaasiumi või Aleksandri Gümnaasiumi riigitegelased Fr. Akel, K. Konik, A. Rei, A. Assor, A. Kerem; kirikuõpetajad ja usuteadlased J. Lattik, O. Sild, J. Jalajas, J. Järve, M. Jürmann, J. O. Lauri; juristid J. Reichmann, O. Pütli; agronoom K. Soompää jt.

Tartu Aleksandri Gümnaasium lõpetas tegevuse 1918. a suvel pärast seda, kui Saksa okupatsioonivõimud keeldusid õppeasutust finantseerimast ja kooli juhtkond koos enamiku venelastest õpetajate ja õpilastega oli evakueerunud Nõukogude Venemaale. 1918. a sügisel panid okupatsioonivõimud kooli ruumides käima saksa õppekeelega Tartu Gümnaasiumi, kuhu uutele õpilastele lisaks võeti vastu ka osa Aleksandri Gümnaasiumi kasvandikke. Teine osa eelistas saksa-keelsele koolile H. Treffneri eragümnaasiumi, kus õppetöö toimus juba eesti keeles. Siia tuli üle 76 endist Aleksandri Gümnaasiumi õpilast. Saksakeelses Tartu Gümnaasiumis õppis 1918. a detsembrini 631 õpilast, kelle hulgas oli 337 eestlast, 158 sakslast, 87 juuti, 29 lätlast, 15 venelast ja 5 muust rahvusest noormeest. Aastavahetusel 1918/1919 lõpetas ka see kool tegevuse.

1919. a algul alustas vanades ajaloolistes kooliruumides tööd Hobuse tänavalt siia üle kolunud H. Treffneri eragümnaasium, kus kõrvuti treffneristidega jätkas õpinguid ka enamik endisi Tartu Aleksandri Gümnaasiumi ja okupatsiooni-aegse Tartu Gümnaasiumi eestlastest õpilasi. Sisuliselt ühinesid kaks poeglastekooli. H. Treffneri Gümnaasiumi õpilaste nimekirja võeti 1919. a jaanuaris – veebruaris 1921 ja sügisel veel 10 noormeest, kes olid varem õppinud kas Tartu Aleksandri Gümnaasiumis või Tartu Gümnaasiumis. Koos juba varem üle tulnud 76 noormehega hakkas H. Treffneri Gümnaasiumis õppima 378 endist Aleksandri Gümnaasiumi õpilast. Õpilaste üldarv kasvas 450-lt 1917/1918. õa 896-ni 1918/1919. õa. Alahinnata ei tohi ka Aleksandri Gümnaasiumi avaraid ruume ja inventari, õppevahendeid ja raamatukogu.

KASUTATUD KIRJANDUS:

Liim, A. Tartu Kubermangugümnaasium, hilisem Aleksandri Gümnaasium ja tema koht Eesti kultuuriloos. – Eesti Loodus 1984, nr 8.

Liim, A. Lisandusi Treffnerite perekonnaloole ning Treffoonia ajaloo. – Treffoonia 110. Tartu, 1994.

LEGENDAARSE PASTORI, SILMAPAISTVA KOOLIMATEMAATIKU JA PSÜHHOLOOGI RUDOLF GOTTFRIED KALLASE SÜNNIST MÖÖDUB 150 AASTAT

Saaremaal Kaarma köstri ja kihelkonnakooliõpetaja Mihkel Kallase perekonnas sündis 10. mail 1851. a poeg Rudolf Gottfried. Alghariduse sai ta isa ja ka oma onu Karja kihelkonna koolmeistri Kaarel Alasi juures õppides. Aastatel 1863–67 oli ta ühe aasta Kuressaare linnakooli ja järgnevatel aastatel Kuressaare Gümnaasiumi õpilane. Seal olid tema õpetajateks Jakob Hurt ja hilisem Tartu Ülikooli geograafia- ja matemaatikaprofessor Friedrich Weyrauch. Kuressaares tutvus ta ka dr Johannes Ferdinand Wiedemanniga, kes neil aastatel käis Saaremaal keelt uurimas. Silmahaiguse tõttu pidi ta õpingud Kuressaares katkestama. Paranedes astus ta 1871. a Tartu Õpetajate Seminari. Seal osales ta seminari õpetaja lätlase Otto Kronwaldi poolt organiseeritud noorte eestlaste eraseltsis. 1875. aastal, pärast seminari lõpetamist, hakkas R. G. Kallas Tartu linnakoolides õpetama matemaatikat ja usuõpetust. Temast sai nüüd ka aktiivne tegelane eestlaste ärkamisaegsetes rahvuslikes üritustes. Ta oli juhtivalt tegev nii Eesti Kirjameeste Seltsis kui ka Eesti Aleksandrikooli Peakomitees, osales aktiivselt veel lauluseltsis “Vanemuine”, oli seal laulujuhatajaks ning esines 1880. ja 1894. aasta laulupidudel kõnelejana.

Pärast kolmeaastast kohustuslikku õpetamist Tartus siirdus ta Tallinna, kus lõpetas 1878. a gümnaasiumi ja seejärel pöördus tagasi Tartusse, kus alustas õpinguid Tartu Ülikoolis teoloogia alal, säilitades sealjuures juba Tartus õpetajana ülesnäidatud huvi matemaatika õpetamise vastu. Ta avaldas järgmised aritmeetika ja selle õpetamise metoodika raamatud: “Mõistlik rehkendaja” (1874),

“Ülesannete kogu I–III” (1875), “Mõistliku rehkendaja tarvilised õpetused” (1878) ja “12 $\frac{1}{2}$ toopi

pähkleid nõrgemaile rehkendajatele meelegahutuseks ära närida” (1878). Need raamatud leiavad tunnustamist ka Tartu väljanäituse aurahaga (1881. a). Nagu punktiks oma sellealasele tegevusele kirjutab ta enne ülikooli lõpetamist saksakeelse auhinnatöö “Die Methodik des elementaren Rechenunterrichts” (Elementaarse rehkendusõpetuse metoodika).

Toome siinkohal mõned R. G. Kallase tõekspidamisi väljendavad loosunglikud laused, mis on esitatud eespool loetletud raamatutes:

“Mida vähem esiotsa näidatakse, seda ennem võivad just rehkendamise tunnid viljata, piinata ning rõõmuta, riiu tundideks minna”.

“Ilusast ülesandest – mis elupõuest, lastesilmaringist võetud, mille läbi ühtlasi ka teisi täadusi antakse – on rehkendamise tunni voolav vesi, eluhing.”

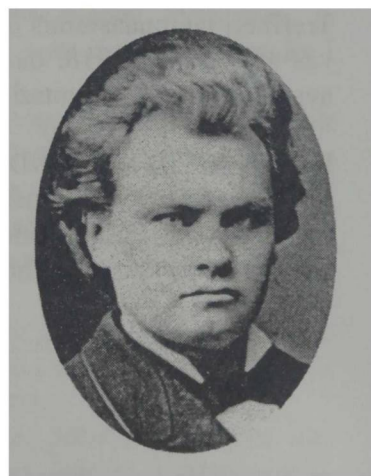
“Andku koolmeister nagu tööpalgaks ning väsinud vaimu elustamiseks mõnda naljakat eksemplit, rääkigu vahest nagu kogemata mõnest kõrgemast asjast rehkendamise põllul, mida virged lapsed edaspidi tundma saavad, tehku täaduse ukse pisut prauli ning lasku lastel kaudu minnes sisse vaadata”.

“Rehkendamise tee käib katsetest ning näitustest läbi üleüldiste õpetuste saadavale. – Aga ei mitte siin ja säälsile silda kaudu sõites ning vankril pehmil padjul puhates – ei! vaid palja jalu kindlaste ning kannatlikult ise edasi kõndides, reisitakse rõõmsa rehkendamise riiki.”

“Lapsed ei õpi kõnelema kui koolmeister vait olla ei mõista.”

Pärast ülikooli lõpetamist algab R. G. Kallase töö pastorina Valgas, Rõuges ja Peterburis. Ta avaldab rea jutluste raamatuid, nagu “Nädala päikene ehk 52 pühalikku mõtlemist” (1888), “Igavene Evangeelium ehk rõõmusõnum Jeesusest” (1891), “Suur-Reede ehk paastukannel” (1901) jt.

R. G. Kallas huvitus ka psühholoogiast ning esimese eestlasena avaldas kapitaalset töö “System der Gedächtnislehre” (1897), millest ca 100 aastat hiljem kõneles tunnustavalt selleaegne Tartu Ülikooli rektor, psühholoogiaprofessor Peeter Tulviste. 1900. a tehti R. G. Kallasele ettepanek kandideerida Tartu Ülikooli usuteaduse professori kohale, kuid seda ta siiski ei teinud. Ta läks selle asemel Jakob

RUDOLF GOTTFRIED KALLAS

Hurda järglasena Peterburi Jaani koguduse pastoriks. Seal ta ka suri 10. aprillil 1913. aastal. Ta maeti Tartusse Raadi kalmistule (sünni ja surma kuupäevad on antud vana kalendri järgi).

R. G. Kallast meenutatakse veel praegugi kui suurt sõnameistrit. Tema jutlustele tuli alati palju rahvast isegi kuni 50 km kauguselt, tema matemaatika raamatud võitsid suure populaarsuse ja teda kutsuti 1883. a Otepäälle õnnistama sini-must-valget lippu Eesti Üliõpilaste Seltsi trikolooriks.

R. G. Kallasel oli kaks venda, Eduard (1858–1900) oli abielus Emilie Blockiga, Oskar (1868–1946) oli abielus Aino Krohniga ja 2 õde, Ida (1853–1930) abiellus Carl Niggoliga, Wilhelmine (Minni) (1863–1923) abiellus M. Kalda järeltulijaga Kaarmas Hans Kirotariga.

R. G. Kallas oli abielus Ida Bernhoffiga (1862–1918) ja neil oli kolm poega ja neli tütart: Rudolf (1889–?) jäi Venemaale, Axel (1890–1922) oli pastor ja luuletaja, Helmuth (1898–1945) suri Tõilis, Hella (1886–1940), Margarete (1887–1932), Helene (1896–?) suri Rootsis, Erica suri varsti peale sündi.

VANA VALGE MAJA SÜNNILUGU

1786. a Paistu kiriku “katsumise” protokollis oli märgitud: “Peale köstrikooli on veel alamaid koole. Need ei ole mõisa, vaid külakoolid. Holstres 2, Aidus, Loodis, Õisus, Kurvitsal, Pahuveres, Tuhalaanes 1. Vardis kooli ei ole. Koolid on 1765. a riigi määrustiku põhjal asutatud: laste üldarv 140” 1837. a rajati Õisu mõisniku von Sieversi poolt kool Õisu valda Lolli tallu. 1840. a lõpetasid selle 5 esimest õpilast. 1842. aastal ehitas vald koolimaja Kõönile ning kool viidi sinna üle. 1860. aastast sai järgnevas 11 aastaks kooli asukohaks Õisu mõisa lähedale Kalmele valla poolt ehitatud uus koolimaja. 1872. a ehitas vald uue koolimaja, mis sai nimeks Peebu kool. 1930. a kandis sama kool Õisu Algekooli nime (Peebu kooli kroonika, 1919–1938, lk 1). Kooli kroonikas on 1935/36. õppeaastal kirjas: “29. novembril 1935. a vaatas vastav komisjon maa-arst, maainsener ja koolinõunik koolimaja seisukorda. Komisjon leidis maja koolimajaks täiesti kõlbmatu olevat. Käesoleval aastal kokkulangemist siiski karta ei ole.” 1937. a 3. mail vaadati koolimaja järjekordselt komisjoni poolt üle ja leiti, et kool tuleb õpilastele sulgeda (Peebu kooli kroonika, lk 26, 30).

Uue koolimaja asukoha üle vaieldi kaua. Osa pidas paremaks ehitada koolimaja Õisu mõisa maadele, aru peeti veel Paistu, Sultsi ja mõne teise paiga üle. Valik langes Sultsi külas asuva Õisu Algekooli maa-alale. 18. märtsi 1938. a Viljandi Maavalitsuse kirjaga teatatakse Paistu vallavalitsusele püstitatava koolimaja ehitusprojekti kinnitamisest, kahjuks ei ole dokumentides kirjas projekti autorit. Säilinud kirjavahetusest nähtub, et kooli maa-ala ja kooliaia plaani koostas Jaan Port Tartu Õpetajate Seminarist.

Kooli arhiivis on säilinud 594leheküljeline toimik, mis sisaldab hulgaliselt dokumente Paistu 6-klassilise Algekooli peahoone ehituse kohta. Seal leiduvast võib Paistu valla kirjast Viljandi Maakoolivalitsusele võib lugeda: “Kuna kooliringkond tuleb uus, (liidetakse Õisu ja Tõlli ringkonnad, milledest osa eraldatakse Loodi ringkonda), siis andmeid õpilaste arvu kohta viimase viie aasta eest pole võimalik esitada; esitatakse aga andmed eeloleva kuue aasta kohta, mille järgi oleks lapsi koolis järgmiselt: 1937/38–97, 1938/39–91, 1939/40–94, 1940/41–98, 1941/42–89, 1942/43–91. Kuna kooliringkonnas on praegu väga palju vanapoiste talusid, kus lapsi ei ole, siis arvestades sellega, et see olukord nii alati ei kesta, ongi koolimaja suuremana projekteeritud, et ei tekkiks laste arvu suurenedes ruumide puudus. ... Tähendatud koolimaja ehitus on seisnud päevakorral juba ligi 10 aastat ja oleks pidanud teostama juba ammu, kuid enne valdade piiride muutmist ei saanud asuda maja ehitamisele, sest ei teatud ette milliseks kujuneb uus vald ja seoses sellega uus kooliringkond. Kuna nüüd 1. juulist s.a (Autorid: 1937. a) teostus valdade liitmine ja sellejärgi koostati uued kooliringkonnad, on kooliringkond ja ühes sellega ka kooli asukoht teada ning tuleb asuda kiires korras koolimaja ehitamisele ja viia ehitus lõpule 1938. a koolitöö alguseks. Kui ei peaks ehitust suudetama lõpetada selleks ajaks, siis ähvardab tulevaseks aastaks kooli sulgemine. Koolitööd kuskil mujal ka pole võimalik jätkata” (Õisu algkoolimaja ehitamisest, lk 36).

Eelarve järgi kujunes koolimaja ehituse kogumaksumuseks 84 700 krooni, planeeritud tööde maksumus eelarves oli aga järgmine:

• mullatööde teostamine	1009,00 krooni
• puusepatööd	11 921,46 krooni

• laudsepatööd	5032,47 krooni
• müürsepatööd	25 404,78 krooni
• betoonitööd	2373,66 krooni
• raudbetoonitööd	975,61 krooni
• krohvimistööd	275,61 krooni
• pottsepatööd	2124,05 krooni
• katusetööd	2418,06 krooni
• klaassepatööd	1209,86 krooni
• maalritööd	3513,43 krooni
• kaevutööd	3429,57 krooni
• elektritööd	832,50 krooni
• keskküte	11 500,00 krooni

Kokku 79 339,99 krooni

Projekti järgi oli kalleimaks tööks telliskividest seinte müürimine (13 665,27 krooni), keskkütte sisseeadmise tööd (11 500,00 krooni) ning telliskivi ja betoonpindade krohvimine siledalt juhtlatti järgi (3443,06 krooni). Projektis märgitud odavamad tööd olid plekilehtede löömine põrandale pliidi uste ette (3,56 krooni) ja kontrollkaevude tegemine betoonitorudest (18,78 krooni).

Paistu valla kirjas Viljandi Maakoolivalitsusele märgitakse, et Paistu vald vajab koolimaja ehituseks laenu. Eralaenu vald võtta ei saanud, sest see oleks viinud valla makseraskustesse.

Arhiividokumentide järgi oli koolimaja ehituse finantsplaan järgmine (kroonides):

1) seni tehtud tööd ja valmismuretsetud materjalid	11 600.-
2) omakapitalid	13 700.-
3) määratakse valla 1938/39.a. eelarvega	5300.-
4) tehakse eralaenu	3400.-
5) laen Koolimaja Ehitusfondist	50 000.-
KOKKU	84 000.-

Paistu vallavalitsus esitas palve laenu saamiseks 50 aasta peale 10. detsembril 1937 (kiri nr 204/8). Vastuses 7. mail 1938. a teatati, et saadava laenu kogusumma on 46 000 krooni. Uue koolimaja ehitusel jätkus tööd kohalikele elanikele ja kaugemal asuvatele inimestele. Tähtsaim töö – koolimaja katuse alla viimise ehitustööd – usaldati peale 28. aprillil 1938 kell 12 Paistu vallamajas toimunud segavähempakkumisi Abja Tööliste Artellile. Kooli nurgakivi pandi 15. juunil 1938.

Koolimaja ehitamiseks on läbirääkimisi peetud 13 erineva materjali hankimiseks. Kõige suuremat tööd tegi vald telliskivitehastega läbirääkimistel ning telliste kohaleveol Loodi raudteejaamast ehitusplatsile. Informatsiooni hangiti 9lt erinevalt tellisetehaselt. Suurima ehitusmaterjalide hulga, 20 000 tellise kohaleveoks andis Paistu vallavalitsus alljärgneva käsukirja:

“Käesolevaga teeb vallavalitsus kõigile alltähendatud talun-diteomanikkudele kohuseks saata üks hobusemees alltähendatud päevil kell 8 homm. Õisu algkooli juurde uue koolimaja ehituskive kohale vedama. Vanker peab enamvähem vastama kiviveo nõuetele, ning kaasas peab olema vastavad kangid ja poomid kivide peale- ja mahapanemiseks.

Kes määratud koormatist ei soovi täita, neil tuleb tasuda vallakassasse hiljemalt 1. nädala jooksul, arvates käsu saamisest, koormatise asendamise maks 5 krooni. Vabatahtlikult maksmata summad nõutakse sisse administratiiv korras.

Kes määratud ajal ei ole ilmunud koormatise täitmisele, need arvatakse loobunuks koormatise täitmisest ning arvatakse koormatise asendamise maksu alla.

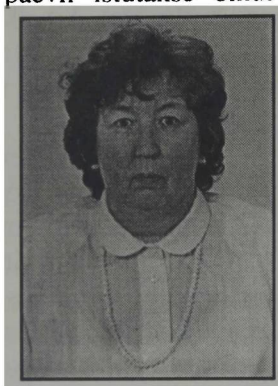
Paistus, 8. oktoobril 1937. a. Vallavanem /allkiri/ Sekretär
/allkiri/“

Tellised saabusid Loodi jaama 1 kuni 6 vaguninit päevas, igas vagunis kuni 3750 kivi. Säilinud käsukirjade järgi kutsuti kive vedama 5 kuni 53 hobusemeest päevas. On teada, et Kalvre talu peremees Hans Uusberg tuli kive vedama koguni autoga. Valla käsukirjade kohaselt käidi tööl kokku 38 päeval. Lisaks kividele veeti ka kruusa.

21. septembril 1939 vaatas kõrge komisjon Õisu Algkooli ehituse üle ning 3. oktoobri 1939 kirjaga andis Viljandi Maavalitsus loa koolimaja kasutamiseks. Kahekordne valge koolimaja oli ehitamise ajal igati kaasaegne, suure perspektiivitundega rajatud hoone. Kui ümberkaudsetes taludes istuti õhtuti petrooleumivalgel, säras koolimaja elektrituledes, koolil oli oma generaator. Võrreldes paljude teiste eakaaslastega, andis tollasele kaasaegsele Õisu algkoolihoonele (1999. a Paistu Põhikool) lisaplusspunkte väga hea keskküttesüsteem ning telefoniühendus.

Hoolimata sellest, et telliste saabudes pidi Paistu vallavalitsus esitama korra protesti kivide halva kvaliteedi osas, on koolimaja tänaseni olnud täie koormusega koduvalla õppurite teenistuses. Senini ei ole ta saanud kapitaalremonti. Ta on nagu tubli vanur – reibas, ei kaeble. Ta on küsinud vaid “uusi kehakatteid ja meiki “. 3. detsembril 1999 sai Paistu Põhikooli maja 60aastaseks.

Kokkuvõtteks. Iga aasta 10. oktoobril tähistab koolipere Paistu kooli ja tema valge maja sünnipäeva – soovime häällilapsele õnne ja pidutseme. Juubelite puhul ei taha vana valge maja (senini on ta olnud ainult valget värvi) enam hästi kõiki sünnipäevalisi ära mahutada. 1997. a tuli oma armast koolimaja taas vaatama üle 450 vilistlaste. Taaskohtumised on ikka rõõmsad. Neil päevil istutakse olnud meenutades olnut ka koolimaja ees kaskede all ning uudistatakse kooliaia lilleilu. Miks pidasime vajalikuks sellest vanast valgest majast kirjutada. Usume, et lugeja mõistab, kui palju huvipakkuvat teavet ja informatsiooni andis Õisu algkoolimaja ehitamise toimik tema lugejatele. Me ei kogunud infot ainult koolimaja ehitamiseks vajalikest ehitusmaterjalidest, hindadest, firmadest – ehitusmeistritest ja Paistu valla ettevõtmistest. Palju huvitavat lugesime tollastest valla taludest ning nende peremeestest. Õisu algkoolimaja ehituskroonikat ei ole võimalik anda lugeda kõigile asjast huvitunutele, mõningast asjakohast teavet saab käesolev kirjatöö pakkuda nii praegustele kui endistele õpilastele, õpetajatele ning töötajatele ja Paistu elanikele. Meile nii armast koolimaja on jäädvustatud paljudel fotodel. Oleme siiralt tänulikud tollasele koolijuhile Abram Valgemäele selle eest, et ta on väga täpselt ja korrektselt pidanud kooli kroonikat ning säilitanud tulevastele põlvedele koolimaja kogu ehitusdokumentatsiooni.

Marja Kurm

KASUTATUD KIRJANDUS:

1. Keba, M. Õisu – Peebu kool aastatel 1837–1937. Kodulooline uurimistöö. Paistu, 1988.
2. Valgemäe, A. Peebu Kooli kroonika. Sultsi, 1919–19383.
3. Õisu algkoolimaja ehitamisest. Paistu, 1937–1939.

Koolimaja ehitamise lugu uurisid Paistu Põhikooli õpilased Anneli Lainela ja Kristiina Viibur ning kooli direktor Marja Kurm

ARMAS ON MEILE SEE MAJA

Sõnad ja viis: Hele-Mall Kajando

Kui sa Viljandisse satud,
Nuia-Abja risttee pealt
Paistu kooli sisse astu –
lahke rahva leiad sealt.

Refr: Koolimaja, valge, vana,
hinge hellu tunde loob.
Armas meile on see maja,
vanaltki meid siia toob.

Kooli ees on kaunid kased,
aed on õitsvaid lilli täis.
Vahetund – end lõdvaks lased,
pingil istumaski käid.

Sport ja laul on moes me majas,
sõpru meil on mitmel maal.
Majast kilkeid, laulu kajab
rõõmsa tuju siit sa saad.

Paistu koolimaja Sultsis

VILUSTE PÕHIKOOL – AJALUGU JA TÄNANE PÄEV

Viluste Põhikool asub Põlva maakonnas Veriora vallas Räpina–Võru maantee ääres (1,2 km Veriora raudteejaamast Võru poole). Küla nimega Willusth on arhiiviandmete põhjal olnud siin juba 1582. aastal.

Enne kooli juubelit, mis toimus 1994. aastal, tegelesin põhjalikumalt oma kooli ajaloo uurimisega. ENE andmetel oli kool külakoolina olemas juba 1812. aastal. Uurimistöö tulemusel selgus, et 1812. aastal oli Räpina kihelkonnas 11 kooli: Meerapalu, Suvahavva, Kõnnu, Viluste (Willusth), Tooste, Papreküla (Räpinas), Suure-Veerksu, Radama, Pääsna, Naha ja Mehikoorma. Eesti kooliajaloo uurija Lembit Andreseni andmetel on need koolid töötanud juba 1777. aastal.

Arhiivimaterjalidest ilmnes, tuginedes Räpina Papreküla kerjus-kooliõpetaja kirjapandud andmetele, et kihelkonna külakoolid asutati 1769. aastal. Nende hulka kuulub ka Viluste (Willusth), mis on nimetatud andmete põhjal 229-aastane. Seega kindel algusaasta paraku puudub – täpsemaid andmeid võiks leida veel Riia arhiivi materjalidest. Meie tähistasime kooli 225. aastapäeva.

Esimene teadaolev Viluste koolimaja asus keset Viluste küla Gustav Siilbaumi (praegu perekond Mähhari) õues. Koolil puudus kaua aega oma kindel asukoht. Kool on lühemat aega töötanud ka Veriora mõisas.

Oma tänasele territooriumile ehitati koolimaja 1873. aastal (praegu asub seal kooli kasvuhoone). Esialgne hoone põles maha enne lõplikku valmimist. Samale kohale ehitati uus koolimaja 1875. aastal, kus kool töötas kolmeklassilisena ühe õpetaja juhatusel kuni I maailmasõja lõpuni.

Praegune koolihoone valmis 1928. aastal (kooli juurdeehitus lõpetati aastatel 1963–66). Saksa okupatsiooni ajal töötas kool mitmes eraldi majas, sest suur koolimaja oli muudetud saksa sõjaväehaiglaks. Alates 1946. aastast sai kooli abihooneks endine Veriora vallamaja, kus praegu töötab esimene klass ja asuvad tööõpetuse kabinetid.

1920. aastal avati neljas klass ja ametisse asus ka teine õpetaja, kelleks sai Paul Palgi. 1926. aastast on kool juba 6-klassiline. Nõukogude perioodil muudeti kool seitsmeklassiliseks ehk mittetäielikuks keskkooliks. 1960. aastal sai kool juurde kaheksanda klassi. Alates 1988. aastast töötab Viluste Põhikool üheksaklassilisena.

Esimeseks õpetajaks, kelle kohta leidub andmeid, oli Juhan Parind (sünd 1793), seejärel tulid õpetajad Andres Mägi, ? Rauch, Jaan Pragi, Jaan Tikk, David Roots, 1905–1908 Jaan Tolmusk (tuntud Räpina kihelkonna kodu-uurija). 1909. aasta teisel poolel alustas tööd Daniel Petmanson ja temaga koos ka Joosep Palgi, kes töötas siin juba pikemat aega (1910–1944) – kuni nõukogude võimu taaskeskestamiseni. Eesti Vabariigi aegsetest õpetajatest on veel teada Johannes Pöder, Linda Raudsepp, Kalju Randloo, Adele Mitta, Alma Saare ja Ilmar Palgi.

Pärast nõukogude korra keskestamist sai direktoriks Juhan Unt. 1946. aasta sügisest asus sellele kohale Aleksander Eerik, tema surma järel tuli uueks direktoriks endine Loosi kooli direktor Karl Puusepp. 1954. aastast sai kooli direktoriks Heino Sokman, kes töötas siin kuni 1987. aastani. Praegu juhib kooli Jaan Vija.

Sõjajärgsetel aastatel jäi kooli õpetajaskond kauaks ajaks stabiilseks. Staazhikaid õpetajaid töötas koolis mitmeid. On neidki, kellele Viluste kool on olnud esimeseks ja ainukeseks töökohaks – näiteks Laine Kiudorf, Salme Randmaa, Silvi Küüts. Pikka aega töötasid või töötavad praegugi Silvia Pelovas, Iia Oot, Eevi Mähhar, Helgi Vijar, Ellen Sokman, Reet Parind, Ene Mähhar, Eevi Mälton. Meeta Reimann töötas siin 51 aastat. Uute õpetajatena on tööle asunud Mare Seppo, Luule Vija, Riina Villak, Heili Ahelik, Triin Keres ja Grünet Trumsi.

Viluste kooli õpilaste arv on kõikunud 140–160 piires. Praegu õpib koolis 142 last. Kooliõpetuse tase on olnud küllaltki hea, läbi aastate on tegutsenud mitmeid spordi- ja isetegevusringe (mudilas- ja lastekoor, rahvatants, aeroobika, korvpall jms) ja on saavutatud tähelepanuväärseid tulemusi. Pikka aega on tegeldud kodu-uurimusliku tööga.

Kooliümbruse kaunistamine ja korrastamine ning looduskaitse-alase tegevuse kõrgaeg kuulub direktor Heino Sokmani tööaega. Praegune direktor Jaan Vija on palju teinud kooli remondiks ja

kooli abihoonete ehituseks, 1996. aastal valmis endisest vanast meiereist uus tänapäevane võimla ja jõusaal. Juttu on olnud uue koolimaja ehitusest.

Nii endine Veriora sovhoos kui praegune valla omavalitsus on suhtunud mõistvalt kooli vajadustesse ja soovidesse.

Viluste Põhikool elab oma igapäevast koolielu, koolilaste puudust praegu veel karta ei ole ja selgi kevadel heliseb lõpetajatele viimane koolikell.

Jaanuar 1998

Märkus: M. Reimanni artikli avaldamine viibis, sest autor lubas lisada mõne õpilaste abiga kogutud kohaliku muistendi. Nüüd võib neid lugeda rubriigis "Tutvustame ja arvustame".

HARRI KÜBAR
AS Estiko majandusnõunik

KOOLIELU MÄLESTUSKILDE VALGAST II

Õppimine sõja-aastail

Eesti Vabariigi ajal oli koolides isamaaline kasvatus au sees. Iseseisev Eesti oli õitsengu teel, elu muutus aasta-aastalt paremaks. Tööpuudust ei olnud, kohti oli valida. Au sees olid Vabadussõja kangelapsed, kuigi nende oreooli vähendasid vapside liikumine ja üksikud vanad sõjamehed, kes alkoholi liigtarvitasid ja viinauimas oma kangelastegudega keldisid. Sugulaste seas ja tutvusringkonnas oli ka taolisi.

Kaitseliitu ja politseid hinnati, austati ja kardeti. Eesti sõjavägi oli distsiplineeritud. Valgas paiknes mitu väeosa, meeles on iga-aastased ratsavõistlused, mida peeti Priimetsa surnuaia taga. Ohvitserid olid korrektses riietuses, galantsed. Seda nõuti ka igalt sõdurit. Hoopis teistsuguse pildi jättis Punaarmee, selle sõdurid ja tehnika, kui nad 1940. aasta suvel Valka mööda Viljandi maanteed sisse marssisid ning hõivasid Eesti kaitseväge kasarmud Pika, Maleva tänavas ja Priimetsas.

Saksa vägesid võeti 1941. aasta suvel Valgas vastu kui vabastajaid, kuigi Eesti noored olid kasvanud E. Bornhöhe "Tasuja" ja Landeswehri-vastase võitluse vaimus. Aasta kommunistlikku režiimi oli olnud väga hirmus: arreteerimised, mõrvad, küüditamised. Punkti panid veel hävituspataljonnased enne Valgast lahkumist. Teatavaks tehti Stalini käsk: vaenlasele tohib jätta ainult must maa!

Peagi näitasid aga sakslased oma õiget nägu. Eesti sõjaväe ratsaeskadroni asukohta Priimetsas organiseeriti vene sõjavangide laager, kus näljas, külmas ja viletsuses vireles tuhandeid punaarmeealasi. Mõnelgi õnnestus põgeneda ja meie kodus Räni mõisa põllu ääres said need õnnetud inimesed suutäie või riidetüki kaasa.

Õppimine sakslaste ajal oli omamoodi vindumine ja virelemine. Enamik koolimaju Valgas võeti sõjaväe käsutusse.

Ühes majas käisid koos mitme kooli õpilased, üks selliseid oli Valga II algkooli maja. Koolid pidid töötama vahetustega, mõnikord kestsid tunnid hilisõhtuni. Kehtis range pimendamiskeeld, võib ette kujutada väikeste laste õhtust kooliteed, näiteks Purakülla läbi surnuaia. Julgemad poisid saatsid klassi- (kooli) õdesid koju.

Tunnid olid lühemad, paljusid aineid tõmmati kokku, mõned õppeained – laulmine, võimlemine, käsitöö – jäeti lihtsalt ära. Seetõttu ei ole näiteks nima koolis noote õppinud. 1944. aasta algul, kui rinne idast lähenes Eestile, tehti linnakoolide lastele ettepanek minna edasi õppima maakoolidesse. Juttu oli peamiselt Paju, Hummuli, Koorküla ja teistest ümbruskonna koolidest. Kellel oli sugulasi või tuttavaid nende maakoolide piires, tegigi seda. Enamus vireles linnakoolis edasi.

Kogu saksa okupatsiooni aja oli meil klassijuhatajaks võluv blondiin Irma Leis, kes oli ühtlasi ka saksa keele õpetaja. Tema mees oli Eesti ohvitser, kes 1941. aastal mobilisatsiooniga Venemaale kaasa sunniti, peagi õnnestus tal aga sakslaste poole üle tulla. Proua Leis elas üksinda Pargi tänaval ja meil, poistel, tuli mõte talle küttepuude saagimiseks – lõhkumiseks oma abi pakkuda. Püüdsime seda ajastada mõnele õhtule enne saksa keele kontrolltööd. Saagisime ja lõhkusime, siis kutsuti tuppa, pakuti võileibu ja teed, enne kojuminekut võtsime nagu muuseas läbi ka järgmise päeva kontrolltöö materjalid. Kasu mõlemapoolne, kuigi tekitas mõningates klassiõdedes kadedust.

1. märtsiks 1944 oli aga koolis käimine kõigil läbi. Meid, kuuenda klassi õpilasi, kutsuti kooli ja anti kätte algkooli lõputunnistused. Oli väärtlik ja ilus paber see esimene lõputunnistus. Kahju, et see 1944. aasta hilissügisel gümnaasiumi esimesse klassi astumisel ära võeti ja kooli arhiivi jäeti.

Koolijuhataja J. Karolin kutsus ka hiljem appi kooli vara kolima. Raamatud ja õppeabinõud kandsime kohvritega ning kastidega mitmele poole keldritesse, aga ka koolijuhataja majja, mis asus kesklinnas, Kuperjanovi tänava alguses vastu Tähe tänavat.

Sõja-aastate koolivendadest on meelde jäänud Valter Näppi (nüüdseks manalas), kellega kõige rohkem seltsisin ja Guido Kobolt. Igavusest sai osa võetud ka organisatsiooni "Eesti Noored" tegevusest, kes käisid koos praeguse trükikoja hoovis asuvas majas.

Üks noortejuhte oli Kalev Raave. Viimane deklameeris 1942. aasta Eesti Vabariigi aastapäevaaktusel kino "Ilmarine" saalis Marie Underi luuletust "Jõulud 1941"

Sakslaste poolt kehtestatud sundtöökohustus kehtis ka laste kohta. Koolilapsed pidid suviti abistama taluperemehi põllutöödel, sügisel tuli vallamajast saadud tõend ette näidata. Minul ja paljudel teistel lastel tuli kõik koolivaheajad karjasena teenida. Kevadel, kooli lõpupäevadel tulid peremehed linna, kaubeldi karjaseid, kui kaubad koos, siis sõideti, isiklikud asjad kompsus peremehe selja taga vankril, uude teenistuskotta. Sügisel toodi karjalaps koolitöö alguseks, vahel ka veidi hiljem, linna tagasi. Siis oli vankril ka karjase palk. Koolilastel oli kohustus koguda ka ravimtaimi, mis karjalapse eluga mõneti sobiski. Näiteks karjamaalt sai korjatud paiselehti, teelehti, raudrohtu, palderjanijuuri, paakspuukoort, kadakamarju. Ravimtaimede eest anti apteegist talongid, mida sai vahetada suhkru või riigiviina vastu.

Keskkoolis

Kuna mina sündisin ja kasvasin Valgas, siis tuli mul Valga Gümnaasiumiga, tegelikult küll ainult tema majaga, kokku puutuda juba varajases lapseas. Esimesed selgemad mälestused on 1940. aastal kooli võimlas toimunud valimiseelsest rahvakoosolekust. Olin siis kümneaastane. Saksa okupatsiooni ajal oli koolimajas laatsaret ja seal viibivatelt haavatutelt sai magusat nurutud.

1944. aasta hilissügisel kutsuti algkoolilõpetanud "Säde" maja ühte suuremasse ruumi (vist teatri proovisaal) kokku ja lasti kirjutada kirjand. Oli teisigi eksameid (matemaatika kirjalik). Soovijaid oli oma sadakond, esimese vooruga said mäletavasti gümnaasiumi sisse umbes pooled. Valgesse Majja me aga niipea ei pääsenud, koolitööd alustati kunagises ohvitseride kasiinos Säde pargi keskel. Teisel aastal käisime endise I Algkooli ruumides, alles 1946. aastal saime Valgesse Majja.

Põhiline kollektiiv ja tookordne lend kujunes välja 1944/45. õppeaastal, st gümnaasiumi pärastsõjaaegses I klassis, kuigi uusi õpilasi võeti vastu veel ka 1945 ja üksikuid 1946. aasta sügisel. Samal ajavahemikul muutus kooli nimetus mitu korda. Austusest endise gümnaasiumi ja trotsist tolleaegse koolireformide vastu, kirjutasime veel mõni aeg vihikutele ning õpikutele näiteks "gümnaasium" või "reaalgümnaasiumi" I-Rb klass. Kui õpetaja või klassijuhataja parandamised ja märkused ei aidanud, kutsus range, kuid alati korrektne koolidirektor Henn Sirk kõige trotslikumad enda juurde, kus nõudlikult ning veenvalt tehti selgeks, et aeg oleks jonn jätta.

Tollase kooliuuenduse kohta annab tunnistust asjaolu, et üldse sain ma oma alg- ja keskhariduse kohta kolm lõputunnistust: 1944. aasta kevad-talvel tunnistus algkooli (6. klassi) lõpetamise kohta (1). 1944. aasta sügisel astusin gümnaasiumi I klassi (klassi nimetus oli siis reaalharu järgi I Rb). Selle lõpetamise järel anti 1945. aasta kevadel mittetäieliku keskkooli (7. klassi) lõputunnistus (2). 1945. aasta sügisel tuli astuda juba Valga I Keskkooli 8-klassi. Viimane lõputunnistus oli Valga I Keskkooli küpsustunnistus (3), millega mind 1949. aasta kevadel pidulikult ellu saadeti.

Hoolimata rasketest aegadest (sõda, arreteerimised, küüditamised), lõpetas tollal kolm paralleelklassi, kokku umbes kaheksakümmend noort.

Tollal oli õpetajaskonnas palju koloriitseid kujusid. Alati korrektsest direktorist ja eesti keele ning kirjanduse õpetajast Henn Sirgust oli juba juttu. Eesti keele ja kirjanduse õpetaja oli ka Juhan Palvadre, kes võitis kiiresti õpilaste usalduse, sest ta oli kaasakiskuva iseloomuga ning jutukas inimene.

J. Palvadrest on oma mälestustes soojalt kirjutanud Austraalias elanud eesti kirjanik Peeter Lindsaar. Alati rahulik ja tasakaalukas keemiaõpetaja Georg Säinas oskas oma aine nii huvitavaks teha, et meie lennust läksid nii mõnedki kõrgkoolidesse keemiat õppima. Meenub käbe ja äkilise iseloomuga füüsika-matemaatikaõpetaja Eduard Arviste ning flegmaatiline lauluõpetaja ja koorijuht Albert Puusta. Matemaatikat andsid veel A. Shelnin ja R. Meltsas, füüsikat A. Hermann, looduslugu A. Kaldma, maateadust L. Umalas ja I. Päss, inglise keelt L. Kull, vene keelt

V Zašubovitš ja N. Orehhova, võimlemist V Pottsepp, J. Ottender ja L. Jaska, sõjalist õpetust – K. Tamm, joonistamist S. Sokolovskaja, ajalugu Hans Tarnaste ja J. Nazarov
Ajaloos ja konstitutsiooni õpetajaks oli 1946. aastast alates 1940. aasta töölisliikumise tegelane Julius Lee.

Sõja ajal ja eriti peale sõda oli poiste käes relvi, padruneid, mürske, miine ja muid lõhkekehasid. Nii mõnigi koolivend kaotas oma elu või laskis enda vigaseks. Lahinguvastust otsiti Emajõe kallastelt Sangastest kuni Pikasillani, linna ümbruse metsadest ja sõjaväeosade asukohtadest. Üks huvitavamaid kohti oli saksa tankide laoplatz Petseri tänavas, kus katoliku kiriku vastas asuval platsil seisis peale sõda täisvarustuses soomusmasinad.

Meie lennus oli palju andekaid ja aktiivseid õpilasi, kes võtsid osa isetegevusest. Oli lauljaid ja muusikuid, kõikide kooliringide (reaalteadused, kirjandus) juhtivaid tegelasi, kunstikalduvustega noori.

Koolil oli kaks orkestrit: puhkpilli- ja tantsu- (estraadi-) orkester. Mõlemas mängisid meie lennu paralleel klasside õpilased F. Koorits, A. Liiva, V. Loos, A. Rüütlane jt.

Kõneviisilustel ja deklameerijate jõukatsumistel paistsid silma V. Järv ja E. Kirt. Klassi- ja koolipidudel oldi tihti eestvedajad. Viimastel aatatel käidi esinemas (tollal öeldi: pidusid andmas) Valga ümbruse maarahvamajades. Nendel maapidudel oli palju kuulajaid, vaatajaid ja tantsijaid. Piletimüügist saadud tulust sai tehtud nii mõnigi ekskursioon Jõgevestesse, Karksi-maile, Siguldasse-Riiga.

Üks omapärasemaid tollasemaid ettevõtmisi oli omaloomingulise näidendi (nüüd öeldakse rahvatükk) lavale toomine kümnendas klassis õppimise ajal (1947.–48. õppeaastal). Libreto kirjutasin mina A. Kitzbergi jutustuse “Veli Henn ja Hennu veli” alusel. Näitlejad võeti peamiselt oma klassist (Aksel Rüütlane, Olev Uibopuu, Helgi Laurtis, Henn Melts, Feliks Koorits, Luule Rimm jt.), aga appi kutsuti “lavajõude” ka pralleelklassidest (Virve Loos, Harald Peep, Zoja Jõgeva jt.).

Aastad 1944–1949, mil õppisin Valga I Keskkoolis, olid sellised, et mõnede head ja tugevad õpetajad pidid koolist lahkuma. Kes arreteeriti ootamatult (Henn Tiivel) ja jäi kadunuks, kes vallandati. Põhjus oli kas tühine, näiteks ühiskondlik tegevus Eesti Vabariigi päevil või mõni kogemata öeldud sõna. Meie lennu õppimise ajal pidid õpetajaametist lahkuma Nigo Sinivee, Linda Umalas, Juhan Kraav, peagi ka Juhan Palvadre. Enamik nendest said külge kodanliku natsionalisti sildi.

Ka üksikuid õpilasi kadus kooliaastate vältel vaikselt ära. Hiljem selgus, et arreteeriti metsavendadega sidemetes olemise pärast.

Oli mis oli, 1949. aastal Valga I Keskkooli lõpetanute lend on alati tänulik olnud oma õpetajatele, oma koolile, oma kodulinnale. Siit kaasatud õpetused on saatjaks kogu eluteel. Sellest lennust on tulnud palju silmapaistvaid pedagooge, koolidirektoreid ja võimekaid aineõpetajaid: Jüri Vene, Irene Leisner-Sikk, Valdeko Loos (surnud), Zoja Rüütlane-Jõgeva, Koidula Zujev-Alp, Vello Punt, Väino Roose, Heino Untera (surnud), Varju Perakond, Virve Kärson-Loos, Milvi Saukas-Maior, Egon Hurt, Heldi Luik- Kroon, Silva Nirk, Melli Teder.

Vabariik sai siit teaduslikke töötajaid ja kõrgkoolide õppejõude: Heino Lind, Arvi Liiva, Harri, Paves, Lembit Kaarmaa (surnud), Ervin Kripsaar (surnud).

Tuntud kirjandustegelased, ajakirjanikud, tõlkijad ja kriitikud on Harald Peep (surnud), Ülo Tonts, Vello Tarnaste (surnud), Kaljo Tiro.

Kunstnikud: Aulin Rimm (surnud), Imbi Lind, Estelle Vikman-Rõõm.

Arstid ja teised meditsiinitöötajad: Aleksander Pille, Tiiu Piir-Kitsnik, Liia Mikk-Moorits, Helgi Laurits, Sinaida Ellervee.

Tööstustegelased ja insenerid: Kaljo Rogenbaum, Oskar Vares (surnud), Ülo Vares, Juta Sents-Jaakson, Aksel Rüütlane (surnud).

Metsandustegelased: Olev Uibopuu, August Kähri.

Majandustegelased ja juristid: Hans Alamets, Elmar Kirt, Harald Tann, Ellen Terno-Jauhka, Raimond Zimmer.

Kuidas me ajakirja välja andsime

Nõukogude koolis olid tähtsaks asjaks seinalehed, kuigi me ei saa siiani aru, milleks neid välja anti ja kellele oli seda vaja.

Juba 1940.–1941. õppeaastal oli Valga II Algkoolis iga klassi kohustuseks seinalehte välja anda. Seda enam peale sõda, aastatel 1944–1949, kui ma keskkoolis käisin. Sellest ajast on mees ülekooliline seinaleht “Sõnarelv”, mille toimetamisest võtsid osa ka meie klassi kirjandushuvilised õpilased Jüri Vene, Aksel Rüütlane, Väino Järv jt. Meie klassi seinalehte “Nooruse Tuli” toimetasid eelnimetatud ja oli veel teisigi abilisid. Kooli seinalehe “Sõnarelv” üks tähtsamaid tegelasi oli meist aasta eespool õppiv Olaf Utt, kelle isa oli enne sõda linnasekretär. Utt oli ka üks esimesi komnoori keskkoolis ja tegi tugevat propagandat, et teisigi komsomoli meelitada. Poliitilistel põhjustel oli üsna palju jagelemist, mis peegeldus ka seinalehe artiklites: nõuti kriitilisi artikleid. Umbes selliseid, mille kohta oli Stalin öelnud: kui ajalehe artiklis on kasvõi 5% tõe rahvavaenlase kohta, tuleb see avaldada.

Enamus klassi- ja kooliõpilastest ei andnud survele järele ja komnooreks ei mindud keskkooli ajal ega ka kõrgkoolis. Meenub üks vene perekonnanimega (Generalov) väikest kasvu poiss, oli vist 1944.–45. aastal komsomolisekretär, igatahes silmapaistev ideeline võitleja uute liikmete värbamisel ja komsomoliürituste läbiviimisel.

Kuna seinalehtede väljaandmine läks nn organiseeritud noorte kätte, siis meie klassis õppivad noored otsisid ise mõnda teist väljundit. Keskkooli ja konkreetsemalt meie klassi oli sattunud rida isepäiseid, kindlate veendumustega noori. Tavalisest suurem oli ka meie lugemus. Eesti aeg oli alles lõppenud, kodudes leidis palju raamatuid, terveid ajalehtede ja ajakirjade aastakäike. Toon ära ainult mõned, mis tollal veel käest kätte anti: “Laste Rõõm”, “Viiking” “Vallatu Magasin”, “Kirilind” “Maret” “Taluperenaine”, “Kaitse Kodu”, “Sõdur”.

Avalikest raamatukogudest korjati selline enne sõda ilmunud kirjandus ära, kodudeni veel ei jõutud. Eesti keelt ja kirjandust tuli muidugi ametliku programmi järgi õpetada, aga eks õpetajad oskasid ridade vahelt nii mõndagi öelda. Selle ala õpetajad – Juhan Palvadre ja Henn Sirk – olid tugevad pedagoogid, oma ainet põhjalikult tundvad inimesed.

Eks see viiski asja nii kaugele, et tuli mõte oma ajakirja välja anda. Algust tehti klassiõe Irene Sikku (peal abiellumist Leisner) kodus. Nimeks võeti “Meie Elu” Paberiks harilikult vihikulehed, sellepärast oli ka formaat vihikusuurune. Kaanel ainult nimi, number, kuupäev, toimetuse koosseis. Sisu oli, puhtkirjanduslik, poliitikast püüti eemale jääda. Eeskujuks oli kindlasti enne II maailmasõda Eestis ilmunud ajakirjad. Neist kopeeriti ka joonistusi ja karikatuure. Jutustuste sisuks oli sageli mõni romantiline armastuslugu. Olime siis ju 17–18 aastased. Toodi ära ka kaasõpilaste lühikesi reisikirju (nt poiste sõit ratastel Valgast Pühajärvele, rongiga Siguldasse). Ilmus üksikuid luuletusi. Kirjutati anekdoote ja naljandeid, peamiselt õpilaste endi elust.

Silme ees on üks kusagilt kopeeritud pilapilt koolielust: õpilane näitab õpetajale, et tema sõrm on kõver ja kontrolltööd kirjutada ei saa. Kui õpetaja küsib, et milline sõrm enne seda oli, siis õpilane ajab sõrme sirgeks ja näitab õpetajale.

Ajakirja anti välja salaja (peamised toimetajad I. Sikk ja H. Kübar), levitati oma klassis ja paralleelklassides, neid oli kokku kolm. Mäletatavasti tegid ajakirjale kaastööd veel Ellen Jauhka (abiellumisel Terno), Helgi Laurits, Aksel Rüütlane. Paljundamine toimus käsitsi läbi kopeerpaberi, unistati hektograafist. Tookordne aeg oli sünge, valitses sügav stalinism. Oli arreteerimisi, kadusid õpilased ja õpetajad. Valgamaal oli rohkesti metsavendi, kes mitte alati ei elanud metsades, vaid varjasid end ka linnamajades. Õhus olid uued represseerimised.

Ajakirja “Meie Elu” suudeti välja anda ainult kuus numbrit. Lõpp oli ootamatu ja järsk. Viimases numbris oli omatehtud naljand, mis põhines tollal Valga kinos “Apollo” (asus Kungla tänava alguses) linastunud menufilmil “Suur valss” Miliza Korjusega peas. Üks õpilane küsib teiselt: “Kas Miliza Korjust oled vaatamas käinud?”

Vastus: “Ei mina küll mõnda miilitsaraibet vaatama lähe!”

Kuidagi oli “Meie Elu” nr 6 sattunud tolleaegse direktori Henn Sirgu kätte, kes oma otsekoheselt moel kutsus peatoimetaja enda juurde, käskis ajakirja kõik numbrid kokku korjata, ahjus ära põletada ja edaspidi taoliste asjadega mitte tegelda. Tollal oli igasuguste omaloominguliste kirjatööde levitamine rangelt keelatud ja karistatav. Mitmel pool Eestimaal avastati “põrandaaluseid õpilaste organisatsioone”, mille liikmeid arreteeriti ja paljudeks aastateks Siberisse saadeti. Peagi oli käes 1949. aasta märtsiküüditamine, meil samal kevadel ka keskkooli lõpetamine.

Meie klassist viidi Siberisse Helgi Laurits ja Valdeko Kukk, just mõned kuud enne lõputunnistuse kättesaamist. Teistest klassidest oli ka äraviiduid (Ervin Kripsaar jt).

Küüditamistest...

14. juuni 1941

Hommikul kella viie paiku äratas mind ema, kõigepealt soovis õnne, sain sel päeval 11-aastaseks, ja teatas, et inimesi viiakse Venemaale. Ema otsis välja perekonna kuld- ja hõberahad (kuldrahasid oli ainult kaks). Pakkisime need kaltsu ja plekist teekarbi sisse, viisime aeda ja matsime õunapuu alla maha. Seda juhuks, kui ka meid küüditatakse, siis tagasi tulles leiaksime mündid üles. Meid õnneks ei puudutud, aga meie lähedalt viidi raudteetöölise Kõiva pere, isa-ema, kaks poega ja tütar. Arreteerimisi oli aga pidevalt. Näiteks läheduses elav tädimees Alfred Pihlak, vabadussõjast osavõtnu, arreteeriti juba paar kuud peale punavägede sissemarssimist 1940. aasta suvel. Arreteerimisel tehti põhjalik läbiotsimine, ära võeti perekonnaabumis olevad grupipildid. A. Pihlak kadus jäljetult.

25. märts 1945

Jutud uuest küüditamisest ja ära viidavate nimekirjade koostamisest liikusid rahva seas juba mõnda aega. Mul olid sõbralikud suhted kaks aastat tagasi tagapool õppiva Leili Heljustega. Tema isa oli Vabadussõjas silma paistnud ja haavata saanud. Kolonel Jaan Heljuste oli olnud Võru kaitseliidu ülem. 1949. aastaks oli ta invaliidistunud ja seega arreteerimisest pääsenud. Nendega ühes majas elas Valga parteitegelane Voldemar Tint, kes oli Heljusteid hoiatanud. Juba mõni aeg enne 25. märtsi kadus kogu pere laiali. Leili ööbis meie pool Valga linna ääres Purakülas. Mäletan, et tal olid kaasas isa aurahad, nimeline kuldtaskukell ja teenistuslased dokumendid.

Küüditamise päevadel kandsin taskus pisikest püstolit (nn montekristo), mis laskis sportpüssipadrunitega. Nooruslusest kavatsesime vähemalt ühe küüditaja maha lasta. Hiljem püstolit proovides selgus, et kuul vaevalt läbis vene sõdurisinelit.

Tollal olid Valgas võimul Venemaa eestlased. Parteikomitee sekretär Aleksei Ovsjannikov juhtis nimekirjade koostamist ja küüditamist. Teine tähtsam tegelane oli täitevkomitee esimees Ivan Vaab, kellel oli noorte tüdrukute ahistaja ja joodiku kuulsus. A. Ovsjannikov oli aastail 1950–1956 Tartu Kammivabriku direktor, kust ta edutati kõrgetele kohtadele Tartus. Praegu pensionär. V. Tint töötas hiljem EKP Keskkomitees.

AMEERIKA MANDRI ESIMESED MISJONÄRID

Katoliku kirik – lääne kultuuri maaletooja

1492 algab kristlik ajastu Ameerikas. Koos konkistadooridega tuleb Ameerikasse katoliku kirik, viimase ülesandeks on n-ö vaimne konkista. Sealsete põlisrahvaste ehk paganate ristiusku pööramine on kogu ettevõtmise ainus moraalne õigustus.

Hispaania Katoliiklike Kuningate ja Rooma paavsti misjonärlik mentaliteet kujutab endast konkista keskset elementi. Kristluse ekspansioon ja teiste rahvaste evangeliseerimine on püha üritus, Kristusele meelepärane tegu. See pole mitte ainult konkista keskne motiiv, vaid ka selle legitimeerija. Pärismaalaste kristianiseerimine oli ühtlasi konkista juriidiline õigustus. Tänapäeval vaieldakse, kas konkista keskne motiiv oli majanduslik, sõjaline või religioosne. Tegelikult põimusid need motiivid 15. sajandi mentaliteedis omavahel läbi, moodustades konkista kaks kätt – teoreetilise ja praktilise (Vuola 1997, 28).

Esimene asi, mis kirik konkistadooride jõu abil tegi, oli vanade jumalate hävitamine, kuulutades paganluseks ja jumalateotuseks kogu senise Vana-Ameerika religiooni ja selle teenimise. Mehhiko ja Kesk-Ameerika püramiidid, Cuzco templid, mille olid rajanud vanad meistrid, nende tsivilisatsioonide uhkuse, kuulutasid uustulnukad Saatana kätetööks, mis kuulus hävitamisele, samuti nagu mõisteti tuleriidale kõik arusaamatute märkidega käsikirjad ja pühakujud. Esimesena langes sotsiaalse hierarhia tipult põrmu indiaani preesterkond.

Uue religiooni ja tsiviilelu normide kehtestamisega tehti lõpp inimohverdustele ja tseremoniaalsele antropofaagiale, kus seda esines. Katoliku kirik oli esimene, kes tõi lääne kultuuri Uude Maailma. Indiaani maailm kui jagamatu tervik lakkas igaveseks eksisteerimast. Siitpeale saab rääkida Ladina-Ameerikast ja iberoameerika kultuurist, millel on oma spetsiifiline ibeeria vorm ja mille juured ammutavad elumahlu põlisrahvaste aegade hämarusse kadunud tsivilisatsioonidest.

Kerjumsungaordute (frantsiskaanide) ja jesuiitide evangeliseeriv tegevus.

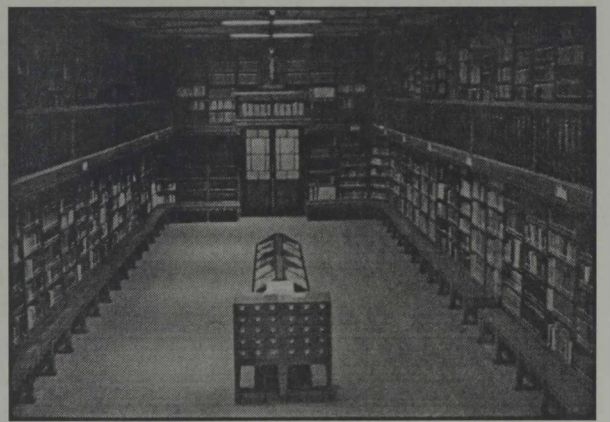
Konkista algul tegutses kirik kui "teine riik" Ta oli indiaanlaste moraalne kaitsja konkistadooride vägivalda eest, riigi legitimeerija ning tsiviilvõimu esindaja läbi kolme sajandi (Vuola 1997, 28). Kirik oli ka kõige nähtavam. Ta tegutses alati rahvahulkade seas. Kirik oli alati keset küla. Misjonärid jõudsid ka kõige kaugemate selvahõimudeni. Ameerikas öeldi, et kuhu ei jõudnud kuninga ohvitserid sinna jõudsid misjonärid. Misjonites asendas vaimulik kõiki teisi ametivõime (Arciniegas 1963, 183). Vaimulikud õpetasid indiaanlastele kristlikku doktriini ja mitmesugust käsitööd. Religioossed ordud pidasid ülal koole, heategevust, haiglaid. Ameerika kolooniate akulturatsiooniprotsessis langes neile suurem koormus kui riigiametnikele. Viimased ei vaevunud põliselanike keelt õppima ega nendega lähemalt suhtlema. Ametnikel puudus selleks huvi ja vajadus. Vaimulik seevastu pidi tungima põliselanike hingeellu, õppima nende keeli, elama koos nendega selvas, kõrbes või mägedes. Tema konkista oli palju vaerikkam, tema relvad olid teised. Misjonialadel venis konkista kahele sajandile, paljud jätsid selles ürituses oma elu. Misjonärid tegutsesid tõeliste "hingepüüdjatena" Nad said kiiresti aru, et kergem on ise kohalik keel ära õppida, kui tõrksatele indiaanlastele hispaania või ladina keelt õpetada. Colombia kulturoloog German Arciniegas märgib, et indiaanlaste jaoks oli hispaanlaste toodud eeslil, kanadel ja sigadel hoopis olulisem tähendus kui hispaania keelel. Nemad rääkisid oma keeli edasi, olgu see maia, aimaara, ketshua, guaranii, nahuatl... Kristlik teoloogia on küllalt keeruline, pealegi kehtib katoliku kirikus pihisaladus. Sestap ei saanud ka tõlke kasutada. Konvendid muutusid tõelisteks keeleakadeemiateks. Seal töötati välja kohalike keelte grammatikaid ja sõnaraamatuid, trükiti maakeelseid katekismusi ning lauluraamatuid. Praegu on need antropoloogidele asendamatuks infoallikaks, sest mitmete väiksemate keelte kõnelejatest pole enam muid jälgi (lk 188–190). Väga palju koguti andmeid kohaliku flora, fauna, etnoste elulaadi, uskumuste, mütoloogia, muusika, tantsude, laulude kohta. Kirjutati ümber ja tõlgiti hispaania keelde asteekide ja maiade koodekseid. Kloostrites pandi kirja oma ajastu parimad kroonikad (Bartolomé de las Casas, Motolinia, Bernardino de Sahagun jpt).

Jesuiitide tulek Brasiiliasse 16. sajandi keskel etendas eriti positiivset rolli. Nad erinesid oma hariduslembuse poolest kerjusemungaordudest (frantsiskaanid, dominiiklased, augustiinlased, merseedlased), kes olid ammu enne neid Uude Maailma jõudnud. Ignacio de Loyola poolt 1540. aastal asutatud mitmerahvuselise *La Compania de Jesus* misjonärid pidasid eurooplasi ja indiaanlasi vaimset üheväärseks. Nad kaitsesid kogu Ameerikas hispaanlase ja aborigeeni vaimset võrdsust. Jesuiidist loodusteadlane José Acosta (1539–1600), peateos “Indiate füüsiline ja moraalne ajalugu” (1589), kes tegutses põhiliselt Peruu ja keda Alexander v. Humboldt kõrgelt hindas, oli veendunud, et ameerika inimese hing on samasugune kui eurooplastel. See oli tolle aja kohta lausa ennekuulmatu, sest alles 1537 kuulutati indiaanlased paavst Paulus III bullaga inimesteks koos kõige selle juurde kuuluvaga. Eestlastel kulus veel üle saja aasta, enne kui B. G. Forselius oma koolipoistega Rootsi kuninga ees eestlaste vaimset samaväärsust härrasrahvaga tõestada suutis.

Jesuiidid arendasid täppis- ja loodusteadusi, filosoofiat; asutasid (matemaatika)koole, kolledzheid-seminare, ülikoole, observatooriume, raamatukogusid, muuseume, botaanikaedu, majandusühendusi; uurisid maavaru, sotsiaalset olukorda; korraldasid geograafilisi ekspeditsioone. Nad olid ka väga head majandajad. Nende Paraguay eksperiment sai maailmakuulsaks. See haaras 30 misjonit-reduktsiooni, kus tegutses 400 jesuiiti (ungarlased, poolakad, sakslased, itaallased, prantslased, flaamid) ja elas 130 000 guaranii-indiaanlast. See oli omalaadne suletud kommuunitüüpi vabariik, nn jesuiitide riik. Euroopas võrreldi seda Platoni vabariigiga. Tegutseti Austria Krooni toetusel. Kommuunil olid tohutud maavaldused, oma ühistöökojad, koolid, haiglad ja trükikoda, kus anti välja guaraniikeelsed raamatud. Misjoni-indiaanlaste kaitsmiseks Brasiilia orjapüüdjate ja kolonistide vastu oli neist moodustatud relvastatud ratsa-omakaitse, mis osutus hirmuäratavalt tõhusaks. Arciniegas seostab just nendega *gaucho*-inimtüübi sündi (lk 141). Rootsi

Frantsiskaani Ocopa konvendi ajalooline osa (Peruu, 18. s)

Ocopa konvendi raamatukogu

ladinaamerikanist Magnus Möerner, kes on uurinud jesuiitide tegevust Paraguays, märgib, et sealses Concepcioni misjonis töötas 1710. aasta paiku saksa misjonär Anton Sepp (Local...1994, 142). Arvestades tollast poliitilist olukorda Eestis – Põhjasõda –, siis polegi nii raske ette kujutada, et selle mehe juured võiksid ka Eestis olla. Kommuun püsis üle 150 aasta, s.o kuni jesuiitide väljasaatmiseni Hispaania kolooniatest 1767. aastal Carlos III käsul. Sellele eelnes jesuiitide pagendamine Brasiiliast 1759. Ordu oli liiga sõltumatu ja rikas. Ta oli kaotanud kuninga ja paavsti soosingu ning äratanud oma mõjukusega teistes ordutes musta kadedust. Reduktsioonisüsteem oli objektiivselt utoopilise iseloomuga ning sattus konflikti teiste koloniaalinstitutsioonidega. See ei sobinud Hispaania kuninga poliitikaga, kes 1765. aastal sai Ameerika kiriku peaks ja kavatses oma patronaati kiriku üle tugevdada. Ameerikast pagendati umbes 2200 kõrgelt kvalifitseeritud spetsialisti, kellest enamus olid kreoolid. Nende hoole all oli ca 700 000 indiaanlast. Tagajärjed olid Ladina-Ameerika jaoks äärmiselt negatiivsed. Tühikut püüdsid täita frantsiskaanlased, kes võtsid osaliselt üle ka jesuiitide meetodeid, põhjustades taas konflikte kohalike kolonistidega. Koloniaalperioodi lõpus lasus lõviosa misjonitööst frantsiskaani ordu õlgadel. Eksperimendil oli teatav mõju Paraguay hilisemale ajaloole, sellega seletatakse Paraguay tendentsi isolatsioonismile.

Tšiilis püüdsid jesuiidid samasugust reduktsioonisüsteemi sisse seada, aga eksperiment kukkus araukaanide ägeda vastuseisu tõttu läbi. Viimased hoidsid oma verepuhtust ja

vaimset pärandit ega olnud nõus ristiusku vastu võtma. Nad vastasid: “Ilma lugemata ja kirjutamata, ning ilma preestriteta oskame me kaitsta oma vabadust ja oma kombeid” (Arciniegas 1963, 206–207).

Esimesed kaksteist apostlit Mehhikos

“Kui esimesed 12 apostlit Mehhiko rannikule jõudsid jäid indiaanlased neid suu lahti vahtima. Vaesed rõivad, pealaed paljad, juuksed lühikesed, paljajalu või sandaalides. Imestasid veelgi enam, kui said teada, et tegemist on preestritega. Nende oma preestrid olid alati uhkeis rõivis ja tähtsad. Uued preestrid pidasid end väga tagasihoidlikult ja lahkelt ülal. Tegemist oli tõeliste misjonäridega, mitte linnavaimulike või inkvisiitoritega” (Yañez Solana 1996, 181). Tenochtitlani (México) alistamisest oli möödunud alles kolm aastat...

Hispaania tolleaegne ametlik ajalookirjutaja Antonio de Herrera toob ära indiaanlaste kommentaarid, mida viimased tegid, kui nad frantsiskaani kerjasmunki esimest korda nägid: “Mis on nende vaeste õnnetutega juhtunud, et nad nõnda häält tõstavad? Ilmselt on nad näljas; nad on kas haiged või hullud; laske neil karjuda, ilmselt on neile hullusehoog peale tulnud; laske neil minna, ärge tehke neile halba, äkki surevad veel ära. Kas panite tähele, kuidas keskpäeval ja -ööl ning koidu ajal, kui kõik teised rõõmustavad, siis nemad nutavad; nende häda peab küll suur olema, sest nad ei otsi rõõmu, vaid kurbust” (Esteve Barba 1992, 193).

Fray Toribio de Benavente ehk Motolinia (nahuatli k vaene, alandlik) (1490–1569) oli üks tuntumaid neist 12-st frantsiskaani apostlist, kes jõudsid tollase Uus-Hispaania rannikule äsja rajatud Veracruzis sadamasse. Nad olid oma teekonda alustanud 25. jaanuaril 1524 Hispaania Sanlúcar de Barramedas sadamast ning läbinud raske teekonna, tehes vahepeatusi Kanaaridel, Puerto Ricos, Santo Domingos ja Kuubas. 13. mail maabusid nad Veracruzis ja alustasid jalgsi ning paljajalu oma ränka teekonda México linna. Teel kuulis *fray* Toribio neid uudistavaid indiaanlasi omavahel tihti kasutamas sõna *motolinia*. Saanud teada selle sõna tähenduse, võttis ta selle oma nimeks, sest see oli esimene nahuatlikeelne sõna, mille ta ära õppis. Misjonäridel seisis ees tohutu ülesanne: evangeliseerida määratu asteekide impeerium, mille Karl V (Carlos I) oli nimetanud Uus-Hispaaniaks.

Misjonäride vastuvõtupidustuste kohta märgib Mehhiko alistaja Hernan Cortési kapten Bernal de Castilla oma kroonikas järgmist: “Cortés käskis kõikides indiaani asulates ja külates, samuti seal, kus elasid hispaanlased, mis jäid nende [misjonäride] teele, kõik teed puhtaks pühkida, panna kellad helisema ning kõigil elanikel tulla, põlevad vahaküünlad ja olemasolevad ristid käes, neid aupaklikult tervitama, ning näitamaks üles alandlikkust – et indiaanlased seda näeks ning võtaks eeskuju – käskis hispaanlastel põlvili laskuda ja suudelda nende käsi ja mungarüüsid /.../ kui nad jõudsid juba México lähedale, siis läksime meie, vaprad kaptenid sõdurite julgestusel Cortésiga eesotsas neid vastu võtma, koos meiega Mehhiko valitseja Guatemoz, pealikud, paljud kasiiked teistest linnadest, ja kui Cortés sai teada, et nad on lähedal, siis tuli ta hobuse seljast maha, samuti ka meie teised koos temaga /.../ esimesena põlvitas ja suudles *fray* Martini käsi Cortés, ta ei piirdunud aga sellega, vaid suudles ka tema talaari, ning tema järel ka kõik kaptenid ja sõdurid /.../ Guatemoz ning teised kasiiked, nähes Cortési põlvili nende käsi suudlemas, ehmatasid kohutavalt, sest nad nägid paljasjalgseid kõhnu preestreid katkistes rõivastes, ilma hobusteta ja väga kollaseid, ning nähes Cortési, kes oli nende silmis iidol, midagi nende jumalate sarnast, nõnda põlvili nende ees...ja enamgi veel, kui Cortés nendega rääkis, siis hoidis ta kiivrit käes ning näitas kõigiti üles suurt austust” (Díaz del Castillo 1975, 643). Sündmus leidis aset 17 juunil 1524. See aasta jäi nii sügavalt indiaanlaste hinge ja mällu, sest nagu märgib Motolinia ise, sellest aastast hakkasid indiaanlased lugema Jumala ja usu saabumist Mehhikosse.

Motolinia õppis kiiresti ära nahuatli keele. Ta astus sageli indiaanlaste kaitseks välja, pälvides nende usalduse, kuid tõmbas sellega endale konkistadooride pahameele, kes vaimulike isade suhtes kaugeltki nii suurt austust üles ei näidanud, kui seda indiaanlaste ees paista lasti. Mõnel päeval ristas ta kuni 200 indiaanlast. Motolinia sai indiaanlaste käest palju nende elu-olu ja uskumusi puudutavat informatsiooni ning pani kõik kirja. Ta suutis ka inkvisiitoreid, kes teoloogidel valvsalt silma peal hoidsid, oma tegevuse arukuses veenda, et ilma kohalikku keelt ja kombeid tundmata ei saa indiaanlase hinge tungida, hajutades nõnda ebasoovitavat tähelepanu oma tegevuse suhtes. Ta moodustas omale terve kirjutajate-kopeerijate meeskonna. Tema elutööd kroonis “Uus-Hispaania indiaanlaste ajalugu” (London, 1848), mis valmis 33 aastase töö viljana ja mis on üks paremaid allikaid Mehhiko ristiusustamise, ristiusu ja asteekide religiooni kontaktide

ning raskuste kohta, millega misjonitöös kokku puututi. Selles n.ö ametlikus ajaloos väljendab ta kindlat veendumust, et käputäie hispaanlaste võidu suurte impeeriumide üle tagas Jumal oma suures tarkuses, ega lasknud ka hiljem pärismaalastel hispaanlasi välja kihutada, kuigi jõudude ülekaal oli mõnigi kord pärismaalaste poolel. “Ja kuigi hispaanlased põletasid mõned Saatana templid ning purustasid mõned iidolid, jäi neid veel küllalt palju järele...” (Benavente o Motolinia 1914, 64). Oma teises raamatus “Mälestused” (publitseeritud 1903), mis valmis tegelikult esimesena, pühendub ta rohkem indiaanlaste ajaloole, nende abielukommetele kui eelnimetatud teoses, kus põhiraskus langeb evangeliseerimisprotsessile. Ta oli 12st apostlist viimane, kes oma hinge 80aastasena Looja kätte usaldas.

Teine suurkuju on *fray Bernardino de Sahagun* (Ribeira) (1500–1590) – kelle sünnist möödus äsja 500 aastat – ja kes, jõudnud Mehhikosse 1529, astus Motolinia teenistusse, saades temalt armastuse indiaanlaste vastu. Ta omandas nahuatli keele perfektselt nii kõnes kui kirjas. Sahagun käis Motolinia ülesandel ümbruskonna külades vanade indiaani meeste ja naiste mälestusi kogumas. Ta pühendas asteekide kultuuri tundmaõppimisele, eriti religiooni ja ohverdamiskommete uurimisele kogu oma elu. Olles ühtlasi nii etnoloog kui ka lingvist, on ta mitu sajandit oma ajast ees. Tema teose “Uus-Hispaania üldine ajalugu” (12 kd) käsikirjad võeti talt kirikuülemuste poolt ära, kuid õnneks säilis üks koopia. Sahaguni töö oli nii täpne, et seda respektseerivad tänapäeva suurimad mehhikanistid. Teda ennast peetakse tänapäeva religiooniantropoloogia eelkäijaks. Tema haridustee käis läbi Salamanca ülikooli, mis oli tol ajal Euroopa parimaid ja kus analüüsiti väga kriitiliselt Hispaania koloniseerimisprojekti. Ta ise õpetas 40 aastat 1536. aastal rajatud Santa Cruz de Tlatelolco Kuninglikus Kolledzhis kasiikede poegadele ladina keelt.

1545 elab Sahagun üle kohutava katku, mis viis hauda “suurema osa Uus-Hispaania elanikest”, nagu ta hiljem kirjutab. Sahagun ise olla matnud üle 10 000 inimese. Oma suurteost (mille esimese versiooni kirjutas ta nahuatli ja alles seejärel hispaania keeles) alustab ta alles 57aastasena ja lõpetab 1580nda paiku, ega näe seda iialgi trükituna. Käsikiri saadeti Madridi, kus see kaduma läks. Üles leiti see alles 19. sajandil. I trükk ilmus ligi 300 aastat hiljem – 1830 (Marzal 1993, 69).

Kokkuvõtteks: kuigi katoliku kiriku misjonärid purustasid suurema osa indiaanlaste templitest, samuti kõik nende iidolid ja põletasid enamuse koodeksitest, sest nad ei tundnud kohalikku religiooni ja pidasid seda deemonlikuks praktikaks, on kloostrite vaikuses kirja pandud ja hoolikalt säilitatud väärtuslikke kroonikaid, teaduslikke aruanded jm olulisi dokumente, mis koos arvukate arheoloogiliste leidudega aitavad rekonstrueerida põlisrahvaste aegade hämarusse kadunud suuri tsivilisatsioone.

KASUTATUD KIRJANDUS:

1. Arciniegas, German. El continente de siete colores. Historia de la cultura en América Latina. Buenos Aires, 1963.
2. Benavente o Motolinia, Toribio de. Historia de los indios de la Nueva España. Barcelona, 1914.
3. Esteve Barba, Francisco. Historiografía Indiana. Madrid, 1992.
4. Díaz del Castillo, Bernal. Historia verdadera de la conquista de Nueva España. Barcelona, 1975.
5. Historia de America Latina. T. 1. Ed. Leslie Bethell. Barcelona, 1998.
6. Local Communities And Actors In Latin America's Past. By Magnus Mörner. Stockholm, 1994.
7. Marzal, Manuel M. Historia de la antropología indigenista: México y Peru. Barcelona, 1993.
8. Vuola, Elina. Limits of Liberation. Praxis as Method in Latin America Liberation Theology and Feminist Theology Helsinki, 1997
9. Yañez Solana, Manuel. Los Aztecas. Barcelona, 1996.

IIRA ARU

Aseri Keskkooli õpetaja

KÕNE ARENDAMINE KEELEÕPETUSE TUNDIDES SÕNAMÄNGUDE ABIL*

Töötan Aseri Keskkooli keelekümbelklassis. See on kooli ettevalmistusklass, kus õppetöö aluseks on koolivalmiduse nõuded. Koolivalmidus on lapse valmidus üle minna mänguliselt põhitegevuselt suunatud kõrgematasemelisele õppetegevusele. Meie klassi üldine ülesanne on toetada koolitöös vajalike valmiduste kujundamist, tehes erilise rõhuasetuse keeleõppele. Kõik mida seal tehakse on allutatud keeleõpetuse huvidele. Ümbritsev elu, loodus, matemaatika, muusikaõpetus, kehaline kasvatus, käeline tegevus, joonistamine, tööõpetus on valitud selliselt, et nad oleksid keelelise arengu teenistuses. Meie üldesmärgid on:

1. Kujundada lastes esmased õpiharjumused.
2. Tagada üldine kooliküpsus, luues ühtlasi eeldused kooli astumiseks.

See tähendab tagada vajalik tase kõnes, lugemises, kirjas, arvutamises, käelistes tegevustes, füüsilises arengus ja elust arusaamises.

Keeleõpetuse eesmärgid on:

1. Õpetada lastele eesti keeles igapäevaelu mõisteid ja arusaamu, et laps saaks eesti keeles hakkama ka väljaspool kooli.
2. Aidata lastel 0-klassi lõpuks saavutada selline oskus, mis võimaldab soovi korral hakata õppima eesti koolis.
3. Tutvustada keeleõppe kaudu eesti kultuuri.

Nende eesmärkide saavutamiseks on tähtis koht mängudel.

A. Rollimängud annavad kõne arendamiseks häid võimalusi. Kasutades rollimänge jälgendavad lapsed tuttavaid olukordi. Selle metoodika olemus on selles, et keeleõpetuses toetub laps varasemale kogemusele. Mängu üldteema (elualdkonna) annab ette õpetaja. Mängu sisu keelelise ja vaimse taseme kujundavad õpilased vastavalt oma huvidele ja oskustele.

B. Sõnamängud. Siin on erinevaid võimalusi keeleoskuse arenemiseks. Toon näiteks lipikumängud. Esimesed lipikumängud on mõeldud sõnavara rikastamiseks (pilt, pilt), (jänes ja porgand) jne. Teised lipikumängud on tähtede õppimiseks + sõnavara kordamiseks ja rikastamiseks (lipikul on pilt ja täht).

Kolmandad: pilt ja silp (laps loeb silpi), pilt ja sõna.

Neljandad: pilt ja lause.

Lipikumäng võimaldab õppetööd individualiseerida, ilma et õpilased taipaksid, et kellelgi on kergem või raskem ülesanne. Kes paremini loeb, saab pikemate lausetega lipikud. Kelle lugemisoskus rohkem lihvimist vajab, see saab lühemate lausetega lipikud. Samas mängivad kõik ühte ja sama mängu. See on kollektiivne tegevus, kus keegi ei saa jääda ega jäägi kõrvale. Igaühel on oma sõna, oma pilt ja kokku tuleb terve jutt. Selles tegevuses põimuvad suurepäraselt elulisus ja mängulisus. Kaardi ja lipiku tegevuse juurest on vahepeal võimalik klassis olevate lillede või teiste esemete poole pöörduda (millest parajasti juttu on). Nii muutuvad kõige tavapärasemadki esemed, igapäevasemadki asjad metoodiliseks materjaliks. Nad õpetavad lapsele keeleõpetuse seisukohalt ühe äärmiselt olulise metoodilise võtte. Sinu loomulik keskkond on sinu parim keeleõpetaja. Jutusta iseendale ja teistele mida näed ja teed. Asju võib klassis ka ajutiselt ringi paigutada. Vastavalt jutustuse sisule jne. Lipikumänge kasutades hakkavad lapsed lugema nii, et õpetaja päris täpselt ei teagi millal. Vaimsele tegevusele lisandub füüsiline aktiivsus. Lipikumäng võib muutuda ka liikumismänguks. Sama põhimõtet on võimalik kasutada ka arvude õppimisel. Näiteks arvu 6 õppimisel: Otsi 6 ühtemoodi asja. Kui kuut ei ole, siis palju on vaja juurde panna või ära võtta, et saaks 6. Õppetöös olen kasutanud rohkesti mängu, muinasjuttude dramatiseeringuid, laule. Sõnamängud on üks olulisem ja põhjapanevam osa keeleõppemetoodikas.

*Selle kaastöö esitas õpetaja Iira Aru seltsi seminaril "Muukeelne laps eesti koolis. Laps Eesti koolis" 13. oktoobril 2000 Illukal. Ettekandjale esitati arvukalt küsimusi.

VÄLJAVÕTTED HARIDUSMINISTRI MÄÄRUSTEST

ÕPILASTE HINDAMISE KORD

Haridusministri 20. septembri 2000. a määrus nr 33 (ilmunud: RTL 2000, 102, 1601)

§ 9. Hindeline arvestus

(1) Põhikooli 8. klassi ning gümnaasiumi 10. ja 11. klassi õpilased sooritavad õppeaasta lõpul ühes õppeaines hindelise arvestuse. Hindelise arvestuse hinne kantakse klassitunnistusele ja seda arvestatakse aastahinde väljapanekul.

(2) Hindelise arvestuse eesmärk on võimaldada õpilasel oma huve ja võimeid määratleda ning arendada, samuti eksamikogemusi omandada.

(3) Hindeline arvestus võib olla:

- 1) kirjalik (kontrolltöö, test, essee, referaat, **uurimus** vms);
- 2) suuline (arvestusepileti küsimustele vastamine, ettekanne, kõne vms),
- 3) praktiline (laboritööde tsükkel, võimlemiskava, kunsti- või tarbeese vms).

(4) Hindelise arvestuse nõuded määratakse kooli õppekavas.

(5) Õppeaine hindelise arvestuse sooritamiseks valib õpilane. Arvestuse vormi otsustavad õpetaja ja õpilane esimese poolaasta jooksul.

(6) **Uurimistöö** tegemist juhendab õpetaja või kooliväline spetsialist.

§ 10. Arvestuslike kirjalike tööde hindamine

(1) Hindamisel võetakse aluseks järgmine protsendiskaala:

- 1) 90–100% punktide arvust – hinne "5";
- 2) 70–89% punktide arvust – hinne "4";
- 3) 50–69% punktide arvust – hinne "3";
- 4) 25–49% punktide arvust – hinne "2";
- 5) 0–24 % punktide arvust – hinne "1"

(2) Lõikes 1 esitatud skaalast viis protsenti üles- ja allapoole moodustab piiritsooni, mille puhul õpetaja võib panna kas madalama või kõrgema hinde, arvestades:

- 1) töö mahtu;
- 2) ülesannete keerukust;
- 3) vigade arvu ja liiki.

PÕHIKOOLI JA GÜMNAASIUMI LÕPUEKSAMITE KORRALDAMISE TINGIMUSED JA KORD

Haridusministri 13. detsembri 2000. a määrus nr 39 (ilmunud: RTL 2000, 130, 2103)

§ 21. Koolieksami sooritamine ainealase uurimusena

(1) Ühe koolieksami võib 12. klassi õpilane sooritada uurimusena.

(2) Lõpueksami sooritamist uurimusena võib taotleda iga 12. klassi õpilane hiljemalt III õppeveerandi alguses. Sellekohase otsuse võtab vastu gümnaasiumi õppenõukogu, arvestades aineõpetaja soovitusi.

(3) 12. klassi õpilase abistamiseks ainealase uurimuse kirjutamisel määratakse juhendaja. Juhendajaks võib olla õpetaja või vastava ainevaldkonna spetsialist väljastpoolt gümnaasiumi. Ettepaneku juhendaja valikuks võib teha õpilane või õpetaja.

(4) Uurimus peab kajastama õpilase oskust iseseisvalt mõelda, näha ja luua seoseid, teha järeldusi ja kokkuvõtteid; uurimus peab sisaldama õpilase oma seisukohti.

(5) Uurimus peab olema korrektselt vormistatud ning vastama žanri nõuetele. Tüüpilises uurimuses on tiitelleht, sisukord, sissejuhatus, uurimuse tekst, kokkuvõte ja kasutatud kirjanduse loetelu.

- (6) Uurimusele hinnangu andmiseks määrab vastava aine koolieksamikomisjon kuni kaks retsensenti. Retsensent võib olla õpetaja või ainespetsialist väljastpoolt gümnaasiumi.
- (7) Töö esitatakse retsensentidele hiljemalt kaks nädalat enne kaitsmist. Retsensendid esitavad töö kohta kirjaliku retsensiooni 12. klassi õpilasele ja koolieksamikomisjonile. Uurimuse juhendaja esitab töö kohta koolieksamikomisjonile oma kirjaliku arvamuse.
- (8) Uurimusi kaitsakse sama koolieksamikomisjoni ees, kes võtab vastu selle aine koolieksamit, mida uurimusena taotletakse sooritada.
- (9) Uurimuse hinnet arvestatakse lõpueksamihindena.
- (10) Uurimust kirjutama asunud 12. klassi õpilasel on õigus oma otsust enne 1. märtsi muuta ning sooritada samas õppeaines koolieksam.

UURIMISTÖÖ JUHEND XI KLASSI ÕPILASTELE

1. Eesmärk

1.1. Uurimistöö on individuaalõppe vorm, mis annab võimaluse õpilase arengu suunamiseks kooliaasta vältel ning toimub õpilase ja juhendaja aktiivse suhtlemise teel. Uurimistöö ei väljendu mitte ainult kaante vahele paigutatud tekstina, vaid see on eelkõige protsess. Seega on õpilase ülesandeks näidata üles huvi töö vastu ning õpetaja ülesandeks olla õpilasele nõustajaks.

1.2. Uurimistöös peab õpilane näitama iseseisva mõtlemise võimet ja argumentatiivse teksti koostamise oskust. Uurimistöö pole referaat, kus kopeeritakse, kirjeldatakse või resümeeritakse mõnda teemakäsitlust, vaid põhineb veel uurimata (või väheuuritud) materjalide analüüsil, mis võimaldab teha järeldusi või püstitada hüpoteese.

1.3. Õpilane peab (üldjoontes) valdama uuritavat materjali. Õpilane peab olema kursis vähemalt oma koolis tehtud (või tehtavate) uurimistöödega, mis käsitlevad sarnast teemat, ja vältima kattuvusi. Töö peab olema argumenteeritud ja korrektselt vormistatud.

2. Uurimistöö juhendamine

2.1. Koolil on uurimistöö dokumentatsiooni kogu. Õpilane valib uurimistööde nimestikust teema ja juhendaja, kes kinnitab oma nõusolekut allkirjaga. Ühe kuu jooksul pärast teema kinnitamist (vt jaotus 3.1) on nii õpilasel kui õpetajal õigus koostööst loobuda. Loobumise korral teeb õpilane või juhendaja vastavasisulise kirjaliku avalduse direktsioonile, mis vaadatakse läbi uurimistööde ainetevahelise komisjoni ning direktsiooni esindaja poolt.

2.2. Uurimistöid juhendavad kooli õpetajad. Õpilasel ja juhendajal on õigus kasutada konsultantide abi väljastpoolt kooli. Konsultantide nimed peavad sel juhul kajastuma töös ja töö tiitellehel. Konsultant võib võtta endale vastutuse juhendaja kohustuse osaliseks täitmiseks vastavalt kokkuleppele juhendaja ning juhendatavaga v.a jaotus 2.3 lõige h. Juhendamise vastutus on õpetaja kanda.

2.3. Juhendaja:

- A) aitab formuleerida töö struktuuri ja eesmärgi;
- B) aitab koostada uurimistöö programmi ja kalenderplaani;
- C) annab suuna teemakohase kirjanduse ja algallikate otsimiseks;
- D) konsulteerib õpilast uurimistöö käigus;
- E) korraldab vajaduse korral suhtlemist õpilase ja konsultandiga;
- F) kontrollib töö valmimist vastavalt kalenderplaanile;
- G) suunab töö sisulist ja kirjalikku vormistamist;
- H) hindab õpilase töö protsessi.

2.4. Töö kirjutaja:

- A) otsib teemakohase kirjanduse ja allikad;
- B) töötab välja uurimistöö metoodika;
- C) analüüsib uurimismaterjali sisuliselt;
- D) annab töö käigus perioodiliselt aru juhendajale;
- E) vastutab töös esitatud andmete õigsuse eest;
- F) vormistab töö nõuetekohaselt; G) kaitses töö kaitsmiskomisjoni ees.

3. Uurimistöö koostamise etapid ja struktuur

3.1. Töö koostamise etapid ja tähtajad on alljärgnevad:

- A) teema ja juhendaja valimine ja kinnitamine (vormikohane avaldus) – 15. oktoober ;
- B) kalenderplaani koostamine, kirjandusega tutvumine, tööks vajalike andmete kogumine ja läbitöötamine – oktoober-november;
- C) teksti kirjutamine ja töö esimese variandi esitamine – detsember;
- D) teksti viimistlemine ja töö lõplik vormistamine – jaanuar;
- E) töö esitamine kaitsmiseks – 1. Märts;
- F) tööde kaitsmine – märts-aprill.

3.2. Uurimistöö struktuur näeb ette järgmisi osi:

- A) tiitelleht;
- B) sisukord;
- C) sissejuhatus,

Kus põhjendatakse teemavalikut, töömeetodit ja eesmärki (esitatakse küsimus, millele soovitakse vastust leida);

D) sisu (põhiosa), kus analüüsitakse materjali ning tuuakse selgesti välja õpilase isiklik panus ja käsitletud autorite seisukohad;

E) kokkuvõte,

Kus võetakse kokku töö põhiosa analüüsi tulemused, antakse vastused sissejuhatuses tõstatatud küsimustele, kirjeldatakse tekkinud ja edaspidist uurimist vajavaid probleeme;

F) võõrkeelne resümee;

G) kirjanduse loetelu;

H) lisad (vajadusel).

4. Uurimistöö vormistamine ja esitamine

4.1. Üldjuhul kirjutatakse uurimistöö eesti keeles, muukeelse töö esitamiseks on vajalik piisav põhjendus, nt keeleliste probleemide käsitlemine, teatud materjali (luule) raskestitõlgitavus vms.

4.2. Uurimistöö peab olema vormistatud tekstiredaktoril, arvestades arvutiõpetuse tundides käsitletud kujundus- ja tüpograafianõudeid. Viitamisel kasutatakse kas tsitaati ja/või refereeringut. Kõik teiste autorite originaalsed seisukohad peavad olema viidatud. Täpsemad vormistusnõuded on kirjas vormistusjuhendis.

4.3. Uurimistöö esitatakse komisjonile paberkandjal ühes eksemplaris ja elektrooniliselt (disketil, saadetuna elektronposti teel või muul sobival kujul, arvestades töö mahtu).

4.4. Koos uurimistööga peab esitama paberkandjal ja elektroonilisel kujul resümee (ca 100 sõna piires).

5. Uurimistöö kaitsmine

5.1. Kaitsmisele lubatakse ainult tähtajaks esitatud ja korralikult vormistatud tööd.

5.2. Uurimistöö kaitsmine toimub kaitsmiskomisjoni lahtisel istungil. Kaitsmine seisneb õpilase lühiettekandes (ca 5 min) ja küsimustele vastamises.

5.3. Õpilastele, kes objektiivsetel põhjustel ei jõudnud tööd esitamise tähtajaks vormistada, määratakse kaitsmiseks uus tähtaeg. Täiendavale kaitsmisele lubamise otsustab komisjon, kuhu kuuluvad direksiooni esindaja, klassijuhataja(d) ja juhendaja(d).

6. Uurimistöö hindamine

6.1. Uurimistöö hindamisel arvestatakse töö sisu ja vormistamist, õpilase esinemist kaitsmisel ja tema suhtumist uurimistöösse. Hindamisskaala on hindamisjuhendis.

6.2. Uurimistööd hindab uurimistööde kaitsmise komisjon. Hindamisotsuse vastuvõtmiseks on vaja, et seda toetaksid rohkem kui pooled komisjoni liikmetest.

Märkus: juhendi aluseks on võetud Tartu Descartes'i Lütseumi "Uurimistöö juhend XI klassile" (<http://www.tdl.ee/~tanel/uurimus>). Juhendi vaatasid läbi ja tegid parandusi/täiendusi *prof em* Olaf Prints, dots Evi Mitt ja täppisteaduste kooli direktor Viire Sepp (kõik Tartu Ülikool). Juhend on avatud täienduste tegemiseks.

Abiks uurimistöö kirjutajale: www.ttkool.ut.ee/bio/tutor.html

www.envir.ee/loodusmaja/eesi/algus.htm

www.syg.edu.ee/materjal/uurjuh

UURIMINE ON ÕPPIMISVIIS

Uurimine on õppimisviis ja mitte ainult vanemates klassides, vaid algklassidest alates. Käesolevas artiklis käsitletakse uurimist kui õppimisviisi teises kooliastmes, st 4.–6. klassis. Uurimuse koostamine on iseseisev töö. Iseseisev töö nõuab teatud õpioskuste omandatust. Uurijale vajalikud õpioskused:

- aja planeerimine;
- materjali kogumine;
- materjali süstematiseerimine;
- uurimistöö eesmärgistamine ja ülesehituse koostamine;
- uurimistöö kirjutamine;
- uurimistöö vormistamine.

Iga õpioskuse omandamine toimub teatud töövõtete järjekindla harjutamise abil. Näiteks uurimistöö materjali süstematiseerimiseks on vaja õpilasel eelnevalt õppida selgeks märksõnaskeemi tegemine, tabeli koostamine, märkmete kirjutamine jms. Töövõtteid on vaja tundides eelnevalt harjutada, et sellest kujuneks õpilasele arusaadav tööviis. Seda võib teha mistahes õppetunni materjali põhjal. Igat töövõtet harjutatakse mitu korda, niikaua kuni õpilane seda iseseisvalt täita oskab. Uut töövõtet harjutatakse esmalt koos, frontaalse töö käigus. Seejärel antakse võimalus proovida oma oskusi rühmas, vajadusel veel ka paaristööna. Lõpuks antakse samasugune ülesanne iseseisvaks täitmiseks, millele järgneb põhjalik analüüs, et igaüks saaks oma tööd täiendada ja parandada.

Millal on õige aeg anda õpilastele uurimisega seotud tööülesandeid? Traditsiooniliselt on uurimistöö tegemine põhikooli vanemate klasside ja gümnaasiumiõpilaste pärusmaa. Kuid kas tõesti alles siis on õpilased valmis iseseisvalt materjaliga töötama? Arvan, et ei. Pigem vastupidi. Siis on juba hilja. Õpilasel on välja kujunenud oma õppimisharjumus. Kui see ei ole huvitavat ja vajalikku märkav, analüüsiv, sünteesiv, ühesõnaga – uurimuslik, siis miks peaks õpilane oma õppimisviisi muutma 7. või 10. klassis? Õigem on kujundada uurivat mõtteviisi juba noorematest klassidest alates, kus laps on loomupäraselt uudishimulik ja kus ta alles õpib õppima. Kuidas arendada õpilastest noori uurijaid?

Esiteks: õpetada aega planeerima

Näiteks võivad õpilane ja õpetaja koostada lepingu, kus märgitakse ära õpilase kohustused ja õigused ning teda juhendava õpetaja kohustused ja õigused. (vt Aktiivõppe käsiraamat, 1996, lk 116–118). Lepingus fikseeritaksegi ära töö tegemise ajakava. Kui uurimistöö kirjutamiseks on aega kuu aega, siis 2. nädalal annab noor uurija ülevaate kogutud materjalist, õpetaja annab vajadusel nõu, kuidas lisamaterjali hankida ja kuidas materjali süstematiseerida.

3. nädalal esitab töö koostaja materjali süstematiseeritud kujul ja uurimistöö ülesehituse plaani, õpetaja annab tagasisidet selle kohta, kuidas materjali süstematiseerimine on õnnestunud ja mida võiks veel teha, samuti arutatakse koos läbi uurimuse ülesehituse plaan ning sõnastatakse töö eesmärk, õpetaja annab soovitusel uurimistöö teksti kirjutamiseks.

4. nädalal näitab õpilane ette uurimistöö teksti, õpetaja teeb vajalikud korrektuurid ja nõustab töö vormistamise asjus. Tähtajaliselt esitab õpilane korrektselt vormistatud uurimistöö.

Teiseks: õpetada materjali koguma

Huvitavat materjali saab õpilane hankida mitmeti, mitte ainult õpetajat kuulates ja õppematerjali lugedes. Ta leiab seda teatmeteostest, internetist, ajakirjandusest ja eelkõige ümbritsevast elust.

Näiteks antakse 4. klassi õpilasele ülesanne koostada uurimistöö teemal “Kõik, mida tean paberist” (vt P. Hiisjärv. Emakeele õpik 4. klassile, 1997, lk 47). Õpetaja soovib materjali

otsimiseks vaadata nädala jooksul iga päev teraselt ringi just nn paberi-teemal. Lepitakse kokku, et seekord arendatakse eelkõige igaühe tähelepanuvõimet ja ei kasutata teatmeteoste ega interneti abi. Õpilane esitab kokkulepitud ajaks oma tähelepanekud e kogutud materjali.

KÕIK, MIDA TEAN PABERIST

ANTS KUKK

- Kodus on seina peal tapeet.
- Joonistan ja kirjutan paberi peale.
- Tööõpetuse tunnis tegime tööd värviliste paberitega.
- Isa ja ema loevad ajalehte. See on paberist.
- Minu õpikud ja vihikud on paberist.
- Poes pakitakse kaubad paberisse.
- Paber läheb kergesti katki.

JOONIS 1. Näide 4. klassi õpilase kogutud materjalist.

Sellise tulemuse puhul on pedagoog saavutanud noore uurija kasvatamisel oma eesmärgi – õpilane on jälginud ümbritsevat tähelepanelikult ja sõnastanud märgatud teabe punkthaaval.

Teine näide. 4. klassi õpilasel palutakse koostada “Koeratõugude leksikon” (vt P Hiisjärv. Emakeele õpik 4. klassile, 1997. lk 158), milleks on vaja kasutada koerateemalisi käsiraamatuid ja teatmeteoseid, panna kirja koeratõud ja need liigitada, kõik alajaotused ja sealsed koeratõud tuleb järjestada tähestikuliselt. Õpikus on esitatud kolme koera-teemalise teatmeteose kaanepilt. Sageli aga juhtub nii, et õpilane kirjutab paberile rea koeratõugude nimetusi, küsib emalt-isalt lisateavet ja siis on ta kimbatuses – mismoodi neid koeratõuge liigitada. Õpilane teatab õpetajale, et ta ei oska koeratõuge liigitada. Mida teeb õpetaja? Küsib, kas õpilane on kasutanud kogu õpikus esitatud juhendmaterjali, kas ta on ka mõnda soovitatud raamatut sirvinud. Kui õpilane eitab või väidab, et ühtegi soovitatud raamatut pole kusagilt võimalik hankida, soovitab õpetaja otsida mõni muu koera-teemaline käsiraamat. Kui õpilane lõpuks raamatuni jõuab, avastab ta: ahaa, raamatus on ju mustmiljon koeratõu nimetust ja kõik need on liigitatud! Kui uurimistööd juhendav õpetaja oleks õpilase kurtmise peale vastanud, et soovitatud raamatus on liigitamine kirjas, oleks ta võtnud ära noore uurija ahaa-elamuse. Õpilane sai kogemuse – raamatud aitavad!

Kolmandaks: õpetada materjali süstematiseerima.

Kui lähtuda nn paberinäitest, on juhendaja järgmine töö õpetada kogutud materjali süstematiseerima. Seda võib teha küsimuste abil. Näiteks: a) mitut sorti paberit on? b) mis värvi on paber? c) mida saab paberiga teha? d) kus kasutatakse paberit? e) mida said veel teada?

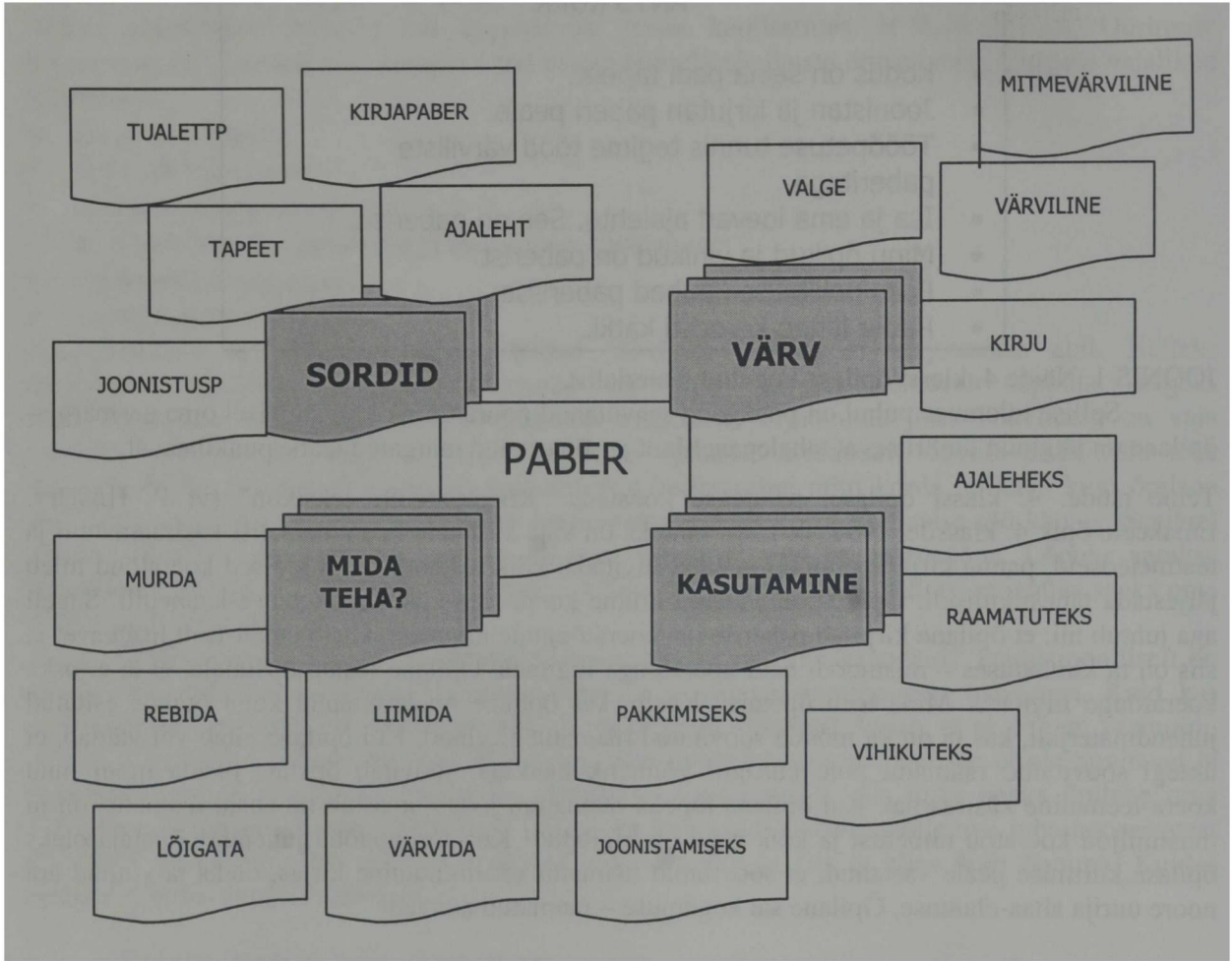
KÕIK, MIDA TEAN PABERIST

ANTS KUKK

- Paberit on mitut sorti: kiriapaber, ajalehepaber, tapeet, tualettpaber, joonistuspaper, kartong.
- Paber võib olla valge, värviline, mitmevärviline või kirju.
- Paberit saab murda, rebida, lõigata, värvida, kleepida.
- Paberit kasutatakse ajalehtede, raamatute ja vihikute tegemiseks, pakkimiseks, joonistamiseks.

JOONIS 2. Näide küsimuste abil süstematiseeritud materjalist.

Kogutud materjali süstematiseerimiseks võib soovitada ka märksõnaskeemi tegemist (vt P. Hiisjärv. Emakeele õpik 5. klassile, 1998, lk 16). Märksõnaskeemis on alati keskseks üks mõiste, nähtus, tegelane või sündmus. Seejärel rühmitatakse keskselt tähistatud sõnaga seonduvad omadused, tegevused või tegelased ja iseloomustatakse igat aspekti võimalikult mitmekülgsest. Märksõnaskeemi võib kujundada soovikohaselt, kas lihtsalt mullikestena, pilvedena, kastidena vms kujul. Oluline on skeemi ülesehitus.

JOONIS 3. Näide märksõnaskeemi abil süstematiseeritud materjalist.

Kogutud materjali rühmitamiseks ja silmaga haaratavamaks muutmiseks võib kasutada ka tabeli koostamist. Tabelit on lihtne vormistada.

SORDID	VÄRV	MIDA TEHA?	KASUTUS-ALAD	MUUD
Kirjapaber	valge	murda	ajaleheks	tehakse puust
Ajalehepaber	värviline	rebida	raamatuteks	
Tapeet	mitme-värviline	lõigata	vihikuteks	
Tualettpaber	kirju	värvida	pakkimiseks	
Joonistusmaterjal		kleepida	joonista-miseks	

JOONIS 4. Näide tabeli abil süstematiseeritud materjalist.

Lisan veel ühe näite. 5. klassis antakse ülesanne uurida 2-3 nädala jooksul meid ümbritsevat keelt ja kõnet ning märgata väärkasutusi (vt P. Hiisjärvi. Emakeele õpik 5. klassile, 1998, lk 268). Kui õpilased on alusmaterjali kogunud, esitavad nad tulemused klassikaaslastele suuliselt. Suuliste ettekannete põhjal teevad kuulajad märkmeid. Suuliste ettekannete põhjal tehtavate märkmete tegemiseks on selline soovitus. Paberileht jagatakse püstkriipsuga kaheks. Vasakpoolne lahter võib jääda veidi kitsamaks. Sinna kirjutatakse alapealkirjad. Parempoolne lahter on mõeldud märkmete kirjapanekuks. Neid võib teha märksõnadena, sõnaühenditena, lausejuppidenä, nii nagu jõutakse üles kirjutada.

poolitamine	ajalehes XXX oli sõna poolitatud valesti:
h sõna algul	ra-hvale, veelk-ord
võõrsõna	televisioonisaates öeldi: o nagu (h)obune
	kuulutuse peal oli kirjas saslõkk

JOONIS 5. Näide märkmetena vormistatud materjalist.

Neljandaks: õpetada uurimistööd ülesehitama.

Kui noorel õpilasuurijal on alusmaterjal kogutud ja süstematiseeritud, algab oluline tööetapp – uurimistöö ülesehituse koostamine. Selleks on vaja mõelda veelkord ja põhjalikult

- mis on uurimistöö teema?
- kas kõik materjalid vastavad teemale?
- mida tahab töö autor sellel teemal eriti esile tuua?
- millises järjekorras esitada materjalide rühmad?

Selle tööetapi tulemusena valmib uurimistöö kava või plaan. Kuna tegemist on iseseisva töö vormiga, toimub ka juhendamine individuaalselt. Noor uurija esitab oma töö kava või plaani kirjalikult ja selle põhjal juhivad õpetaja vestlust uurimistöö teemal: esitab suunavaid küsimusi, jäädes ise samal ajal rohkem kuulajaks. Vestluse käigus sõnastatakse uurimistöö eesmärk ehk mida tahab töö autor sellel teemal väita või eriti esile tuua. Selles kooliastmes käib eesmärgi iseseisev formuleerimine õpilasele üle jõu, aga juhendaja abiga adub ta eesmärgi tähtsust ja õpib seda püstitama.

Samuti kaalutakse vestluse käigus, millised materjalid on olulised ja millised vähemolulised. Selleks võrdleb töö koostaja iga materjalirühma erinevaid näiteid, väiteid või aspekte ja põhjendab juhendajale nende tähtsust.

Pärast vestlust teeb uurija töö ülesehituses vajalikud parandused ja täiendused ning asub oma tööd kirjutama.

Viiendaks: õpetada uurimistööd kirjutama.

Teises kooliastmes soovib õpetaja kirjutada võimalikult lihtsaid lauseid. Selleks annab ta mõned nõuanded:

- uurimistöö tekst on väga konkreetne, selles ei kasutata kirjanduslikke väljendeid ega omadussõnu;
- uurimistöö tekstis on tähtsal kohal täpsed faktid ja arvud;
- lausete koostamisel võiks järgida nn öeldise teise koha reeglit: kui lauset alustab alus, järgneb sellele öeldis ja kui lauset ei alusta alus, on teisel kohal ikkagi öeldis ja sellele järgneb alus (kui vaja);
- tähtsad on kõik kirjavahemärgid: kus on lause piir, missugused sidesõnad vajavad koma jms.

Kuuendaks: õpetada uurimistööd vormistama.

Uurimistöö vormistamiseks võib õpetaja anda kirjaliku juhendi. Toetudes M. Hennoste poolt tema “Tekstiõpetuse õpikus” (vt M. Hennoste. Tekstiõpetuse õpik, lk 52) esitatud uurimuse ülesehitusele, kuid vastavalt kooliastmele seda lihtsustades, võiks olla üks näide uurimistöö ülesehitusest selline:

TIITELLEHT

- töö pealkiri; – autori ees- ja perekonnanimi;
- juhendaja ees- ja perekonnanimi; – kus ja millal on töö tehtud.

SISUKORD

- ülevaade töö ülesehitusest;
- erinevate osade mahud;
- on sisujuht lugejale.

UURIMUSE TEKST

- liigendatakse alapealkirjadega;
- uurimuse osad lahtikirjutatuna.

KOKKUVÕTE

- uurimistöö tulemused kokkuvõtlikult.

KASUTATUD KIRJANDUS

- töös kasutamist leidnud kirjandus tähestikulises järjekorras.

LISAD

- vajadusel töö alusmaterjalid tekstide, tabelite, graafikute, diagrammide vmt kujul.

Kokkuvõtteks: Mis iseloomustab noort uurijat?

4.–6. klassi õpilane peab suutma:

- infot hankida;
- teavet süstematiseerida;
- uurimismaterjali teadlikult käsitleda;
- tööd vormistada.

Iseseisva mõtlemise ja töötamise õpetamine on väga oluline igas kooliastmes. Seda peab tegema süstemaatiliselt ja teadlikult. Uurimise kui õppimisviisi omandamiseks peavad lapsed seda kogema. Uurimine kui õppimine on tulemusrikkam, kui see toetub õpilase varasematele teadmistele ja kogemustele ning võimaldab ühendada uut infot varasemaga. See aitab õpilastel edukalt koostada uurimusi ka järgmises kooliastmes (vt ka M. Hage. Näpunäiteid algajale uurijale. – Eesti Emakeeleõpetajate Seltsi aastaraamat 1: emakeeleõpetus ja infotöötlus, 1997, lk 82–110).

ERLI AASAMETS

“KOMAPress” projekti juht 1999–2000

KOMAPress. KOOLIDE ÕPILASOMAAVALITSUSTE KAUGKOOLITUS

ÜLDINFO

Kool	Kilingi-Nõmme Gümnaasium
Asutus	Saarde Hariduselu Sihtasutus
Projekti juht	Erli Aasamets
Koolituse nimetus	“KOMAPress” Koolide õpilasomavalitsuste kaugkoolitus
Koolituse kestus	september 1999 – aprill 2000
Info	http://kool.kng.edu.ee/est/index.htm komapress@kool.kng.edu.ee komapress@lists.ut.ee

ORGANISATOORNE TEGEVUS

TEOSTAJAD

Projekti juht	Erli Aasamets, Kilingi-Nõmme Gümnaasiumi õpetaja-infojuht, Pärnumaa Tiigrihüppe koordinaator;
Läbiviijad	Anne Aasamets, Kilingi-Nõmme Gümnaasiumi õpetaja, projekti <i>postmaster</i> ja <i>webmaster</i> Pille Kadak, Kilingi-Nõmme Gümnaasiumi psühholoog, Ly Kuningas, Kilingi-Nõmme Gümnaasiumi emakeele õpetaja, projekti “Press” osa Sirje Jakobson, Kilingi-Nõmme Gümnaasiumi õpetaja, projekti administraator

Konsultandid	Salli Põldvere, TÜ sotsiaalsühholoog, Valdo Neerut, psühholoog, suhtlemistreener, Tiina Siimets, "Pere ja Kodu" peatoimetaja, Algis Perens, AS Helvetia Balti Partnerid juhatuses, EBS õppejõud, konsultant, Rainis Nagel, AS Tallinna Vesi jurist Raul Allikivi, TÜ politoloogia II kursuse üliõpilane
Asutused	Saarde Hariduselu Sihtasutus Saarde Vallavalitsus Kilingi-Nõmme Linnavalitsus AS "Lumilind" OÜ "Kasmar"

OSALEJAD

Registreerumine Osalemine	Septembris 1999 registreerus projektis osalemiseks kokku 34 kooli. Aprillis 2000 oli erinevatel etappidel ülesandeid täitnud ning lahendusi saatnud kokku 21 kooli. Arvestades asjaolu, et projekt oli planeeritud paindliku ja avatuna, oli koolide õpilasomavalitsustel võimalik valida projekti teemadest neile huvipakkuv ning vajaminev. Projekti käigus osalesid kõikidel etappidel, olid esindatud mõlemal kokkutulekul ning olid aktiivsed osalejad 8 kooli.
Juhendajad	Koolidel olid juhendajateks erinevad õpetajad. Mitmel juhul oli juhendajaks kooli huvijuht, kelle alluvusalasse õpilasomavalitsus kuulub, mitmel juhul kooli direktor ning mõnel koolil ei olnud juhendavat õpetajat registreeritud.
Osalevad õpilased	Projektis osalesid õpilased vanuses 14–24 a. Pärnumaa Surju Põhikool on ainuke põhikool, kolm kooli olid põllumajandustehnikumid (Mõdriku, Tihemetsa ja Türi), kutseõppeasutusena osales Tartu Tööstuskool ja ülejäänud olid keskkoolid-gümnaasiumid. Projekti käigus vahetusid koolidest osalevad õpilased vastavalt sellele, millist osa projekti teemades käsitleti. Algse registreerimise põhjal oli igast osalevast koolist projektiga hõivatud keskmiselt 4–6, tugeva õpilasomavalitsusega koolidest 8–9, õpilast.

AJAKAVA

Projekti esimese poolaasta ajakavast vahemikus september 1999 – jaanuar 2000 suutsid projekti korraldajad kinni pidada. Ajakavas toimusid nihked alguses, st registreerimise ja juhendajate päeva läbiviimisel. Teatud mõttes oli üllatav registreerunud koolide suur arv. Väikesed (1–2 päevased) muutused toimusid erinevate teemade lõpetamise juures sõltuvalt konsultantidelt saadavatest hinnangutest.

Projekti teise poolaasta ajakavas tuli teha olulisi muudatusi, sest segavaks muutus talvine haigusteperiood ning mitmed koolid palusid pikemaid tähtaegu etappide teostusel ka seetõttu, et ÕOV liidrid olid sageli seotud muude üritustega.

Reeglina toimusid ajakavas muudatused projektis osalenud koolidega kokkuleppel ning kõigile sobivaid aegu valides.

PROJEKTI SISULINE ANALÜÜS

1. SIHTGRUPP

Projekti sihtgrupp muutus võrreldes kavandatuga tunduvalt laiemaks - lisandus üks aktiivne põhikool ning üllataval kombel kutseõppeasutused. Kui osavõtjateks olid kavandatud üldhariduskoolide gümnaasiumiastme õpilased vanuses 15–18 a, siis tegelikult osalesid projektis õpilased vanuses 14–24 a ja just kutseõppeasutuste noored (Türi, Tihemetsa) olid väga aktiivsed. Selline vanusediapasoon seadis projekti korraldajad sageli ülesannete püstitamisel, meetodika

valikul ning ka hinnangute andmisel keerulisse olukorda. Teatud teemade lahendamiseks ja peaaegu kogu õppeaasta kestva projekti jaoks oluks parem, kui õpilaste vanusevahed ei oleks olnud nii suured.

KOOLITUSE ÕPPEKAVA TÄITMINE

Esitame siinkohal konkreetsete projekti teemade "+" ja "-" väljatoomise.

TEEMA	EESMÄRK	PLUSSID	MIINUSED
1. Projektis osalejate registreerimine, ajagraafik, eesmärgid ja ülesanded, teemade tutvustus	KOMA projektis osalejate <ul style="list-style-type: none"> • registreerimine, • projekti eesmärgi ja ülesannete tutvustus, • koordinaatorite ja konsultantide tutvustus • käsitletavate teemade selgitus 	<ul style="list-style-type: none"> • Koolide suur huvi selle projekti vastu • E-maili toimimine infovahetusel • Projekti vajalikkusele positiivsed hinnangud • Kaugkoolitusprojekti kui õppevormi tunnustamine 	<ul style="list-style-type: none"> • Ei peetud kinni ajagraafi-kutest • Kõigil õpilastel ei olnud võimalik kasutada e-maili • juhendavad õpetajad ei valda e-maili • projektist loodeti saada valmis lahendeid
2. Meeskonnatöö korraldamine. Koosolekute tüübid ja läbiviimine.	<ul style="list-style-type: none"> • Õppida ette valmistama erinevaid koosolekuid, • omandada oskused neid läbi viia ja neis osaleda, • õppida tundma erinevaid koosoleku tüüpe • õppida koosolekut juhtima ning protokollima 	<ul style="list-style-type: none"> • Ilmnes õpilaste püüdlikus • Vormistati väga korrekt-seid materjale (Mustla KK) • Õpilased jätkasid sõltuma-ta juhendaja olemasolust ja kompetentsusest • AS HBP asus projekti toetama 	<ul style="list-style-type: none"> • Pedagoogidel puuduvad sellelaadsed kogemused • Paljudes koolides ei mõist-nud juhendajad teema sisu • Loodeti ettevalmistatud valmis materjalide peale • Ei süvenetud dokumentide vormistamisesse
3. Kohalike omavalitsuste valimiste vaatlus ja tulemuste analüüs	<ul style="list-style-type: none"> • Õpilaste kaasamine oma kodukoha probleemidega tegelemisse, • nende ettevalmistamine kohalikeks valimisteks, • juhtimisalase huvitatuse ja motiivi tekitamine, • analüütiliselt ja kriitiliselt jälgida valimiskampaaniaid 	<ul style="list-style-type: none"> • Õpilased võrdlesid ja analüüsisid aktiivselt kandi-daaside (valimisliitude) programme • Analüüsi valimiskampa-niate nõrku-tugevaid külgi • Tehti valimistulemuste kohta <i>Gallup</i>'id ja prognoosisid 	<ul style="list-style-type: none"> • Ilmnesid õppeainete integratsiooni nõrgad küljed • koolide kodanikuõpetuse õpetajad osalesid juhendamises minimaalselt • vähestes koolides kaasati kohalike omavalitsuste saadikukandidaate konsul-tantidena
4. SWOT analüüs kooli kohta	Selgitada välja õpilaste arvamused kooli <ul style="list-style-type: none"> • nõrkadest ja • tugevatest külgedest • ohtudest ja • võimalustest 	<ul style="list-style-type: none"> • Selle teema lahendused olid õpilaspäraseid • Vastused saadeti oma koo-list välja ja tulemused olid kriitilised • Otsiti "oma kooli" eripära • Üldistusi saab kasutada projekti kokkuvõttes 	<ul style="list-style-type: none"> • Taas ilmnesid juhendajate probleemid • Välditi oma kooli kohta negatiivset infot ja vastused olid sarnased • Ei nähtud probleeme laiemalt ja ilmnes õpilaste vähene informeeritus

5. Kooli Omavalitsuse (KOMA) tegevuse kavandamine	<ul style="list-style-type: none"> • Õppida planeerima • tutvuda planeerimise strateegiatega • omandada oskused valida eesmäärke • kavandada nende saavutamiseks tegevused • Plaanide korrigeerimine 	<ul style="list-style-type: none"> • I kokkutuleku kohta andsid osalejad head hinnangud • Õpilased said vahetada kokkutulekul kogemusi • Hakkasid selguma liidrid õpilaste hulgas • Silma hakkasid paistma tugeva ÕOV-ga koolid 	<ul style="list-style-type: none"> • Kokkutulekule ei olnud võimalik võtta kõiki soovijaid • Ilmnesid õpilaste vanusegruppide vahelised suured erinevused • TÜ tudengite madal huvi projektis vastu
6. KOMA valimiste ettevalmistamine ja valimiskampania	<ul style="list-style-type: none"> • Aktiviseerida õpilasi • anda neile erinevaid esinemisvõimalusi oma koolis • Oskuste omandamine töötada konkurentsi tingimustes. 	<ul style="list-style-type: none"> • ÕOV-l valmisid huvitavad materjalid • Harjuti projekti korraldajate poolt esitatud tähtaegadega • Võistlusmoment aitas projekti käiku aktiviseerida 	<ul style="list-style-type: none"> • Projekti käigus tuli teha muudatusi • Mitmed koolid ei suutnud täita ülesannet Tunda andis juhendajate-õpetajate abi puudus
7. KOMA valimised ja tulemuste analüüs	<ul style="list-style-type: none"> • Õppida analüüsima oma tegevust ja leidma oma tegevuses vigu • õppida teiste kogemustest. • Arendada, paindlikkust ja meeskonnatööd 	<ul style="list-style-type: none"> • Tugevad koolid suudavad iga teemaga kaasa tulla • Osades koolides on õpilase-omavalitsus hakanud tegutsema • Koolide poolt on tulnud ettepanekuid teemade käsitlemise kohta 	<ul style="list-style-type: none"> • Analüüsi ja süvenemist nõudvad teemad käisid õpilastele üle jõu • Nõrgemad koolid hakkasid loobuma • Vähe oli kasutatud IKT võimalusi
8. Probleemide analüüs, eelistuste valik, tööjaotus, tööplaan	<ul style="list-style-type: none"> • Meeskonnatöö oskuste kujundamine • otsuste demokraatlik vastuvõtmine, ülesannete delegerimine 	<ul style="list-style-type: none"> • Mitmed koolid koostasid jõukohase ja eesmärgistatud tööplaani • Mitme koolid reguleerisid koolis ÕOV staatuse 	<ul style="list-style-type: none"> • Raskeks kujunes info edastamise analüüs • Paljudes koolides ei toimi informatsiooni edastamise loogilised kanalid
9. KOMA dokumentatsioon, põhikiri, relemendid, statuudid	<ul style="list-style-type: none"> • Omandada oskusi haldusdokumentide koostamisel • Parandada formaalsete regulatsioonidega ÕOV positsiooni koolis 	<ul style="list-style-type: none"> • Mitme koolid reguleerisid koolis edukalt ÕOV staatuse • Õpilased koostasid ja vahetasid sisukaid ÕOV tegevust reguleerivaid dokumente 	<ul style="list-style-type: none"> • Õppekavades puuduvad nõuded praktiliste haldusdokumentide vormistuse oskuste kohta • Väga palju on kasutusel erinevaid näidiseid dokumentide vormistamise kohta

10. Suhted direktsiooniga, klassidega, õpetajatega	<ul style="list-style-type: none"> • Teadvustada ÕOV olemasolu koolides • Tõstatada õpilastele olulisi küsimusi koolis läbi ÕOV tegevuse • Õppida lahendama probleeme ja leida kompromisse 	<ul style="list-style-type: none"> • Koolid koostasid IKT abil õpilasmavalitsuste koduleheküljed • Mõisteti IKT vahendite osa informatsiooni liikumises ja levitamises • Leiti direktsioonidega lahendusi probleemidele 	<ul style="list-style-type: none"> • Koolide IKT ainekavad on äärmiselt erinevad ning paljudel juhtudel ei käsitleta kodulehekülje koostamist • Koolide internetiühendused on erinevad ning raske oli kõigil koolidel vaadata teiste ÕOV-de tegevust veebi vahendusel
11. Suhted lapsevanematega, pressiga, avalikkusega	<ul style="list-style-type: none"> • Teadvustada ÕOV olemasolu koolides • Tõstatada õpilastele olulisi küsimusi koolis läbi ÕOV tegevuse • Õppida lahendama probleeme ja leida kompromisse 	<ul style="list-style-type: none"> • Koolid löid sidemed ajakirjanikega • Koolide kohta oli olemas info veebides • Leiti ÕOV tegevusele kõiki õpilasi huvitav väljund ISIC kaart • II kokkutulek sai osalejatelt väga hea hinnangu 	<ul style="list-style-type: none"> • Ajakirjandus ei ole eriti huvitatud koolide informatsiooni avaldamisest • Sageli puuduvad koolidel tihedam side lapsevanematega • Kohalikud omavalitsused ei ole huvitatud ÕOV tegevusest
12. Kokkuvõtted, informatsioon, üldistused	<ul style="list-style-type: none"> • Üldistada osalenud koolide ÕOV-de kogemusi • Levitada ÕOV-des positiivseid kogemusi • Anda välja projekti ajaleht 	<ul style="list-style-type: none"> • Ilmus projekti ajaleht • Mitmete koolide ÕOV-de vahel tekkis püsiv side ja koostöö • Projekti tutvustati ESP päeval 28.04.00 TÜ-s 	<ul style="list-style-type: none"> • Projekti lõpuni suutsid vastu pidada vähesed koolid • Üldistustes ilmnisid koolidel väga erinevaid ÕOV-de pädevusse mittekuuluvaid probleeme

KOOLITUSE HINNANG

Tegevus	Hinnang	Selgitus
Teabe kogumine, analüüsimine ja üldistamine	Rahuldav	Süvaanalüüsi jaoks ei ole õpilastel piisavalt informatsiooni ega kogemusi
Probleemide märkamine ja neile lahenduste leidmine	Väga hea	Suudetakse näha õpilastele omaseid muresid ning pakkuda neile mittestandardseid lahendusi
Töövormide valimine ja koostöö korraldamine	Rahuldav	Juhendajatel ei piisa teadmisi, õpilastel puuduvad kogemused
Konfliktide vältimine ja lahendamine	Hea	Noored on üldiselt sõbralikud ja tolerantsed, kiiresti kohanevad
Väitlemine ja oma seisukohtade väljendamine suuliselt ja kirjalikult	Väga hea	Vajadus ennast näidata, esineda ning ennast maksma panna on suur
Oma kooli ja kodukoha probleemide analüüsimine	Hea	Ollakse teadlikud kooli ja kodukoha probleemidest
Planeerimine ja tegevuse kavandamine	Rahuldav	Aktiivsetel õpilastel on palju ülesandeid ning ei osata öelda "ei"
Dokumentide koostamine ja vormistamine	Mitterahuldav	Puuduvad haldusdokumentide koostamise jaoks standardid ning palju on erinevaid näidiseid ja nõudeid
Info hankimine, valik ja edastamine	Rahuldav	Paljudel juhtudel ei oska noored teha erinevate infokanalite vahel valikuid ning palju esineb "infomüra"

AINETEVAAHELINE INTEGRATSIOON

Õppeaine	Eesmärk	Hinnang	Selgitus
Emakeel ja kirjandus	väljund probleemide teadvustamisel, oskus töötada dokumentidega	Rahuldav	Eelnevalt toimunud projektõpped emakeele või sellega seotud valdkonnas on olnud märgulised, praktilisi oskusi on omandatud vähe
Majandusõpetus	õpilasomavalitsuse tegevuse planeerimine ja majandamine	Hea	Turumajanduse ajal kasvanud õpilastel on kerge mõista majanduslaseid probleeme
Kodanikuõpetus	õpilasomavalitsuse õigused-kohustused, roll koolis, demokraatia	Mitte-rahuldav	Õpilaste vähenenud huvi poliitika vastu, kodanikuõpetuse õpetajate äärmiselt passiivsus
Perekonna (suhtlemis) õpetus	koostöö, konfliktid, "oma" kooli tunne jms	Hea	Palju koole on maapiirkondadest, olemas oma kooli identiteet
Informaatika	vajadus suhelda ning töötada info-kommunikatsiooni-tehnoloogia abil	Rahuldav	Kõigil õpilastel ei ole võimalik kasutada e-maili, projekti I poolaastal oli liiga vähe rõhku IKT-l

VIIRE SEPP

Tartu Ülikooli täppisteaduste kooli direktor

TÄPPISTEADUSTE KOOL – VÕIMALUS VÕIMEKAILE

Tartu Ülikoolis on juba 35 aastat tegeldud täppisteadustes võimekate koolinoorte sihipärase arendamisega: ülikooli matemaatikud alustasid teaduskonna järelkasvu silmas pidades 1965/66. õa kaugõppe vormis täiendavat õppetööd matemaatikast huvitatud keskkooliõpilastele, eesmärgiks avastada andekaid noori, süvendada nende huvi ja tõsta tavakoolide õpilaste (sellel ajal tegutsesid Eestis ka juba mitmed matemaatika-füüsika süvaklassid) matemaatika-alast taset.

1973. aastal sai Mittestatsionaarsest Matemaatikakoolist Tartu Matemaatika- ja Füüsikakool (MFK). Seoses Eesti ühinemisega UNESCO egiidi all toimuvate rahvusvaheliste koolinoorte täppisteaduste olümpiaadide liikumisega tekkis vajadus koondada kogu tegevus teadusandekate õpilastega taas Tartu Ülikooli juurde ja 1992. aastal reorganiseeriti kool TÜ täppisteaduste kooliks (TTK). Tööd alustasid keemia ja ning informaatika osakonnad. Sügav disproportsioon üldhariduskooli ainekavade ja rahvusvaheliste olümpiaadide programmide vahel tingis vajaduse TTK õppetöö diferentseerimiseks.

1996/97.õppeaastast alates toimub õppetöö kõikides ainetes juba 3 tasemel:

- 1) **alamaste** (ehk ettevalmistusosakond) põhikoolide õpilastele, kus õppetöö põhirõhk on raskemate, nn olümpiaadi-tüüpi ülesannete lahendamisel; eesmärgiks on luua võimekamatele põhikoolide õpilastele eeldused liitumiseks rahvusvaheliste olümpiaadide ettevalmistusgruppide õppetööga;
- 2) **põhiaste** (ehk TTK traditsiooniline kaugõppetöö) kuhu võetakse õpilasi vastu sisseastumistöö alusel; eesmärgiks on anda võimalus lemmikainega süvendatud tegelemiseks neile noortele, kellel kodukoolis selleks võimalused puuduvad;
- 3) **ülemaste**, kus õppetöö aluseks on rahvusvaheliste olümpiaadide süllabulused, mille tase kattub osaliselt kõrgkoolide vastavate ainekursuste temaatikaga; eesmärgiks on rahvusvaheliste olümpiaadide võistkondade kandidaatide taseme ühtlustamine ja ettevalmistav töö võistkondade treeninglaagriteks.

1997. aastal kinnitatud põhikirja järgi on TTK Tartu Ülikooli asutus, mille põhieesmärgiks on andekate koolinoorte erialase eneseteostuse suunamine täppis- ja loodusteadustes ning mille saavutamiseks TTK:

* korraldab üleriigiliselt täiendõpet võimekatele õpilastele, kellel kodukoolis puuduvad võimalused aine süvendatud õppimiseks ja nende õpetajatele, abistab koole tugevamatele õpilastele lisamaterjalide leidmisel,

- * kogub, süstematiseerib ja vahendab vastavat metoodilist materjali ning teiste riikide kogemusi töös andekate õpilastega,
- * korraldab üle-eestilisi olümpiaade täppis- ja loodusteadustes (matemaatika, informaatika, keemia, füüsika, bioloogia, geograafia) ning mitmesuguseid teisi koolivälisest ainealast tegevust elavdavaid üritusi,
- * valmistab ette Eesti võistkondi rahvusvahelisteks võistlusteks ja olümpiaadideks.

Õppetöö

Õppetöö toimub kõikides astmetes peamiselt kaugõppe vormis kas tava- või elektronposti vahendusel. Õpilasele saadetakse metoodiline materjal koos harjutus- ja kontrollülesannetega, mille läbitöötamiseks antakse aega ca 3–4 nädalat. Kontrollülesannete lahendused esitab õpilane TTKle, kus need kontrollitakse ja retsenseeritakse. Arvestades õppijate igapäevast koolikoormust ning TTK õppematerjalide raskusastet ja mahtu, on igal õppeaastal ühes aines kavandatud 4–5 teemat. Teemad on valitud nende ainelõikude vallast, mida gümnaasiumi ainekavas on käsitletud kas põgusalt või üldse mitte.

Alam- ja ülemastme õppegruppide nimekirjade koostamisel oleme üldiselt arvesse võtnud võistluste ja olümpiaadide tulemusi, kuid võib olla päris kindel, et võistkondade mentoritel ei jää avastamata ükski anne – muidugi sellel eeldusel, et ka õpilasel endal on vastava aine vastu huvi ja tahe sellega tegelemiseks. Olümpiaadivõitjaid ju vägisi kellestki ei koolita. Rahvusvaheliste olümpiaadide ettevalmistuses on oluline anda õpilastele lahendamiseks võimalikult palju erinevat tüüpi ülesandeid, mis aitaksid õpilasi suunata kasutama loovalt seniseid kooliteadmisi ja arendama lahendusideede genereerimise oskust. Ka täiendav teooria õppimine toimub põhiliselt ülesannete lahendamise käigus. See eeldab õpilastelt küllaltki palju iseseisvat tööd.

TTK põhiaseme õpilaste arv on aastati olnud erinev, põhiliseks indikaatoriks on olnud finantsolukord. Parimatel aastatel on osalejate arv neljas osakonnas – matemaatika, füüsika, keemia ja informaatika – küündinud 1500–1800 õpilaseni. Mitmel viimasel aastal oleme pidanud õpilaste arvu hoidma 1000 piires, sedagi selle hinnaga, et õppijatel on tulnud oma õppekulud osaliselt ise tasuda. Teeb rõõmu, et paljud omavalitsused on saanud ja tahtnud siin oma piirkonna terasematele õpilastele toeks tulla.

Olukorra leevendamiseks oleme püüdnud TTK materjalid teha kättesaadavaks ka interneti kaudu. Kuna TTK eesmärgiks on anda võimalikult paljudele õpilastele võimalus nii oma huvialaga tegelemiseks kui ka rahvusvaheliste olümpiaadide võistkondadesse kandideerimiseks, siis oleme püüdnud kõik õppematerjalid ja treeningülesannete komplektid avaldada TTK koduleheküljel. Selles on kooli toetanud nii Avatud Eesti Fond kui ka Tiigrihüppe Sihtasutus. Tiigrihüppe SA toetusel käivitus käesoleval aastal ka täppisteaduste internetikool, kus kõikidel huvilistel on võimalus konsulteerida TTK õppematerjalide osas meie õppejõududega.

TTK kodulehel www.ttkool.ut.ee olevad materjalid võiksid olla tõhusaks abiks ka linnades või maakondades kohaliku initsiatiivi korras võimekamate õpilastega tegelemiseks. Head eeskuju on siin näitamas Saaremaa, kus Kuressaare mõlema gümnaasiumi juures taolised reaalinete koolid juba mitmendat aastat tegutsevad.

Õpetaja õpib koos õpilasega

Kuna spetsiaalseid ainekursusi pakutakse õpetajatele TÜ Avatud Ülikooli kaudu, siis TTK näeb oma rolli pigem õpetaja ainealase pädevuse tõstmisel paralleelselt õpilaste juhendamisega kodukoolis, nii põhiaseme rühmatöö vedajana (TTK põhiasemes on võimalik õppida ka nn kollektiivse õpilasena, kus ühe kooli õpilastest koosnev rühm teeb aineõpetaja juhendamisel ühiseid kontrolltöid), läbi TTK kodulehel kõigile huvilistele avatud internetikooli või võimaluse kaudu kasutada TTK kodulehe erineva raskusastmega ülesandeid õppetöö diferentseerimiseks klassitunnis.

Ainevõistlus kui võimekate õpilaste arendamise oluline stiimul

Mitmed TTK õpilaste ja üleriigilistest täppisteaduste olümpiaadidest osavõtnute hulgas tehtud küsitlused on näidanud, et suurt osa nendest õpilastest motiveerib aine õppimisel eelkõige hea esinemine aineolümpiaadidel ja -võistlustel. Seetõttu oleme pidanud ainealase klassivälise tegevuse elavdamiseks oluliseks mitmesuguste võistluste korraldamist. Juba 9. aastat toimuvad matemaatikute algatatud sügisesed lahtised ülesannete lahendamise võistlused ka kõigis teistes

ainetes ja millest sellel aastal on olnud erakordselt aktiivne osavõtt. Traditsiooniliselt on saanud III veerandi viimasel päeval koolides korraldatakse, Eestis esimest korda 1996. aastal toimunud rahvusvaheline matemaatikavõistlus “Känguru” millest möödunud õppeaastal võttis osa ligi 10 000 õpilast 321st Eestimaa koolist. Nende numbritega edestame meist palju suurema rahvaarvuga riike (vt www.kangmath.org/ksf/index.html).

Aastakümneid kestnud, ETV ekraanilt alguse saanud “Nuputa” võistlus ja keemia- ning füüsikavikto-riinid on sõitude kalli hinna tõttu asendumas teiste, eelkõige interaktiivsete vormidega. Oluliseks abiks huvitegevuse hoidmisel koolides on ka teiste tegijate, olgu see siis Miksike, TÜ Ahhaa-keskus või aineõpetajate ühendused, lisandumine.

Eriandega õpilased on hariduslike erivajadustega õpilased

TTK näeb oma rolli just orienteerumises kõige võimekamatele, erianandega õpilastele, sest sellel tasemel täiendõppes peame kasutama juba ülikooli ja teiste teadusasutuste teadlaste-õppejõudude kompetentsi, – aineõpetajalt ei saa sellisel tasemel ettevalmistust enam oodata, veel vähem nõuda.

Idealis näeme õpilastele võimaluste pakkumist “käeharjutuste” tegemiseks ka teadusliku uurimistöö vallas, sest aeglasema mõtlemistüübiga õpilaste puhul ei tarvitse võistluste süsteem sobida. Probleemiks on aga juhendajate leidmine, st sama mure, mis pärast lakkas Õpilaste Teadusliku Ühingu tegevus. Karmid turuseadused sunnivad teadlasi tegelema eelkõige oma põhitööga, õpilaste juhendamisega pelgalt hobi korras või missioonitundest enam tegelda ei saa. Kvaliteetse tulemuse saamiseks peaks see olema ikkagi põhitöö, hästi tasustatav seejuures, sest akadeemilise karjääri mõttes on selline tegevus teadlase-õppejõu jaoks tupiktee.

See, et andekate lastega tegeldakse ülikoolide juures, on kogu maailmas levinud praktika. Kõige ulatuslikumalt on seda näha muidugi Ameerika Ühendriikides, kus andekate arendamise probleemidega on tõsiselt tegeldud nii teadusliku uurimistöö kui ka didaktilis-metoodilise praktika valdkonnas juba 50ndatest aastatest alates. Suuremad andekate arendamise keskused USA ülikoolide juures jagavad oma kodulehekülgedel andekate laste vanematele ja õpetajatele pedagoogilisi ning psühholoogilisi nõuandeid, andekatele õpilastele pakutakse mitmesuguseid eriprogramme ja -kursusi, õpetajatele korraldatakse andekate õpetamise metoodika erikursusi jne.jne. Näen TTK arenguruumi Eesti haridusmaastikul just sellelaadse tegevuse arendamisel. Meie rahvaarv on väike ja andekaidki proportsionaalselt vähem kui suurtes riikides, seda enam peaks iga anne olema meie jaoks väärt hoidmist ja arendamist.

TARMO HAUD

Nõo Reaalgümnaasiumi õpilane, tarmo@tarmohaud.com

<http://www.tarmohaud.com/>

ÜHE KODULEHEKÜLJE SAAMISLUGU

1. HTMLi ajaloost

1993. aasta märtsis valmis HTMLi (HyperText Markup Language) standard 1.0. See oli küll lihtne ja väheste võimalustega keel kuid ometi võimaldas ta juba paigutada lehele ka pilte. Sellest ajast alates kuni praeguseni on HTML läbi teinud pika ja jõudsa arengu. Praeguseks on välja antud standard 4.01. See sisaldab endas juba palju võimalusi lehekülgede interaktiivsemaks muutmiseks. Alates standardist 4.0 toetab HTML CSSi (Cascading Style Sheets). CSSi abil saab korraldada kodulehekülje visuaalset külge.

2. Staatilised ja dünaamilised koduleheküljed

Kuna vahepeal olid võimalused suurenenud ja enda oskused tublisti kasvanud, siis tekkis mõte koolile uue kodulehekülje tegemisest. Enne alustamist tuli aga üldjoontes paika panna milline see lehekülg peaks tulema. Oleks võinud teha tavalise staatilise lehekülje ja hiljem näha rohkem vaeva selle korras hoidmise ja uuendamiseks. Teine võimalus oli algul näha rohkem vaeva ja teha dünaamiline andmebaasidel põhinev lehekülg. Olgugi et enamikel inimestel seostuvad sõnaga “andmebaas” suured andmehulgad, kahtlased ja keerulised süsteemid, lihtsustavad need tegelikult tunduvalt lehekülje hooldamist. Dünaamilise kodulehekülje kasuks otsustasin just seepärast, et seda

saavad hiljem uuendada ka inimesed, kes kodulehekülgede tegemisest midagi ei tea. Piisab lihtsalt sellest, et neil on algteadmised interneti kasutamisest.

3. Dünaamilise kodulehekülje kaks poolt

Dünaamilistel kodulehekülgedel on peaaegu alati vähemalt kaks osa. Ühte näevad tavalised lehekülje külastajad, teisele pääsevad juurde ainult valitud inimesed kasutajanime ja parooli abil. Selle parooliga kaitstud lehekülje kaudu toimub peaaegu kogu uuendus ja hooldustöö, mida selle lehe kallal edaspidi tegema hakatakse. Seal on tavaliselt mingisugused sisestusväljad, kuhu lehekülje administraator sisestab tekstid, mida külastajatele teisel lehel näidatakse. Kõik need muudatused kajastuvad tavaliselt ka koheselt tavaleheküljel. Kõik need andmed, mida koduleheküljel näidatakse asuvad tavaliselt andmebaasis, kust neid kuvatakse vastavalt vajadusele.

4. Programmeerimiskeeled ja andmebaasimootorid

Kogu sellist infovahetust andmebaaside ja kasutajate vahel peavad reguleerima mingid programmid. Need ongi dünaamiliste kodulehekülgede juures kõige keerulisemad. Internetis on küll olemas kogumikke erinevate programmijuppidega, mida jagatakse isegi tasuta, siiski ei saa neid enamasti kasutada, vähemalt mitte sellisel kujul, nagu nad nendes kogumikes on. Põhjus on lihtsalt selles, et iga kodulehekülge on millegi poolest erinev ja midagi tuleks neis programmides siiski ümber teha kui ei taheta kaotada lehekülje kvaliteedis. Tihti peale on aga tunduvalt lihtsam need programmid algusest lõpuni hoopis ise kirjutada. Mina olen kõik sellised programmid kirjutanud viimasel ajal eriti populaarseks muutunud programmeerimiskeeles PHP4. Seda on küllaltki lihtne õppida ja tal on väga palju võimalusi, juba sisse ehitatud funktsioone küll *stringide*, massiivide, arvude töötlemiseks, erinevate andmebaasidega suhtlemiseks, piltide ja graafikute loomiseks vastavalt etteantud andmetele ja palju muudki. Peale PHP on levinud internetis ka mõningad teised programmeerimiskeeled, näiteks Perl ja ASP. Andmebaasimootorina kasutan ma MySQLi, kuna see on väikeste andmebaaside puhul küllalt kiire ja stabiilne ning suuri andmebaase meil lihtsalt ei ole ja ei oska ka kuidagi ette kujutada, et võiks tekkida. Peale MySQLi on küllalt levinud veel PostgreSQL ja Microsofti platvormidel MSSQL.

5. Vahendid kodulehekülje tegemiseks

Oma tegemistes on mul juba välja kujunenud järjekord, mida ma järgin. Kõigepealt teen programmid, mis peaks andmebaasidest vajalikud andmed võtma ja siis hakkab täpsemalt kujunduse peale mõtlema. Sest töö käigus võib lehekülje struktuur palju muutuda ja kui algul teha kujundus valmis, siis iga selline muudatus tähendaks kujunduses vastava osa uuesti tegemist.

Kodulehekülje kujundamisel on võimalik kasutada palju erinevaid *HTML editore* ja graafikaprogramme. *HTML editorid* jaotaksin kaheks. On *editore*, mis sobivad oma olemuselt kunstnikule. Nendes on peamine rõhk pandud sellele, et saaks pilte pikselise täpsusega paika panna ja lihtsalt lisada lehele erinevaid efekte. Näiteks pildi vahetumine, kui hiirega selle kohale liikuda või sellel klikkida. Selliste efektide tekitamiseks kasutatakse enamasti JavaScripti. Siinkohal on tähtis mitte omavahel segi ajada JavaScripti ja Javat. Seda viga teevad väga paljud inimesed, ka need, kes pidevalt kodulehekülgede loomisega tegelevad. Nende kahe peamiseks erinevuseks oleks vast see, et Java on nn Server-Side programmeerimiskeel, JavaScript on aga *Client-Side* programmeerimiskeel. Java on Sun Microsystemsi toode. JavaScript on loodud Netscape poolt. Nende programmide poolt tekitatud HTML failid on aga mõttetult suured ja HTML kood ise segi paisatud. Sellistest programmidest oleks võibolla kõige paremaks näiteks NetObjects Fusion, mis sisaldab palju lisasid, aga failid, mis ta tekitab, on liiga suured. Nende failide korrastamise ja ülearuse ära kustutamisega olen suutnud nad ligi seitse korda väiksemaks muuta. Teised *editorid* sobivad just programmeerijatele. Nende poolt toodetav HTML kood on lihtne ja lühike. Need programmid ei võimalda küll nii täpset kujundamist, aga oma töö teevad nad siiski ära. Nendest oleks heaks näiteks vast Macromedia Dreamweaver 3. Praeguseks on välja lastud juba ka Dreamweaver 4, aga seda ei julge soovitada, kuna pole veel jõudnud ise proovida. Veel olen kuulnud häid sõnu ka näiteks Allaire HomeSite 4.5 ja Adobe GoLive 5 kohta.

Graafikaprogramme on samuti seinast sein, siinkohal mainiksin neist ainult paari. Esiteks Adobe Photoshop ja versioon näiteks 5.5. Photoshop on praegu ilmselt kõige populaarsem veebi

graafika jaoks kasutatav pilditöötlusprogramm üldse. Teine küllaltki populaarne programm on Paint Shop Pro. Seda kutsutakse ka vaese mehe Photoshopiks.

6. HTML, JavaScript, CSS, mis veel?

Staatilistest lehtedest koosneva kodulehekülje tegemisel saab küll läbi ajada ka sellise HTML koodiga, nagu on selle editorid teinud, aga dünaamilise kodulehekülje tegemisel tuleks seda koodi kindlasti korrastada. Sellisteks korrastustöödeks on ka loodud programme, millest kõige tuntum on vast HTML Tidy. See programm on mõeldud selleks, et kui lehekülje koodi on sattunud mingeid näpuvigu, näiteks mõni käsk on jäänud lõpetamata või midagi sellist, siis ta parandab need vead. Samas selliste parandamistega on alati see oht, et programmi arvates võib mingi koht olla vigane ja programm muudab siis abivalmilt koodi nii, et muutub ka lehe visuaalne külg. Seega kõige targem oleks siiski kõik HTML lehed peale editoriga valmis tegemist veel korra käsitsi üle käia ja korda seada.

Lehele JavaScriptiga lisaefektide lisamisel tuleb kindlasti arvestada, et leidub kasutajaid, kes on oma lehitsejal selle lihtsalt ära keelanud. Praegu ilmselt ei ole enam märkimisväärne see kasutajate hulk, kes kasutavad nii vana lehitsejat, mis üldse JavaScripti ei toeta. Seega, soovitan leheküljel hoiduda JavaScripti kasutamisest nendes kohtades, kus selle mittetöötamine halvendab oluliselt või muudab võimatuks lehekülje kasutamise. Kui seda ei ole võimalik siiski vältida, siis tuleks kuhugi kindlasti panna kiri, et see leht vajab korralikult töötamiseks JavaScripti toetust. Olen ise endatehtud lehekülgedel proovinud läbi ajada ilma JavaScriptita, aga alati pole see õnnestunud. JavaScripti kasutamisel tuleks kindlasti seda kontrollida võimalikult erinevate lehitsejatega, sest erinevad lehitsejad toetavad erinevaid funktsioone ja tõlgendavad ka funktsioone erinevalt.

Praegusel ajal on kindlasti mõistlik kodulehekülje tehes kasutada ka CSSi ehk siis eestipärase nimetusega stiile, kuna selle kasutamine muudab lehe hilisema muutmise tunduvalt lihtsamaks. Kui juba stiile kasutada, siis tuleks luua eraldi fail, kus on ära kirjeldatud kõik koduleheküljel kasutatavad stiilid. Kuigi neid on võimalik määratleda, kas iga lehe alguses või siis lausa iga käsu juures eraldi, on hilisemaid muudatusi lihtsam teha just siis, kui kõik stiilid on ühes kohas koos. Jällegi tuleks tehtavat lehte kontrollida erinevate lehitsejatega, kuna CSS on veel küllaltki uus asi ja lehitsejad ei toeta seda veel täiel määral. Kasutatavate võimaluste valimisel soovitan ka uurida aadressil <http://www.webreview.com/style/css1/charts/mastergrid.shtml> olevat asjakohast tabelit. See on kõige ülevaatlikum tabel, mille ma olen suutnud internetist leida.

Lisaks on võimalik koduleheküljel kasutada ka Javas kirjutatud applette ja Macromedia Flashis tehtud faile. Nendega on aga lihtne üle pingutada, kuna Java appletid muudavad lehe tihti peale aeglaseks. Ning nii Java applettide kui ka Flashiga on see oht, et lehe külastaja lehitseja ei oska neid talle näidata. Seega, kui on ikkagi soov neid kasutada, ei tohiks nende mittetöötamise korral külastajal vajalik informatsioon siiski saamata jääda. Oma töödes olen ma siiani nende kasutamist siiski vältinud.

7. Kujundus: tekstid, pildid, värvid ja lehe ülesehitus

Lehekülje kujundusliku poole jaoks annan kohe alguses ühe reegli, mille vastu tihti eksitakse, kuigi ei tohiks kohe mitte. Nimelt: tekst peab olema lihtsalt loetav. Seega teksti värv ja taust ei tohi kokku langeda. Internetis on küllaga kodulehekülgi, kus on näiteks lilla tekst mustal taustal või kollane tekst valgel taustal. Need sulavad ju kõik kokku ja niimoodi ei saa keegi teksti lugeda. Samas on lehekülgi, kus tekst eristub taustast hästi, isegi liiga hästi. Näiteks mustal taustal oleva kollase teksti lugemine väsitab silmi. Seega tuleks leida mingi kompromiss.

Lehekülje tegemisel tuleks kindlasti arvestada kooli või firma värve ja nendest siis midagi kombineerida. Enamasti annab väheste värvidega ka ilusaid lehekülgi teha. Üks ohtlikumaid osasid kodulehekülgedel on esileheküljed. Sinna püütakse ikka paigutada mingi suur ja võimalikult ilus pilt, olgu see siis logo või midagi muud. Unustatakse aga jällegi lehekülje kasutatavus, neist esilehekülje piltidest saavad nimelt tihti peale kohutavalt suured failid ja suur fail tähendab kasutajale pikka lehe laadimisaega. Seega tuleks lehele piltide paigutamisel muuta nad faili suuruse poolest võimalikult väikeseks (see ei tähenda veel kujutise suuruse muutumist), selline faili suuruse vähendamine peab aga tulema ju millegi arvelt. Enamasti on see pildi kvaliteet, seega tuleb jälle leida kompromiss. Varemalt kasutati pilte ka tekstilõikude esitamisel, kui oli vajalik, et need püsiksid olenemata kasutatava lehitseja seadetest kogu aeg muutumatutena. Praegu pole selleks

enam erilist vajadust, kuna CSS laseb kindlalt ära määrata tekstide suurus, värvid ja õrftid ning need püsivad tavaliselt ka muutumatutena.

Lehe ülesehituses on kõige kindlam järgida juba välja kujunenud traditsioone. On juba tavaks saanud, et menüüd asetsevad näiteks lehe vasakus või ülemises servas. Neid traditsioone võib loomulikult ka mitte arvestada, aga siis on väga lihtne alt minna ja nii jääb lehest halb mulje. Traditsioone eirata ja ilusat lehte teha – siis peab tõeliselt tasemel olema.

Lehekülge tegema hakates tuleks kõigepealt valida, kas leht teha raamidega (frames) või tabelitega. Raamid sobivad vast rohkem staatilistele kodulehekülgedele, kuna nende puhul on lihtsam teha muudatusi. Näiteks, kui on tarvis menüüsse midagi lisada või sealt kustutada, siis raamidega lehe puhul on menüü üks fail, mille muutmiseks piisab. Tabelitega tehtud lehe puhul tuleks aga igat faili eraldi muuta. Samas, dünaamiliste lehekülgede puhul soovitatakse kasutada tabeleid. Kuna seal võib tekkida muid probleeme ühest raamist andmete teise saatmisega. Näiteks on keeruline teha sellist süsteemi, mis uuendaks teil ühe nupuvajutuse peale mõlema raami sisu, aga dünaamiliste lehtede olemus just selles seisnebki, et saab valida kuidas ja milliseid andmeid tahetakse näha. Peale selle, dünaamiliste lehtede puhul, mis kasutavad tabeleid, on tavaliselt siiski tehtud eraldi fail menüü jaoks. See fail lihtsalt liidetakse ülejäänud lehe osadega kokku vastavate programmide poolt.

8. Kodulehekülje ülespanek ja hooldamine

Kodulehekülgede ülespanekul tehakse tihtipeale see viga, et kohe kui hakatakse lehekülge tegema, pannakse kuhugi püsti silt, et “Lehekülge valmimisel” või midagi sellist ja siis jäetakse see silt sinna pikaks ajaks. See on kõige suurem antireklaam mida ühele koduleheküljele üldse teha on võimalik. Kasutaja, kes sellisele leheküljele satub, esimesel korral saab asjast veel aru, teisel korral heal juhul samuti ja andestab, aga kui ta ka kolmandat korda satub sellele lehele, siis on tal sellest villand ja rohkem ta seda lehte enam ei külasta. Seega, ei ole mõttekas panna üles silti, mis teatab, et lehekülge on pooleli. Kui midagi muud ei ole panna ja on ikka suur soov midagi sinna panna, siis võiks seal olla lehe omaniku peamised kontaktandmed ja siis kuskil ka kiri uue lehe valmimise täpse kuupäevaga. Kui leht on ükskord paika saanud, siis tuleb asi kohe täielikult läbi käia ja vaadata, et kõik pildid oleks olemas ja omal kohal, kõik lingid töötaksid ja kuskil mingeid vigu ei oleks. Kui see tehtud, siis alles võib selle lehe külastajatele avada.

Teine suur oht kodulehekülgedel on vananemine. Selleks et kodulehekülge pidevalt külastataks ja ta ka kasu tooks, on vaja seda pidevalt uuendada, lisada uusi andmeid ja vanu sealt ära koristada. Siin tulebki välja üks dünaamiliste kodulehekülgede suuri eeliseid. Neid saavad muuta need inimesed, kes omavad informatsiooni, nad ei pea paluma arvutitarga abi. Enamasti saabki just see paljudele lehtedele saatuslikuks, et kui informatsioon tuleb, siis ei saada lehe hooldajat kätte ja kui hooldaja välja ilmub, siis on informatsioon kas vananenud või lihtsalt unustatud, et midagi üldse tuli. Dünaamilise kodulehekülje puhul on kõige parem kui panna kindlatele inimestele kohustus lehe mingi osa andmeid kontrollida ja uuendada. Lootusetult vananenud andmetega kodulehekülge teeb asutusele jällegi ainult antireklaami.

9. Lühike kokkuvõte kogu protsessist

Kui nüüd kõike öeldut arvestada, siis võib öelda, et tegelikult kodulehekülje reaalne tegemine on küllaltki lihtne. Raske on välja mõelda selle olemus, struktuur ja sisu. Tuleb arvestada asutuse olemust, sihtrühma, info hulka ja selle muutumise kiirust. Seda kõike arvestades soovitatakse koostada kõigepealt projekti, mille juurde tuleks teha joonis, kus on kujutatud lehekülje struktuur. Projektis peaks iga kodulehekülje osa olema eraldi lahti seletatud. Sellise projekti najal on juba tunduvalt lihtsam hakata kodulehekülge tegema. Selline projekt hoiab ka tublisti aega kokku hilisemate arusaamatuste vältimiseks.

10. Kasutatud materjalid:

WebReview.com: Style Sheet Reference Guide Master Grid

<http://www.webreview.com/style/css1/charts/mastergrid.shtml>

Danny Goodman's JavaScript Pages : Java vs. JavaScript

<http://www.dannyg.com/javascript/>

HTML History

<http://ei.cs.vt.edu/~jwww/courseNotes/html/HTMLInfo/History.html>

World Wide Web: BEYOND THE BASICS : History of the Web

http://www.prenhall.com/abrams/demo/chap1/web_hist.html

The World Wide Web Consortium

<http://www.w3.org/>

The Source for Java(TM) Technology

<http://java.sun.com/>

ERKI RAGUL

Vastseliina Gümnaasiumi lõpetanu aastast 1999

KULDAR SINK – EESTI HELILOOJA

Kuldar Sink on üks omanäolisemaid muusikuid Eesti lähiminevikust, kelle loomingu väärtust praegu veel ei hinnata. Sageli avastatakse see aastaid hiljem, kui inimest enam ei ole. Kuldar Sink sündis 14. septembril 1942 muudikute Marje Singi (1910–1979) ja Peeter Singi (1902–1959) teise pojana Tallinnas, kui maailmas möllas Teine maailmasõda. Kaheksa aastat varem oli sündinud Tunne-Väldo Sink (praegu Kelam).

Lapsena oli ta väga iseseisev ja algatusvõimeline, emotsionaalne ja käitumiselt vastandlik. Sõpru oli tal vähe ning seetõttu viibis palju kodus. Teised lapsed olid temaga sõbrustamisest huvitatud, kuna Kuldar Singil oli üks küla jalgratastest.

Isalt sai ta usulise suunitluse, mis kajastub loomingus, ja ema lõi muusikalise atmosfääri. Marje Sink oli lõpetanud kompositsiooniklassi ja õppinud orelit, seetõttu oli Kuldar Singil temast palju abi oma loometegevuses.

Kuldar Sink hakkas varakult kalduma emasse – kiiresti arenes muusikaline anne ning esimese katsetuseni jõudis ta kuuendal eluaastal.

Kuldar Singi lapsepõlv jäi Stalini võimuperioodi sisse. Võis ju alles aastaid peale Stalini surma pisut vabamalt hingata ja tegutseda. See kasvamine ahistamise ja terrori maailmas oli kindlasti loomingu mõjutajaks – on ju loomingulise inimese karakter märksa tundlikum kui teistel.

Alg- ja põhihariduse sai ta Tallinna 22. Keskkoolis. Koolis käis ta küllaltki hea meelega. Ta ei olnud küll tüüpiline koolipoiss, kellele meeldis kooli õhkkond, kuid ta sai igati õppetööga hakkama. Oli kohusetundlik ja algatusvõimeline (osales lendlehtede valmistamisel, mille motoks oli “Tõuske üles, saage vabaks, Eesti rahvas” – lendlehed käiku ei läinud, sest julgeolek sattus vahele). Lemmikaineks oli eesti kirjandus, mis avaldus suures lugemuses.

Peale põhikooli jätkas ta õpinguid Tallinna Muusikakoolis, kuhu võeti õppima keskkooli lõpetanudki. Seega oli õpilaskond vanuseliselt kirju. Kuldar Sink paistis silma oma teadmistega, mõtlemise iseseisvusega, muusika, kunsti ja ilukirjanduse tundmisega.

K. Sink õppis Tallinna Muusikakoolis aastatel 1956–1961 muusikateooriat, kompositsiooni ja flööti. 1960. a lõpetas teooria ja 1961 flöödi alal. Flööt oli tema lemmikinstrumendiks, kuigi ta valdas hästi klaveritki. Kahjuks vähendas insult flöödimängimist. Veljo Tormis – üks õpetajaist – märkas Kuldar Singis tulevast heliloojat ja püüdis teda selles osas suunata.

Erialast kirjandust suutis ta lugeda siis juba saksa ja soome keeles, hiljem inglise ja prantsuse keeleski. Sellest ajast on pärit menukas töö “Kontsertiino flöödile ja kammerorkestrile” (1960) ja lõputöö “Kolm pala keelpilli orkestrile” – hapra ja tagasihoitud tundetooniga mediteeriv muusika.

Õpilastöodes (muusikalised) võitlesid fantaasia varjundiarmastus vormiga: üldmulje jäi laialivalguvaks. See-eest köidab eelkõige sentimentaalsusest vaba mediteeriv lüürika ja kõlaline omapära, mis tuleneb peenest, varjundirikkast harmooniast.

1960–1963 töötas ta flöödimängijana “Estonia” orkestris ja 1963–1973 ERSOs. Samuti töötas ta 1960. aasta algul pianisti-kontsertmeistrina. Alates 1973. aastast oli Kuldar Sink vabakutseline helilooja.

Lisasissetulekut tõi filmidele kirjutatud muusika (“Kivid ja leib” 1965; “Sipelgad”, 1966; “Hüvasti, sookollid”, “Veel kord kevadest”), näidendimuusika (Kitzbergi “Libahunt”) ja artiklid

ajalehele Sirp ja Vasar. Lisaks tegi ta saateid Eesti Raadiole kaasaja muusikast ja eri maade rahvamuusikast.

Infoallikaks olid nii kirjandus kui ka isiklikud rännakud ja reisid Kesk- ja Kagu-Aiasse. Vokaaltekstid oma teostele sai Kuldar Sink peamiselt luuletajatelt, kelle ühiseks jooneks oli sügav loodusetunnetus: Tagore, Garcia Lorca, Liiv, Kaplinski, Longfellov jt. Talle meeldis palju viibida looduses ning ta sai sealt sageli inspiratsioonigi (nt "Aastaajad").

Oma eluga ei saanud ta kuidagi rahul olla, kuid siiski oli. Sageli isegi enam, kui teised. See omadus on kunstnike eelis: leida õnne ja harmooniat tihti oma loomingus. Ta otsis oma teed, mis osutus väga huvitavaks ja keerukaks.

Isiksusena polnud Kuldar Sink kindlasti terviklik, millegi välisega ta ei domineerinud. Vaatamata isiksuse konfliktisusele, käitus ta vahel ootamatult ning nõnda avaldusid tema teised omadusedki. Ta oli siiras ja väga loomulik, kuigi ta otsingud võisid näida mitteloomulikuna.

Kuldar Sink näis olevat kuidagi kaetud – otsejoones ei pääsenud talle ligi ja ta ei avanud end ka ise, muidu oli ta aga lihtne, väljakujunenud maailmapildi ja missioonitundega, suhteliselt silmapaistmatu.

Oma elu jooksul jõudis Kuldar Sink olla kolmes abielus – viide rahutusele ja otsingutele.

Viimasesse abiellu astus ta 5. detsembril 1989 Ülle Singiga. Ühiselt rajati kodu Võrumaale Kõrvekülla. Kuna Ülle Sink oli samuti muusik ning lisaks veel kunstimeelega, siis olid nende huvid paljuski kattuvad. Nende abielust sündis kaks last: Teodor-Peeter (1992) ja Madli-Marje (1994). Esimesest abielust oli Kuldar Singil tütre Maarja ja Mirjam, teisest Marrit. Kõik lapsed on hea muusikalise kuulmisega.

Nii nagu lapsepõlveski oli Kuldar Singil hiljemgi vähe sõpru, kuid olemasolevad suhted olid head ning sõbralikud. Tõises elus oleks Kuldar Sink vajanud niiõelda mäenedžeri, kes oleks korraldanud tema heliteostele teemaõhtuid. Ise ta sellega hakkama ei saanud, kuid igal üritusel püüdis kohal olla.

Omapäraseks muutis teda seegi, et ta karastas end külma veega, käis talv läbi palja peaga, võttis ette pikki jalgsimatku, seda isegi talvel. Oma muresid ta teiste ette ei toonud, kuid jagas kiidusõnu kõigile, kellel oli millekski andi – kunstikalduvused, laulmishimu või muusikahuvi.

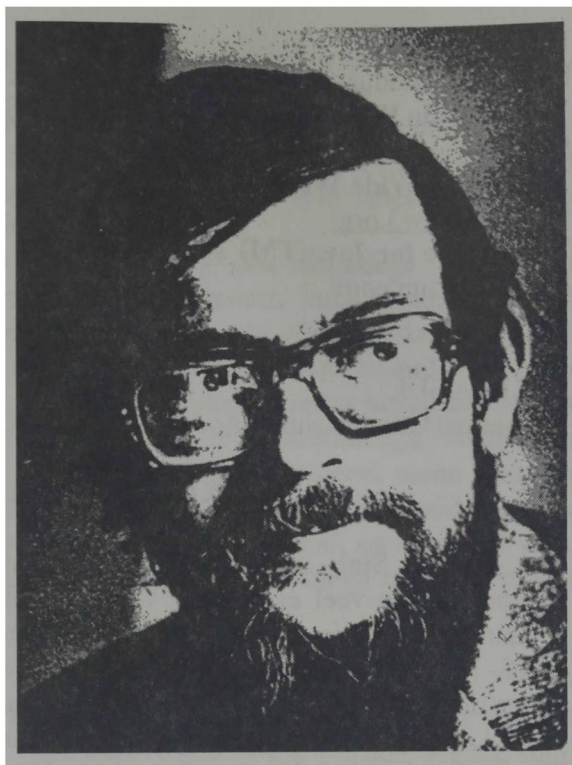
Muusikuna töötas Kuldar Sink meeletu fantaasiaga. Kirjutas ööd-päevad läbi, kasvõi nädal aega järjepanu – ei pruukinud magadagi. Tegi kõik selle nimel, et midagi luua. Ajendiks oli rõõm ja idee.

Tema tugevaks küljeks oli oskus kirjutada miniatuure – suurteosed ei tahtnud sisuliselt harmoneeruda. Põhitegevus koondus õhtusele ajale ning siis vajas ta täielikku rahu – võimalusel saatis lapsed ja abikaasagi jalutama. Tavaliselt oli käsil mitu asja korraga, kuigi ühega tegeles ta põhjalikumalt.

Kuldar Singi loometegevust võib võrrelda triiviva laevukesega, mis on kord laineharjal ja siis lainepõhjas – kord on ideid kuhjaga ja siis jälle mitte ühtegi.

Kuigi paljud peavad tema puuduseks heliteoste koondamatust ja detailsust, siis Leili Tammel – Kuldar Singi lemmikinterpreet – arvab, et interpreet peab oskama kordused välja mängida ja dirigent peab ühendama detailid tervikuks. Kuid olenemata sellest oli Kuldar Sink enesekindel, suure minatundega, suure fantaasiatulvaga ja pühendumusega – nii näis see vähemalt teistele.

Kuldar Sink ise oma teoseid paremuse poolest ei järjestanud – kõik on olulised. Ometigi kirjutas ta elu hilisemal perioodil nii mõnegi teose ümber või kohendas pisut. Ühtlasi otsis ta nii andestust, sest nooruses oli Kuldar Sink püüdnud vanemaid mitmeti eitada, eesmärgiga hoiduda pahandustest.

Teiste suure poolehoidu on võitnud kantaat “Aastaajad” (1965), “Surma ja sünni laulud” (1985), “Kontsertiino flöödile ja kammerorkestrile” (1960). “Aastaajad” – solistile, segakoorile ja kammerorkestrile (tekst Juhan Liivilt, solisti tekst jaapani luulest A. Sisaski tõlkes). 1998. aastal valmis samanimeline CD. Aastaajad on eestlaslikult karge ja samas humoorikas, värvikas, mõtlik ja lausa kirelikult tundeline.

“Surma ja sünni laulud” – surmas ei nähta Hispaanias mitte lõppu, vaid algust, mitte kadu, vaid pigem avanemist. Siit ka selline pealkiri. Kõneldakse eelkõige inimesest ja tema teekonnast. “Surma ja sünni laulud” on loodud Garcia Lorca luulele originaalkeeles, tsükkel valmis luuletaja 50. surma-aastapäevaks ja on pühendatud Leili Tammelle. Samal teemal – “Surma ja sünni laulud” – on loodud ballett Mai Murdmaa koreograafilises seades. Kuldar Singi looming on maailm täis ilu ja poeesiat, maailm, milles teravad psühholoogilised vastuolud ja traagika puuduvad või on ainult kauge tagapõhjane aimentavad. Stiilidest võib tema teostes leida impressionismi, neoklassitsismi, kuid hiljem loobub ta sellestki ning loomingus muutub nii meloodia, harmoonia, tämber ja eriti rütm. Tema teosed ei paku ainult loomingulist rahuldust, vaid sunnivad mõtlema.

Kuldar Singi elufilosoofiaks oli eksistentsialism. See tähendab, et subjektist ning objektist saab tervik ning selle tajumiseks peab sattuma piirsituatsiooni, s.o surmaga silmitsi, siis leitakse oma vabadus.

Vabadus seisneb selles, et inimene ei esineks asjana, mis kujuneb loodusliku ja sotsiaalse paratamatuse mõjul, vaid valiks ennast ise, kujundaks ennast iga oma teo ja toiminguga. Süütunne kõige pärast, mis tema ümber toimub, on vaba inimese tunne. Eksistentsialism pakub reaalsuse vahetu, intuiitse tunnetamise meetodit. Olemasolu ongi vastuste otsimine küsimustele, kuhu püüelda, kuidas elada, kelleks saada, kuid samas saadab inimest hirm, mure ja rahutus – tuleb tajuda oma surelikkust. Kuldar Singil ei olnud looming praktiliseks eesmärgiks ning hirm tulekahjude ees andis tunnistust tema tajumisest, et on surelik. Nii saavutas ta suutlikkuse tajuda elu iga momendi tähtsust ning vabanes ühtlasi eesmärkidest, ideaalidest, teaduslikest abstraktsioonidest. Ta lõi sisemise sünni vajadusel.

Teadvuse ülesanne on anda mõtet ja tähendust iseendast mõttetule asjade maailmale. Igaüks on meist vaba valima iseenda eksistentsi kujundamist ning kannab ise valiku eest vastutust. Võib arvata, et insuldi üleelamine – üks piirsituatsioonidest – avas Kuldar Singile sügava olemise maailma, mille üle ta oli juba eelnevalt sügavalt mõtisklenud ja arutlenud. Kuldar Sink tajus surmaelsetel aastatel üha kasvavat hirmu surma ees, tema mitmeisikuline mina hakkas lagunema, oli rahutu ja pinges.

29. jaanuaril 1995 põles maani maha Kuldar Singi maja Võrumaal koos tema endaga. Tuletõrjujad said teate 18.47 ning piir tulele suudeti panna südaööks. Lumetormi ja valgustuspatareide tühjenemise tõttu jäi õnnetuspaiga uurimine hommikuks.

Laip leiti söestunult köögipõrandalt. Arstlik ekspertiis näitas, et Kuldar Sink oli surnud vingumürgitusse ning alles siis sisse põlenud. Korstnasiiber oli kinni ja selle juures olev pakk kummuli. Sealt leiti ka laip. Ärasaatmine oli 7 veebruaril Kaarli kirikust (Tallinnas) ning matusetalitus toimus Metsakalmistul. Kohalikud teadsid rääkida, et osa Kuldar Singi jäänuseid on maetud Kõrveküla metsa. Seega on ta peale surmaga lõhestatud ehk mitmeosaline, nagu oli tema isiksuski. Tunne Kelam ütles surmateadet saades Kuldar Singi viimasele abikaasale: “Ülle, see oli tema puhastustuli. Tuli justkui korjas osad kokku ning andis tema loomingule mõtte.”

Kuna Kuldar Sink oli Hispaania luuletaja Garcia Lorca loominguga austaja, siis tähendas ehk surm talle uut algust – nüüd tehakse rohkem tema loominguga heaks kui varem, kuigi lindistatud on vaid 20% tema teostest. Kahjuks pole ma pädev kirjutama tema loominguga kohta põhjalikumalt, seepärast soovitan tutvuda huvilistel Merike Vaitmaa raamatuga “Kuus Eesti tänase muusika loojat” (Tallinn, Eesti Raamat, 1970).

Kuigi minust muusikut ei saa, olen ma oma tööga jäädvustanud ühe osa juba ajaloo varju kaduva helilooja elust ja loometööstki. Loojad elavad meie kõrval. Oma kodukanti peab tundma põhjalikumalt. Sageli on madalatesse hallidesse majadesse peitunud Eestile olulised anded.

Paraku on liiga palju ükskõiksust, mis annab tunnistust ühtlase halli massi valitsemisest. Kuid individuaalsus on etem massist ja muusikud on need, kes muudavad igapäevaelu pisut värvikamaks.

Uurimistööd juhendas Tiiu Ojala, Vastseliina Gümnaasiumi ajalooõpetaja

EDA-KAI SIMMERMAN

Eesti Kirjandusmuuseumi projektijuht

USUÕPETUSE MÕJUST USULISELE ARENEMISELE 1900–1940 (hilisemate eesti kirikuõpetajate autobiograafiate näitel)

Kooli usuõpetus on Eestis taas päevakorda tõusnud ja toonud kaasa tõsiseid vaidlusi põhimõteteliste küsimuste üle: kas õpilased vajavad usuõpetust; kas suudavad usuõpetajad kanda vastutust, mille on endale võtnud kool – anda igale tema kätte usaldatud inimesele võimalus kujuneda harmooniliseks, ennast teostavaks indiviidiks; kas pole tegemist usu- ja südametunnistuse vabaduse piiramisega, õpilaste “pööramisega” usku ja kas kirik ei taha niimoodi endale liikmeid juurde värvata. Et nende küsimuste südamikuks on lapsed, ühiskonna väljakujunemata, kergesti mõjutatav osa, on mõistlik asetada küsimus usuõpetuse vajalikkusest isiksuse arengu konteksti.

James Fowleri poolt esitatud usulise arengu kontseptsiooni kohaselt hõlmab kooliiga kolme olulist etappi: kõige nooremate puhul võib tegemist olla müütilis-literaalse usuga (lapse jaoks on maailm üks tervik, ta palvetab ühtviisi oma venna ja mänguasja eest); kindlasti kuulub kooliaega sünteetilise konventsionaalse usu etapp (kohandumine sotsiaalsete struktuuridega, enda sidumine konkreetse ideoloogiaga – sel ajal on nooruk kõige enam vastuvõtlik igasugusele, ka destruktivsele ideoloogiale), ja individuaalse reflekteeriva usu etapp (sel perioodil võivad välja kujuneda usulised tõekspidamised, noor inimene hakkab “tõsiselt kandma vastutuskooormat omaenda kohustuste, elulaadi, usu ja hoiakute eest”) (de Bruyn 1998: 117j). Selle kõige tunnustatuma käsitluse kõrval on teisigi, mis selgitavad usulise arenemise protsessi astmetena (Lehtsaar 1994: 171j).

Fowleri eelkõige õhtumaisest kultuurikontekstist tuletatud skeemi vaadates tekib muuhulgas küsimus, milline on olnud usuõpetuse roll õpilaste usulises arengus.

Käesoleva artikli huvipunktiks ongi usuõpetuse tunnid ja õpilane oma usuliste küsimustega ajavahemikus 1900–1940. Artikli aluseks on EELK Konsistooriumi arhiivis säilitatavad kirikuõpetajate elulood (kokku on neist kasutatud 137), mida nad pidid enne kutseeksameid esitama. Üldjuhul on kirjutaja noor, selja taga õpingud ülikoolis ja prooviaasta. Mitmesugused tegurid võisid pikendada nii gümnaasiumi- kui ülikooliaega (Vabadussõda – enamus, kes tol ajal gümnasistid olid, võtsid sellest ka osa –, majanduslikud ja perekondlikud põhjused), kuid tegemist on igatahes inimestega, kes pidid üsna hästi mäletama oma kooliaega. Umbes kolmandik neist on kirjeldanud ka oma usulist arengut koolipõlves.

Autori poolt lindistatud kirikuõpetajate elulood ja mälestused (vaadeldavat ajajärku haarab neist 25) on teistsuguse iseloomuga: inimene on oma elutöö teinud, tema maailmavaatelised veendumused on kandnud teda läbi elu ja aastakümnetetaguseid emotsioone meelde tuletades ei osata ammuseid tõuse ja langusi taastada. Võib-olla kehtib see ka usuelu kohta, sest oma mälestustes rõhutavad nad usulise arenemise pidevust ja stabiilsust. Nende mälestused sisaldavad peamiselt teavet selle kohta, kes õpetasid usuõpetust, kuid ei õpetajate sisulist rolli õpilaste usulises arenemises ega ka enese usuelu kujunemist kooliaastate jooksul pole avatud. Lisaks on autori kasutuses olnud kaks käsikirjalist mälestusteraamatut, mida säilitatakse Eesti Kirjandusmuuseumis.

Kõige varasema sünnidaatumiga kirjutajad (alates 1888. a) käisid koolis ajal, mil usuõpetus oli sunduslik, samas aga ainus aine, mida läbi kooliaja õpetati emakeeles. Eesti iseseisvumine tõi muu hulgas kaasa reformi usuõpetuses. 1920. aastatel hakati lisaks piiblitugudele õpetama ka teisi maailmausundeid. See oli oma aja kontekstis väga edumeelne samm. Hakati rõhutama usu- ja südametunnistuse vabadust; ajapikku kerkis esile küsimus usuõpetuse kaotamisest, mille lahendamiseks korraldati 1923. aastal rahvahääletus. See andis usuõpetusele koolides eluõiguse. Usuõpetus muudeti õpilastele vabatahtlikuks, koolidele kohustuslikuks (Valk 1997: 17–40).

Käesolevas artiklis vaadeldud elulood on küll eelkõige ametlikud dokumendid, kuid kuna puudus täpne ettekirjutus, mida ja kuidas kirjutada, on nad mahult, käsitluslaadilt ja sisuliste rõhuasetuste poolest väga erinevad. Artiklis kasutatud tsitaadid on kursiivis, sulgudes kirjutaja nimetähed ja sünnidaatum, mille põhjal saab tuletada orienteeruva kooliaja.

Teemad, millele kirjutajad on seoses iseenda usulise arengu ja usuõpetusega tähelepanu pööranud, võib jagada laias laastus kolme rühma: üldine mentaliteet ümbruses ja ühiskonnas; õpetaja isiksus ja tema roll ning omaaegsete õpilaste isiklike otsingutega seonduv. Kõige rohkem on avatud kirjutaja enda maailmavaate usulise külje kujunemine ja selle seotus kas usuõpetuse tundide, õpetaja rolli või oma otsingute erinevate astmetega.

Esimene tasand usulises arenemises – see kehtib vaimse arengu teistegi valdkondade kohta – on huvi tekkimine. Usulise huvi tärgamist just koolis on nimetanud 13 kirjutajat, ja ühe erandiga on see toimunud keskkooli või gümnaasiumi ajal: *Keskkoolis tekkis suurem huvi usuliste asjade vastu, lugesin innuga Piiblit* (A. S., 1904). Enamasti (9 juhul) on usu vastu hakatud huvi tundma usuõpetaja tõttu: *Õpetaja äratas usulisi tundeid ja huvi usuõpetuse vastu* (E. T., 1908, A. K. 1906), ühel juhul on eraldi nimetatud õpetaja mõjul kirikust huvitumist: *Õp. Klasep äratas huvi usu ja kiriku vastu* (A. K., 1893). Vastukaaluks ülal osutatud tendentsile pole mõned vastanuist seostanud usulise huvi tekkimist mingite väliste mõjuteguritega, vaid omaenese küpsemisega. See on võinud toimuda hoolimata üldisest negatiivsest hoiakust usu suhtes (3 juhul) – või niisugust hoiakut lausa trotsides (2 juhul): *Vabadussõja ajal, kui käisin koolis, kõneldi kirikust halvakspanevalt, kuid just sel perioodil ärkas minus usuline tunne* (T. V., 1903).

Nagu eelnevast näha, on suhteliselt vähesed seostanud oma usulise huvi tekkimist kooliajaga: tol ajal oli kodu see, kus inimene puutus kõige esmalt usuga kokku (kodu osatähtsust on rõhutanud 130-st 80, ülejäänud 50 kohta võib öelda, et enamus neist on oma elulookirjelduses olnud napolisõnalised, puudutamata kodust elu, usulist arenemist vms). Samuti on mainitud kohaliku koguduse õpetaja mõju, mis toetas kodust kasvatust.

Võib arvata, et kooli usuõpetuse roll oligi suurem nende noorte puhul, kelle kodudes usuelu kas puudus või ei puudutanud see mingil põhjusel hinge. Seoses usulise huvi ärkamisega koolis on rõhutatud eelkõige usuõpetaja teadmisi, õpetatava aine head tundmist (15 juhul): *Perli tunnid olid elavad ja huvitavad* (R. J., 1898), *Õp. Martensen andis usuõpetust tolle ajajärgu arenemises olevale noorurile vastuvõetaval kujul* (V V 1915), aga samuti inimlikku hoolivust (6 juhul): *Õp. Hiimets aitas mind majanduslikult, et saaksin ülikoolis õppida* (A. V., 1911), ...*ta (õp. Graf) oli meile tõeline hingehoidja* (V V., 1915).

Kas usul oli tollase õpilase igapäevaelus üldse mingi oluline koht? – Seitse vastajat on kirjeldanud koolihirmu ja enda arglikkust: *Koolis olin arglik, hirmul* (L. V., 1908); ... *hoidsin omaette* (A. K., 1911). Teatud tüüpi isiksuste puhul on hirmu tagajärjeks emotsionaalne pidurdus, st hirm ei aktiveeri tegutsema, vaid kutsub esile passiivsuse hirmu tekitaja, antud juhul koolipäeva ees (Lunge 1980: 24). Ometi peab õpilane leidma nii või teistsuguse tee oma pingetega toimetulemiseks. Neli vastajat ongi kinnitanud, et kas palvetamine või usuõpetuse tunnid aitas maandada seda väga tavalist koolistressi: *kristlik kasvatus ja usuõpetuse tunnid aitasid raskustes üle* (L. V., 1908); *usk annab julgust elule silma vaadata* (H. H., 1887), *koolis olin kogu aeg hirmul, palusin Jumalalt abi, tema aitas mind läbi kooliaja ja edaspidi* (A. L., 1908).

Järgmise olulise valdkonna võib kokku võtta märksõnaga 'usuline kriis' Floweri poolt esile toodud usulise arengu astmeid ei saa läbida niiõelda enesele märkamata, ilma sisemise kaasaelamiseta. Usuline kriis kuulub usulise arengu juurde. Selleks, et inimese usk muutuks küpsemaks ja avatumaks, peab ta teisenema, see aga toimub kriisi kaudu, mis on paratamatult valuline protsess, täis enesekriitikat ja uute lahenduste otsimist (Lehtsaar 1994: 171j). On ootuspärane, et kui usuline arenemine on alguse saanud lapse- või varases koolipõlves, langevad sisulisemad usulised otsingud keskkooliaega. Tegemist on küsimustega iseenese ja elu mõistmisest.

Kriisi kirjeldatakse artikli aluseks olevas materjalis kui protsessi, mille käigus kas usk kadus või lõi kõikuma; probleemi lahenduse võtit otsiti filosoofiast, teoloogilisest kirjandusest. Lapseusk võis kaduda pettumuste mõjul: *Usulised alused löid kõikuma, sest mu palvet Jumalale ei võetud kuulda* (A.L., 1900). Lapselikust usust loobumise põhjuseks on võinud olla seegi, et endisesse usulisse maailmapilti ei mahtunud loodusteaduslikud põhitõed: ... *heitsin usu kõrvale, uskusin, et usk on ainult lastele* (J. A., 1911); *Haeckeli "Jumal looduses" täitis skeptitsismiga ristiusu vastu* (K. K. 1900). Põhjalikum süvenemine teaduskirjandusse võis kaasa tuua kriisi lahenemise: ... *siis süvenesin teistesse moodsaisse teooriasse – ja need ei lükanudki vanu tõdesid ümber!* (J. A., 1911). Üks kirjutajaist on väga tabavalt väljendanud silmaringi laienemisega kaasnenud usulise mõistmise avardamist: *Jõudsin usulise tundeni, mis ei ole mõistuse vastu, kuid ei põhjene ka mõistuse väidetel* (J. M., 1911). Kahjuks peab tõdema, et usuõpetajast ei pruukinud

taolistel puhkudel alati abi olla, sest näiteks loodusteaduste ja piiblitloo mittevastavust puudutavate küsimuste esitamist on peetud koguni provokatsiooniliseks: *Õpetaja sai vihaseks, kui teda selliste küsimustega pinniti* (A. T., 1919). On kahetsusväärne, et selline piiratud lähenemine usu- ja teaduse küsimustele kuulub 1930. aastatesse, mil eeldanuks siiski palju avaramat suhtumist.

Usulise kriisi vallandajana tõuseb esile ka filosoofiline kirjandus (kokku 11 juhul). Lugesin- ja teadmisjanulised gümnasistid lugesid paljusid tol ajal moodsaid ja maailmas suurt mõjujõudu näidanud autoreid: *Lugesin valimatult – Schopenhauer, Nietzsche, stoikud, usuvastaseid broshüüre ja muud. Usku see lektüür ei äratanud, kuid tõusid mitmesugused mõtted ja küsimused...* (J. K., 1906); *Lugesin sisemise võitluse ajal negatiivset kirjandust* (A. J., 1902). Usulise kriisi südamikuks on inimese elu eksistentsiaalsed, igavikulised küsimused. Paraku küll, nüüd tuleb esile asjaolu (4 juhul), et ega alati ei saanud õpilane oma küsimustele koolis vastust: *Keskkoolis polnud Vabariigi algusaastail usuõpetajaid, ... Polnud kelleltki küsida* (J. K., 1906), *Gümnaasiumi ajal hakkasin vaimulikku kirjandust lugema, polnud kedagi, kes oleks selgitanud* (A. K., 1911). Isegi kui usuõpetuse tunnid koolis toimusid, ei õigustanud kõik õpetajad õpilaste lootusi ja nendelt küsima ei mindud. Vastukaaluks on 5 juhul mainitud, et usuõpetaja poole sai pöörduda mitmesuguste küsimustega.

Seoses kirjandusega, mida oli ja mida loeti, on esile tõstetud ka seda, et puudu jäi just sellisest, mis oleks vastanud õpilaste otsingutele (3 juhul): *Kahtluste puhul kõige raskem, et puudus vastav kirjandus eesti keeles* (A. J., 1902).

Mida said sel puhul õpetajad teha? Kirjutajad on eraldi välja toonud usuõpetajate valgustusliku tegevuse. Mitmed usuõpetajad – õp Graf Võru Gümnaasiumist ja prof Kersten on nimepidi mainitud – on andnud õpilastele raamatuid oma raamatukogust. Võru koguduse õpetaja Graf on koguni nii innukas olnud, et on näidanud usuteemalisi kitsasfilme, jaganud õpilastele lektüüriks uuemat saksakeelset usulist kirjandust, mille põhjal siis ka ettekandeid tehti (V. V., 1915; E. S., 1912).

Usuline kriis võis õpilase, kes koolist ega sõpradelt vastust ei saanud, viia kirikusse: *Sel ajal, kui tekkisid kahtlused, hakkasin kirikus käima, õp. Lattiku jutlused aitasid selgusele* (A. J., 1902), *Keskkooli ajal hakkasin palju kirikus käima, otsisin kontakti usuasjadega* (H. A., 1906).

Kui suures osas võib rääkida usuõpetajast kui usulise maailmavaate sisulisest mõjutajast? Usuõpetuse ja -õpetaja positiivset osa on nähtud erinevate vaatekohtade ja suundumuste vaheliste vastuolude ületamises ja tasakaalu leidmises. *Kodus pietism, kirikus protestantism. Tasakaalu võimaldas usuõpetus* (R. K., 1905). Õpilase huvi võis äratada ka näiteks keeltega rääkimine ja ta tahtnuks isegi sellise "vää" osaliseks saada (R. J., 1898). Neist kahest näitest selgub, et otsesest mõjust usulisele maailmavaatele võib rääkida eelkõige siis, kui tegemist oli teoloogiliste probleemidega. Probleemiks polnud see, kas uskuda või mitte, vaid see, mis on ühe või teise usulise hoiaku, tõekspidamise taga. Et tegemist oli peaaegu täisikka jõudnud noortega, väljendus mõju põhiliselt valikuvõimaluste näitamises. Noor inimene vajab selgust oma otsustamisteks ja seda saanuna tegi ta ikkagi ise valiku.

Mitme asjaolu tõttu polnud koolides alati usuõpetuse tunde. Vabadussõja-aegset õpetajate puudust selgitab asjaolu, et paljud õpetajad läksid (ja osa ka jäi) sõtta: *Keskkoolis polnud vabariigi algusaastail regulaarset usuõpetust, õpetajad vaheldusid iga kuu järel, arvata võib, mis õppimine see siis oli* (J. K., 1906); *Treffneris vaheldusi õpetajad kogu kooliaja vältel, puudus järjekindlus* (R. V., 1911); *segastel aegadel – 1916-25 – ei olnud kõigis klassides usuõpetust* (J. L., 1908). Usuõpetuse tundide puudumine pärast 1923. aastat on aga seletatav ühiskonna sekulariseerumisega. Usuõpetus oli vabatahtlik, sellest osa võtmine või loobumine väljendas enamasti õpilaste (ja nende vanemate) suhtumist ainesse. Kui kirjutaja ütleb (6 juhul), et *suure klassi kohta oli osavõtjaid üksikuid* (O. S., 1906 jt), siis on selge, et suhtumine oli valdavalt negatiivne. P. Põld, kirjutades usulisest kriisist (Põld 1932), keskendab oma tähelepanu just üldisele religioossele kriisile – huvi puudumisele usuliste küsimuste vastu. Seda, et Jumalal ei olnud inimeste elus (enam) kohta, on mitmel puhul maininud ka hilisemad pastorid: *usust ei peetud lugu, kirikust kõneldi halvustavalt* (T. V., 1903), *oli tunne, nagu oleks usk ajast ja arust* (T. H., 1887). Üldsuse suhtumisele sekundeeris ka kool: *õpetajad halvustasid usku, ainult rumalaid peeti usklikeks, meie aga ei olnud rumalad, mina ka mitte* (J. K., 1906).

Usuõpetuse tundidest osa võtmine ei pruukinud tähendada ainult seda, et oldi ainekangesti huvitatud või saadi hingelistes kriisides sellest tuge – see oli ka kerge tund, kus alati oli kindlustatud

tunnistusele hea hinne (E. S., 1908), usuõpetuse tundides võis sageli viia jutu maailmaasjadele, niiviisi ühelt poolt aega edasi veeretades, teisalt ka oma uudishimust lähtuvaid küsimusi esitada.

Vaadeldud ainestiku põhjal ei saa öelda, et mõni õpetaja oleks "pööranud" õpilasi usule, või et ta oleks seda teha suutnud. Inimese usulise arengu etapid tuleb ületada läbi oma kogemuste ja kriitilise mõtlemise; usuline küpsemine langeb igal juhul sellisesse vanusesse, kus tehakse valikuid pigem ehk sõprade kui õpetaja toel. Seega ei saagi õpetaja roll olla määrav. Küll aga võis õpetaja jutt panna mõtlema, aidata loetut mõista, leida tasakaalu teoloogilistes küsimustes, aidata kaasa usulise teadvuse süvenemisele.

Praeguses Eestis, kus pole tegemist ainult klassikaliste maailmareligioonidega, vaid sadade usulahkudega, mis kaugeltki kõik pole ohutud, peaks pigem kartma usuõpetuse puudumist kui usuõpetust. Kõrgharidusega, enamasti noored religioonipedagoogid, on tihti rohkem kui lapsevanemad kursis selle uuega, mis meie usumaastikul toimub. Küllap oleksid nad vajalikeks saatjateks õpilastele nende pikal kooliteel.

Käesolev artikkel on valminud Eesti Teadusfondi grandiprojekti nr 4315 raames.

KIRJANDUS:

Jac de Bruyn 1998: Usuline kasvatus ja usuõpetus: järjepidevus või valik? – *Akadeemia* 1, lk 112–129.

Lehtsaar, Tõnu 1994: Hingepilk. Kriisiolukordade pastoraalpsühholoogia.

Lunge, Aino 1980: Emotsioonide psühholoogia.

Põld, Peeter 1932: Usuline kriis. Usuteadlaste Seltsi Toimetised I.

Valk, Pille 1997: Ühest heledast laigust Eesti kooli ajaloo. Usuõpetus Eesti koolides aastatel 1918–1940.

HANS DSISS

Tartu Ülikooli sotsioloogia osakonna teadur

ÕPILASTE VABA AJA TEGEVUSED

Käesolev artikkel tugineb kahele uurimisprojektile. Mõlema projekti initsiaatoriks oli Eesti Vabariigi Haridusministeerium. Esimene neist uurimustest "Eesti koolinoor 1992" viidi läbi 1992. aasta kevadel Tartu Ülikooli professori Paul Kenkmanni juhendamisel ja hõlmas selle aasta **põhi-, kesk- ja kutsekoolide ning kesk-eriõppeasutuste lõpetajaid**. Kokku küsitleti 1923 lõpetajat. Teine uurimus "Eesti koolinoor 1996–1998" viidi läbi kolmes etapis kõigis maakondades ja hõlmas koolilõpetajate samu gruppe (hilisemas analüüsis kasutame koondnimetust *1998. aasta uurimus*). Kokku küsitleti 8133 õpilast (projekti teaduslik juht vanemteadur Jüri Saarniit). Mõlemad uurimused viidi läbi Tartu Ülikooli sotsioloogia osakonna haridussotsioloogide poolt.

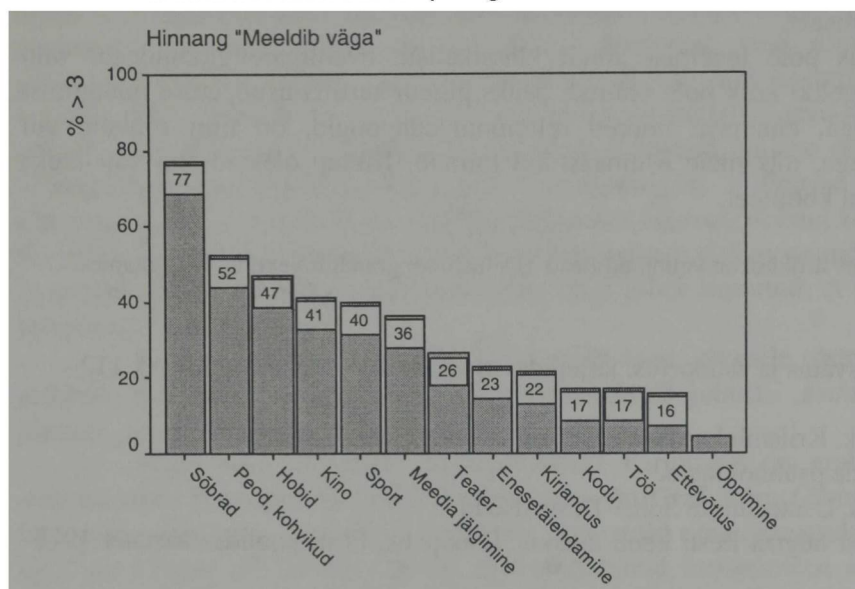
Uurimused viidi läbi ühesuguse metoodika alusel – ankeedi täitmine toimus reeglina klasside või õppegruppide kaupa tundide ajal. Ka ankeedid on oma põhiosas sarnased. Enam kui poolte küsimuste puhul kasutati aastatel 1996–1998 varasema uurimuse sõnastust ja skaalasid. See asjaolu teebki võimalikuks koolilõpetajate kahe kohordi elu-olu otsese võrdlemise ja selle kaudu siirdeühiskonna õpilaste ja ka ühiskonna muutuste analüüsi.

Noore inimese isiksust kujundavaid tegureid on väga palju. Ühed neist on rohkem, teised vähem eesmärgipärased. Kool aga on ainus, mille esmaseks ja otseseks ülesandeks on noore põlvkonna kasvatamine. Loomulikult ei saa isiksuse kujunemise protsessi kuidagi taandada vaid sellele, mis leiab aset koolis. Kasvamine, arenemine, kujunemine toimub pidevalt. Kasvatajaid ja kujundajaid on märksa rohkem kui arvata võib. Pole kaugeltki juhus, millise haridustee kasuks üks või teine õpilane pärast põhikooli lõpetamist otsuse langetab, sest õpilase kogu elutegevus moodustab terviku, milles saab vaid analüüsi käigus eristada erinevaid valdkondi. See asjaolu sageli unustatakse ja vaadeldakse neid tegevusi kui üksikuid, omaette seisvaid, üksteisest sõltumatuid. Ometi on nii vaba aja veetmine kui väärtushinnangud ja eluplaanid üht või teist tüüpi elulaadi orgaaniline osa. Vaba aja veetmise eripära on õpilaste puhul olulisem elulaadi näitaja kui teiste sotsiaalsete kategooriate puhul: õppetöö kui tõise tegevusega on haaratud kõik õpilased,

iseasi aga, milline koht on õppimisel üht või teist tüüpi elulaadis. Vaba aja tegevusi on nimetatud ka kultuuriliseks tegevuseks, sest just need peaksid isiksust maksimaalselt arendama ning võimaldama end maksimaalset teostada. Õpilaste puhul on see seisukoht mõnevõrra vaieldav – õppimine peaks siiski kuuluma kõige enam arendavate tegevuste hulka.

Joonis 1

1998.a. noorte vaba aja tegevused

Noorukieas on üks eelistatumaid vaba aja veetmise vorme **suhtlemine eakaaslastega**. See on täiesti loomulik, sest teiste inimestega, eelkõige eakaaslastega suhtlemine paneb aluse isiksuse normaalsele ja häireteta arengule, adekvaatse enesehinnangu ja eneseteadvuse väljakujunemisele. Muidugi on siin ka omad ohud, kui suhtlemine saabki eesmärgiks omaette ja võetakse omaks suhtlemismallid, mis ei respektiivita õigusnorme ega ühiskondlike reegleid. Kui sõpradega koosviibimine juhib vaba aja tegevuste pingerida, siis õppimine kui tegevus lõpetab selle pingerea.

Jooniselt 1 nähtub, et meeleldi külastatakse kohvikuid ja tantsuõhtuid, harvemini käiakse kinos, kuid teater on enamuse noorte huvidest üsna kõrvale jäänud. Mis puutub kino tagasihoidlikku eelistust sajandi lõpuaastail varasema perioodiga võrreldes, siis see võib tuleneda kahest asjaolust: ebaökonoomsuse tõttu lõpetasid enamuses maapiirkondades oma töö nn rändkinod ja ka paljud statsionaarsed lõpetasid tegevuse. Teiseks toimus piiranguna ilmselt ka hinnaõhkk, kus 5 rubla asemel tuli pileti eest välja anda 50 krooni. Tänapäevaks ollakse sellega juba harjunud ja ka kinode külastatavus hakkab taas tasapisi tõusma.

Eriti iseloomulik on kino eelistamine noorematele õpilastele, eelkõige poistele. Maal on kino populaarsus suurem kui linnades. Kinoskäimise sageduselt edestavad eestlased venekeelseid õpilasi. Iga inimese arengus on teatavaid perioode, mil pidevalt vahelduvad sotsiaalse ja intellektuaalse külje eelisareng. Üks on teisele alati eelduseks ja samal ajal vastandub temale. Noorukieas on suhtlemisaktiivsus eelduseks hilisemale intellektuaalsele arengule. Keskkooli vanemates klassides aga nihkub esiplaanile intensiivsem intellektuaalne tegevus ja sügavam kultuurihuvi. On alust oletada, et põhikooli õpilaste elulaadi ei iseloomusta intellektuaalne tegevus sedavõrd kui keskkoolide õpilaste elulaadi. See, milliseks kujuneb noore inimese tutvusring, ei sõltu ainult tema enda tahtest ja valikust. Mõistagi määrab inimese elukoht, tegevusala, sotsiaalne päritolu, haridus jpm tegurid tutvusringi suuruse ja koosseisu. Peale selle diferentseerub suhtlemisring omavaheliste suhete taseme järgi, mille skaala ulatub teretutvusest intiimsuheteni.

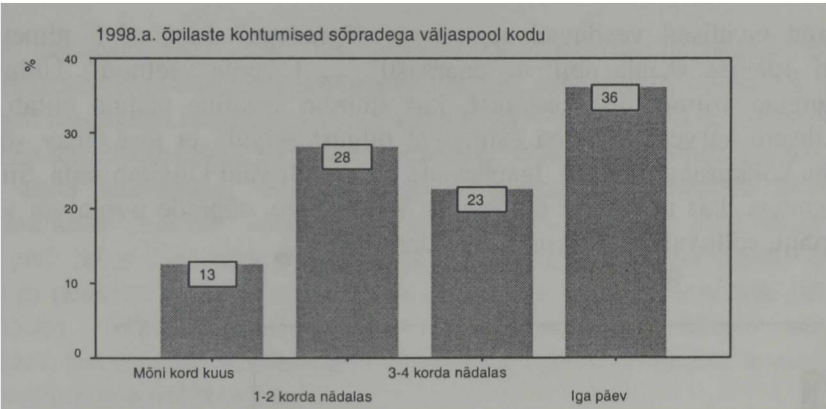
Noored on veel nõrgalt lülitunud ühiskonna ellu ja nende käitumist mõjutab suuresti ühiskonna elulaad tervikuna. Nad võtavad suhteliselt kiiresti omaks just antud hetkel domineeriva suuna, hoolimata millisest kodukeskkonnast nad ise pärit on. Noorte kodust eemalehoidev elulaad on seletatav kodukeskse suuna ammendumisega. Tänapäevaks on **avatud elulaad** saanud üldtunnustatuks, mis toob kaasa uued probleemid. Siirdeühiskonna häda ongi selles, et noorte aktiivsuse tänane vorm ei sobi enam vanadesse raamidesse ja arusaamadesse, mille kohaselt noorte aktiivsus peab ilmingimata väljenduma kollektiivsuses, massilises tegevuses. Teiselt poolt on

probleem ka selles, et vanad vormid on lakanud olemast, asemele pakkuda on üsna vähe või pole ka see vähene rahaliste võimaluste nappuse tõttu paljudele noortele kättesaadav.

Kõrvuti noorte käitumise üldiste joontega, võib kindlalt välja tuua erinevatest kodudest ja erinevast kultuurikeskkonnast pärit noorte vaba aja tegevuste spetsiifika. Nii meeldib venekeelsetele noortele enam suhelda sõpradega, viibida diskoõhtutel, kohvikutes, jälgida enam televisiooni, seda ilmselt videofilmide vaatamiseks, mis nähtavasti kompenseerib nende vähese kinokülastuse. Venekeelsete noorte vähene kinokülastus on seotud ilmselt keeleoskusega – tuntakse halvasti nii inglise kui eesti keelt. See probleem langeb videokassettide puhul ära, sest need on tavaliselt vene keeles. Eesti õpilased seevastu sisustavad oma vaba aega enam koduste toimetustega, mis tuleneb ilmselt ka sellest, et nendest paljud elavad maal. Kõige ilmekamaks näiteks on siin traditsiooniline, n-ö talupoeglikku tüüpi maakodu. Igapäevaelu väljub seal harva koduste toimetamiste raamidest ja piirub tavaliselt tööga õueaiamaal, põllul või loomade eest hoolitsemisega. Ka töö, spordiga tegelemine ja enesetäiendamine on tegevused, millega eesti noored tegelevad vabal ajal meelsamini, kui nende venekeelsed eakaaslased.

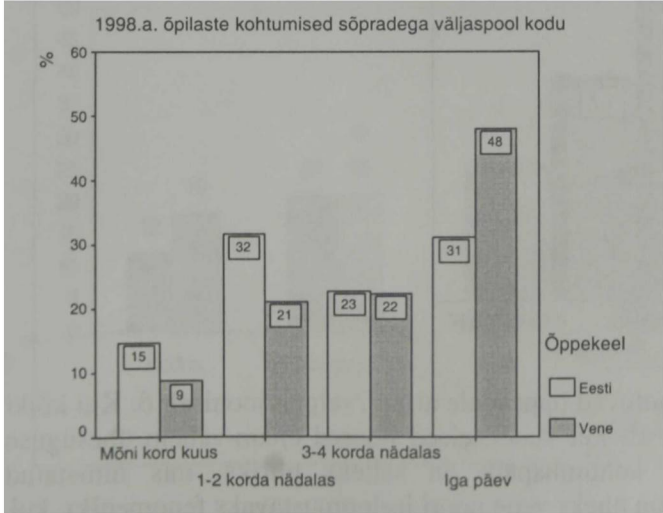
Kuna suhtlemine sõpradega on noorte vaba aja tegevustes kindlalt esikohal, siis vaatleme lähemalt mõningaid sõpradega seonduvaid spetsiifilisi aspekte. Alustame **sõpradega veedetud aja** analüüsist. Sõpradega kokkusaamise sageduselt diferentseeruvad õpilased oluliselt. Kui kõigist küsitletuist enam kui kolmandik kohtub iga päev sõpradega, siis neid, kes vaid mõni kord kuus sõpru näevad, on 13%. Ilmselt on tegemist õpingute tõttu kodupaigast mingiks ajaks lahkunud noortega, eeskätt ametikooli õpilastega, kes uusi sõpru pole veel leidnud ja vanad sõbrad jäid kodupaika, keda nüüd aeg-ajalt külastatakse. Kui igapäevastele kokkusaajatele lisada ka need, kes suhtlevad 3–4 korda nädalas, siis kokku on kolm viiendikku neid, kes suhtlevad väga intensiivselt.

Joonis 2

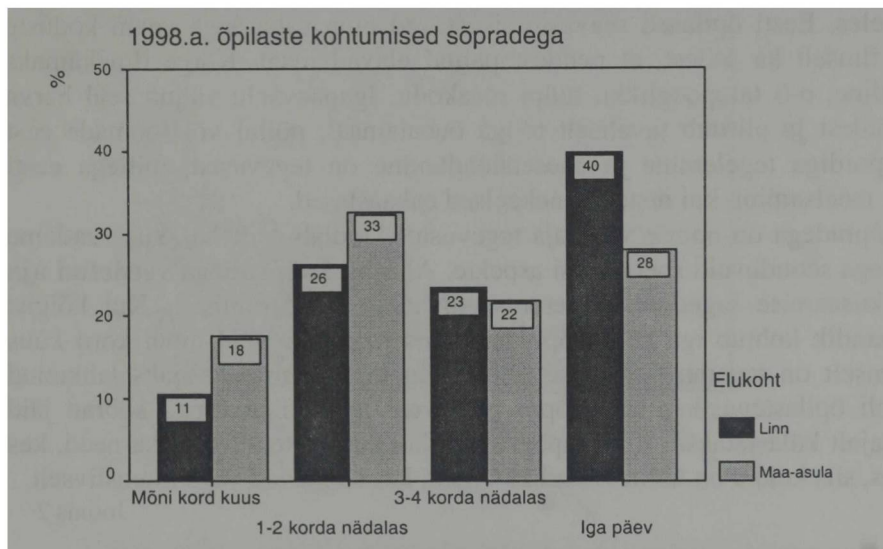
Joonisel 3 on esitatud andmed **õppekeele alusel**, millest ilmneb, et just venekeelne õpilaskond esindab intensiivsemaid suhtlejaid. Oluliselt teistsugune on eestlaste sõpradega kohtumise struktuur: käiakse küll koos, kuid see kooskäimine jaotub palju ühtlasemalt kogu väljapakutud skaala piires.

Joonis 3

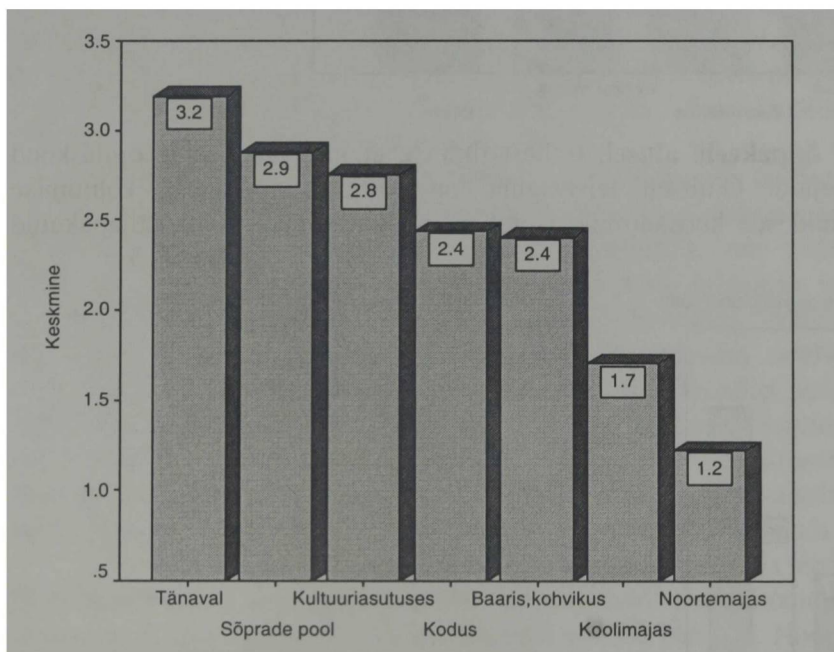
Milline näeb välja **maa- ja linnanoorte** suhtlusstruktuur, nähtub jooniselt 4. Sõpradega kohtumise intensiivsusest jäävad maaõpilased oluliselt maha oma eakaaslastelt linnas. Põhjus näib peituvat nii elutingimustest tulenevast võimaluste vähesusest kui ka maalaste suurematest kodustest kohustustest, mistõttu aega igapäevasteks kohtumisteks napib. Seetõttu domineerib nende hulgas grupp, kes sõpradega veedab aega 1–2 korda nädalas, samal ajal kui linnas domineerivad igapäevased kohtujad. Mõneti sarnaneb see struktuur õppekeele alusel kujunenuga, kuna venekeelne õpilaskond elab valdavalt linnades.

Joonis 4

Kus noored tavaliselt veedavad aega koos sõpradega? Joonisel 5 nimetatud kohtades viibimist mõõdeti 4pallise skaala abil: 4 “enamasti” 1 “pole veetnud”. Üldpildi saamiseks kasutasime hinnangute aritmeetilist keskmist, kus suurem arvuline näitaja viitab sagedasemale viibimisele ja väiksem harvemale. Juba esimesest pilgust selgub, et just tänav või park on see peamine sõpradega kokkusaamise koht. Igapäevane tänavapilt vaid kinnitab seda. Siit edasi hakkab juba tegevus hargnema, kas minnakse diskoteeki, kohvikusse, sõprade poole või valitakse mingi muu tegevuse variant, sõltuvalt sõpruskonna huvidest.

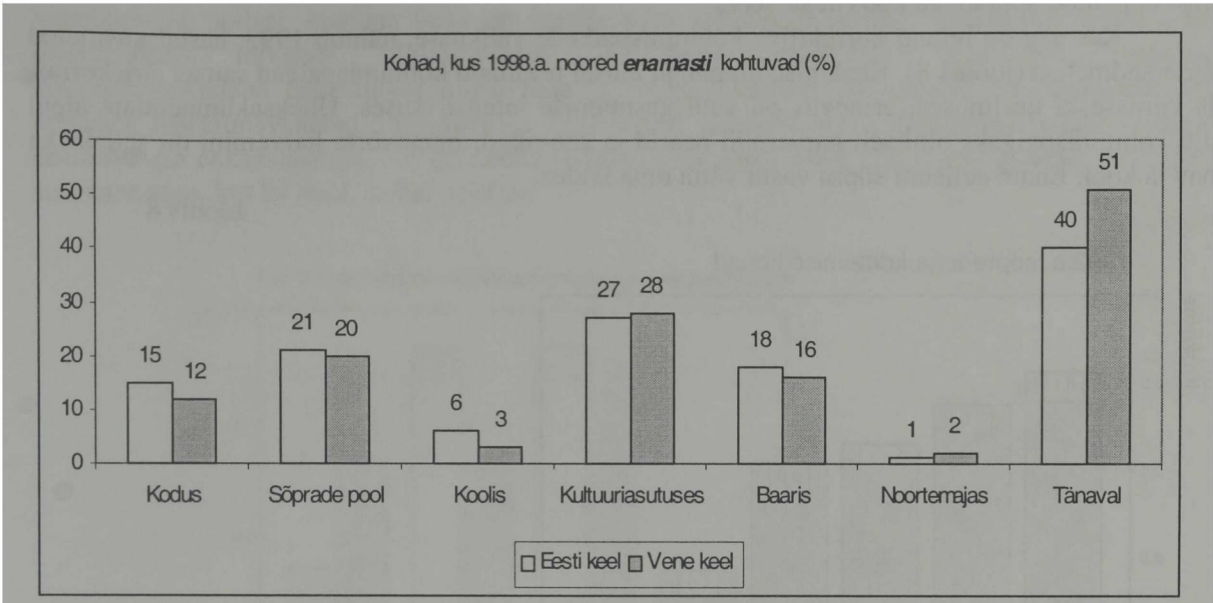
Joonis 5

Kuidas kokkusaamiskoha valikud jaotuvad õppekeele alusel, selgub jooniselt 6. Kui kõiki meie poolt nimetatud kohti kasutavad nii eesti- kui venekeelsed noored enam-vähem ühesuguse intensiivsusega, siis tänav kui sõpradega kohtumispaik on selleks piiriks, mis nimetatud noortegruppe kõige enam diferentseerib. See on üheks vene noori iseloomustavaks fenomeniks, kui

arvestada, et kodu olme ja kodune mikrokliima on neil eestlastega valdavalt sarnane või kohati isegi parem. Põhjus näib peituvat vene kultuuris, elulaadis, mis on enam avatum ja kommunaalne, enam suhtlemisele orienteeritud.

Joonis 6*

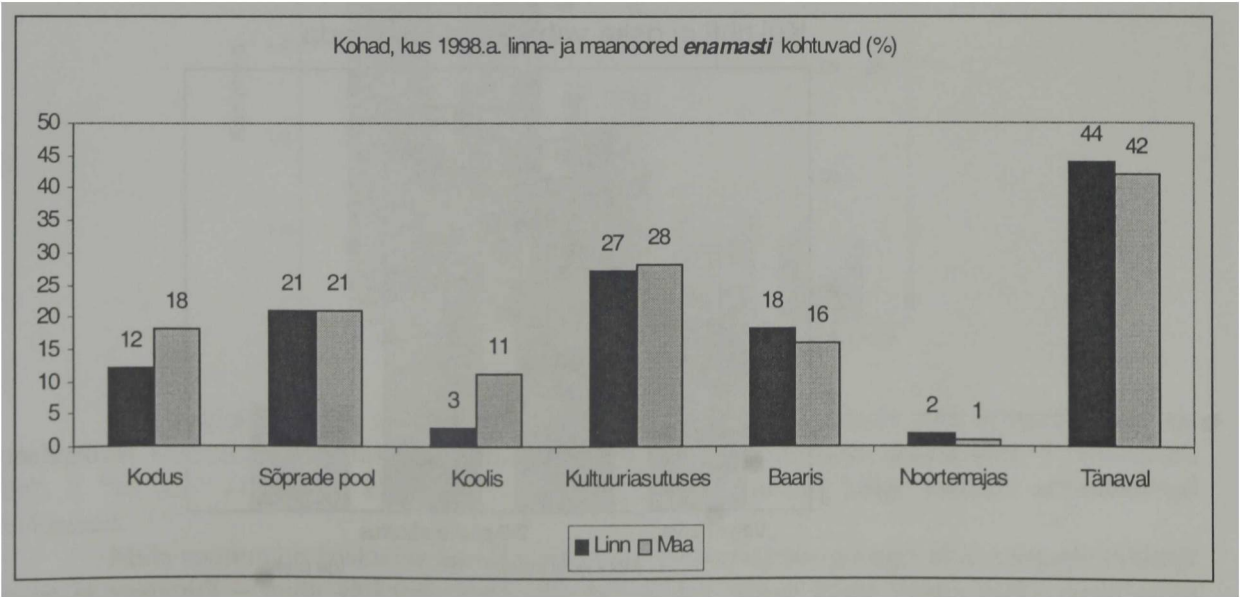

*Kuna on esitatud vaid üks hinnang “enamasti”, siis iga post näitab selle hinnangu osakaalu ülejäänud kolme hinnangu hulgas.

Püüdes iseloomustada selle osa venekeelsete noorte sotsiaalset tausta, kes kõige meelsamini veedavad vaba aega koos sõpradega tänaval, ilmneb et valdavalt on nad kodudest, kus isa on keskmisest madalama haridusega ja hõivatud mingil tööliserialal. Keskmisest enam on nende hulgas levinud ka legaalse (uits, alkohol) ja illegaalse narkootikumide kasutamine.

1996. aasta uurimuses, millega selgitati noorte õigusteadvust (uurimus viidi läbi psühholoogiakandidaat Lembit Auväärti juhendamisel), tõmbas just tänav kui sõpradega kokkusaamise paik selge vahe sisse hõlbeliste ja õiguskuulekate noorte vahele. Enam kui pooltele õigusrikkujast ja peaaegu pooltele arvelolijaist oli selleks paigaks kambaelu tänavatel ja muudes avalikes paikades. Selline hoiak tundub loogilisena, sest kõigis muudes nimetatud kohtumispaikades, kus ka aega veedeti, toimib mingilgi määral sotsiaalne kontroll nende tegevuse üle, mida tänavaelu kohta öelda ei saa.

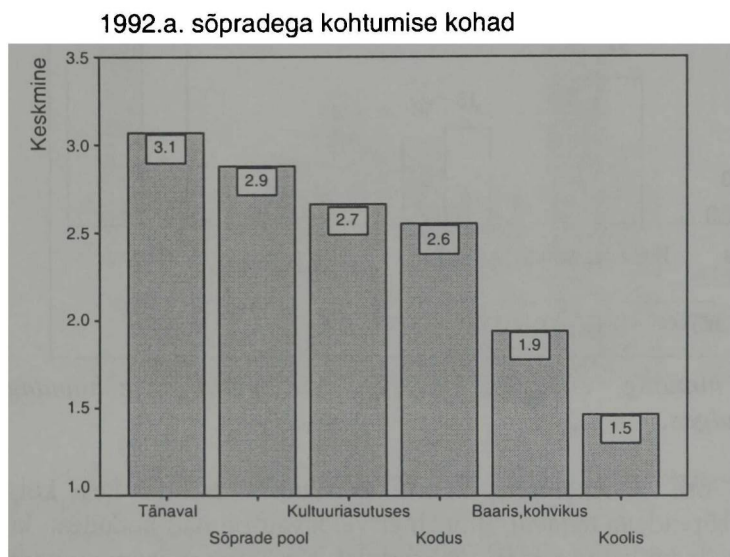
Joonis 7

Kui võrrelda linna- ja maanoorte võimalusi sõpradega vaba aja veetmiseks (joonis 7), siis torkab silma kaks momenti: maa elulaadis näib olevat üsna tavapärane, et sõpru kutsutakse oma koju ja teine esiletõstmist vääriv asjaolu on maakooli oluliselt suurem roll noorte ühistegevuse korraldamisel. Linnakool ja eelkõige venekeelne linnakool pole kohad, kus noored eelistaksid ka pärast õppetööd sõpradega koos aega veeta.

Kas aeg on teinud korrektiive kohtumispaikade valikusse, nähtub 1992. aastal küsitletud noorte andmetest (joonis 8). Keskmise hinnangu alusel reastusid kohtumispaigad samas järjekorras, mis viimaseski uurimuses, erinevus on vaid kasutamise intensiivsuses. Üheksakümnendate algul valiti kohtumispaigaks oluliselt harvemini baarid ja kohvikud, mõnevõrra harvemini oli selleks ka tänav ja kool. Enam eelistati sõpru vastu võtta oma kodus.

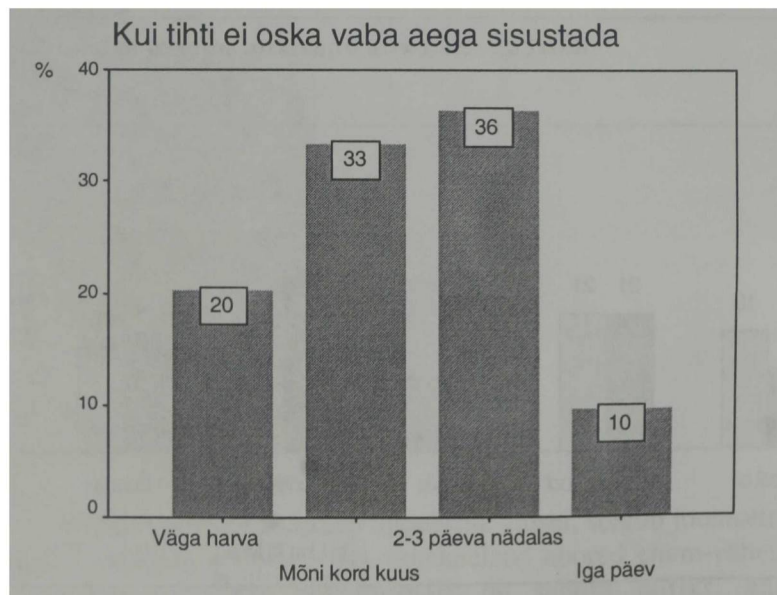
Joonis 8

Hariduselus oli see periood murranguliste reformide aeg, kus noorte tegevust korraldavad vanad struktuurid ja vormid olid lakanud toimimast, uued olid veel loomata või nende toime noorte koondamiseks väike, mistõttu kool polnud selliseks atraktiivseks kohaks, kus sõpradega ka õppevälisel ajal sooviti koos aega veeta.

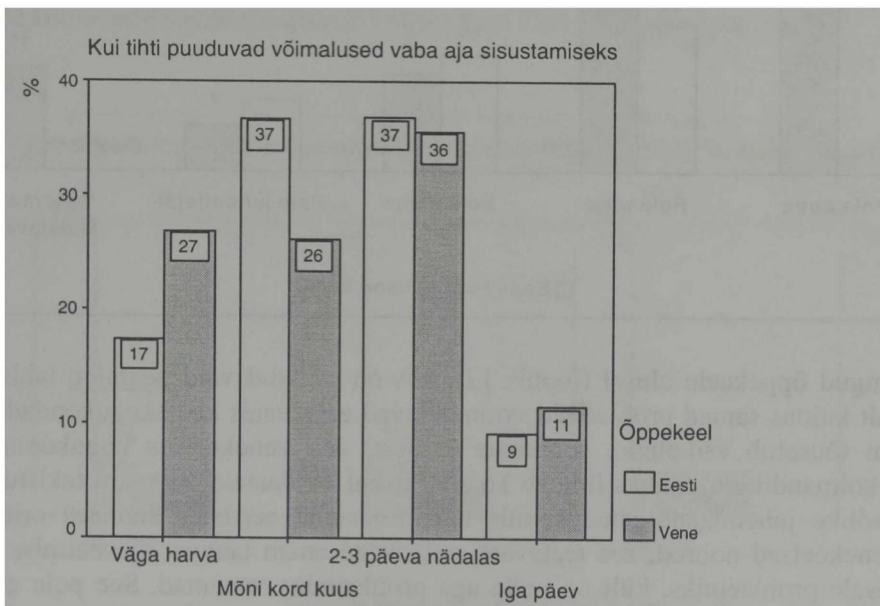
Järgmise aspektina vaatleksime olukorda, kus noortel on vaba aega, kuid **pole võimalust midagi meelepärast ette võtta**. See hinnang peaks kaudselt andma vastuse eelnevalt käsitletud probleemile, miks nõnda palju noori eelistab ajaveetmise kohana kambaelu tänaval. Jooniselt 9 on näha, et igale kümnendale 1998. aastal lõpetanule oli vaba aja meelepärane sisustamine igapäeva

Joonis 9

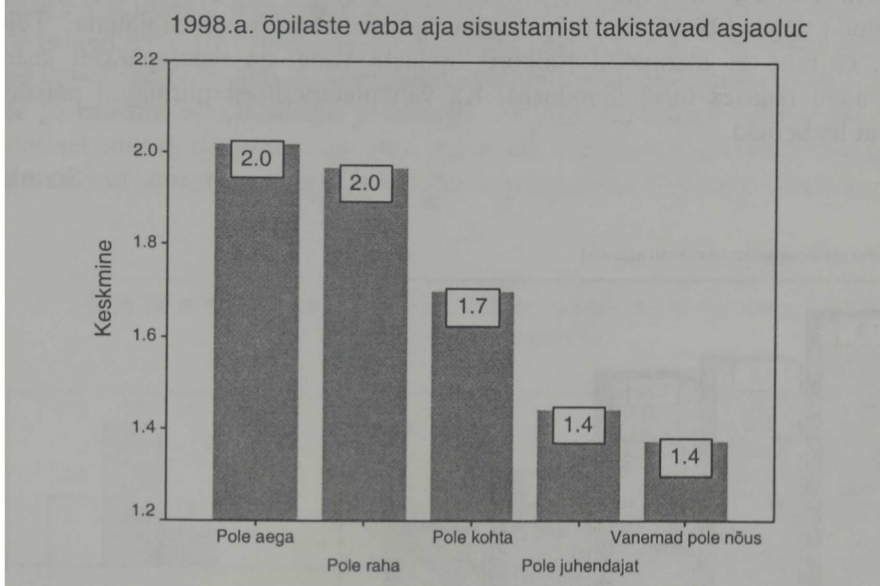

seks probleemiks, veidi enam kui kolmandik murrab selle üle pead paar-kolm päeva nädalas ja ülejäänutel tuleb seda ette juba märksa harvemini. Huvi võiks pakkuda, millistele vaba aja sisustamise valdkondadele on orienteeritud see kümnendik õpilastest, kes ei leia rakendust ja kuidas nad oma vaba aega siiski sisustavad. Nende hulgas on keskmisest mõnevõrra enam venekeelseid õpilasi, enamus neist on igapäevased sõpradega lävijad, keskmisest enam ollakse orienteeritud lõbusale ajaveetmisele ja meelelahutuslikule tegevusele, sõpradega kohtumispaikadena eelistatakse enam tänavat. Nagu jooniselt 10 nähtub, on õppekeele alusel erisused märkimisväärsed. Venekeelne õpilaskond diferentseerub seesmiselt enam, võrreldes eestikeelsete eakaaslastega. Nii on nende hulgas arvukamalt neid, kellel pole probleeme vaba aja sisustamisega, kui ka neid, kellel neid on.

Joonis 10

Joonis 11

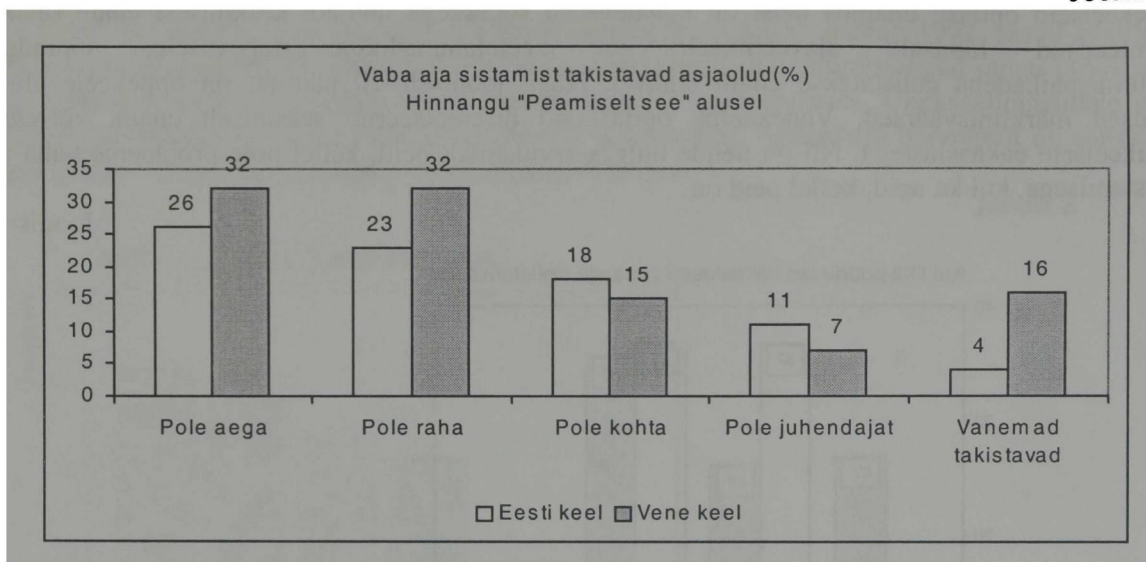

Mis takistab vaba aja veetmist? Ankeedis pakuti õpilastele viis erinevat vaba aja meelepärasest kasutamist takistavat asjaolu, mida hinnati kolmepallilise skaala abil: 3 “peamiselt see”, 2 “ka see” ja 1 “see küll mitte”. Joonisel 11 on esitatud kõigi vastuste aritmeetilised keskmised.

Mida suurem on keskmise arvuline väärtus, seda arvestatavam on vastava asjaolu takistav toime ja vastupidi – mida väiksem, seda vähemolulisem. Seega kõige suuremateks takistusteks vaba aja meelepärasel sisustamisel on aja- ja rahapuudus ning kõige vähem vanemad. Sellele

kümnendikule noortest, kes ei oska vaba aega sisustada, tuleneb see eeskätt rahanappusest. Seetõttu on neil enam probleeme ka koha ja juhendaja leidmisega ja ka vanematepoolsed piirangud toimivad nende puhul tugevamalt.

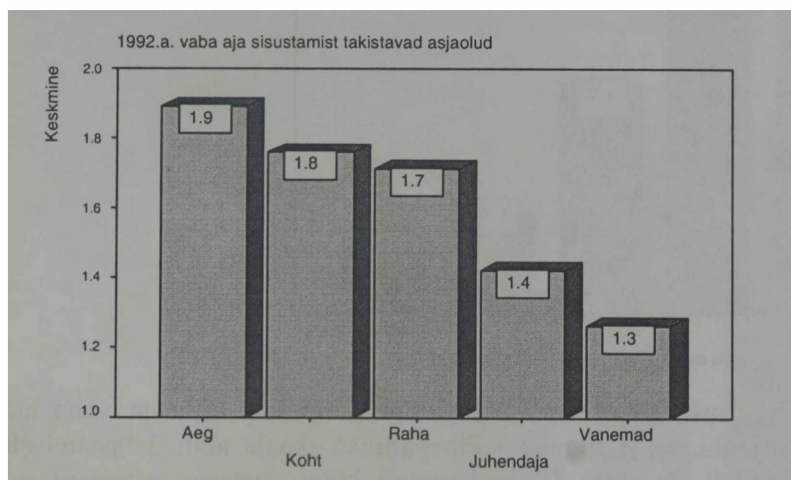
Joonis 12

Hinnangud õppekeele alusel (joonis 12), kus on esitatud vaid peamine takistav põhjus, näitavad ilmekalt kuidas samad probleemid võimenduvad erinevates keelekogukondades. Kui aja- ja rahaprobleem tõusetub esikohale, sõltumata keelest, siis venekeelses kogukonnas teeb see peavalu tervelt kolmandikule. Samas ilmneb ka siit, et kui eestlastele on enam takistuseks sobiva koha ja asjatundlike juhendajate puudus, mis näib tulenevat eestlaste enamast orienteeritusest spordile, siis venekeelsed noored, kes teatavasti eelistavad enam tänavat ajaveetmise kohana, on see vähemale osale probleemiks, küll on neile aga probleemiks vanemad. See pole ainus aspekt, kus just venekeelsete noorte osas on vanematepoolsed piirangud tugevamad, võrreldes põhirahvusest eakaaslastega.

Milliseid muutusi on toonud aeg? Esimese asjaoluna, mis jooniselt 13 silma torkab, on erinevate asjaolude tagasihoidlikum mõju vaba aja sisustamise takistajatena. Teisena väärib märkimist fakt, et raha ei mänginud tookord õpilaste vaba aja meelepärasel sisustamisel nii määravat rolli, nagu tänases turumajanduses. Ka vanematepoolsed piirangud paistavad õpilaste hinnanguil olevat leebemad.

Joonis 13

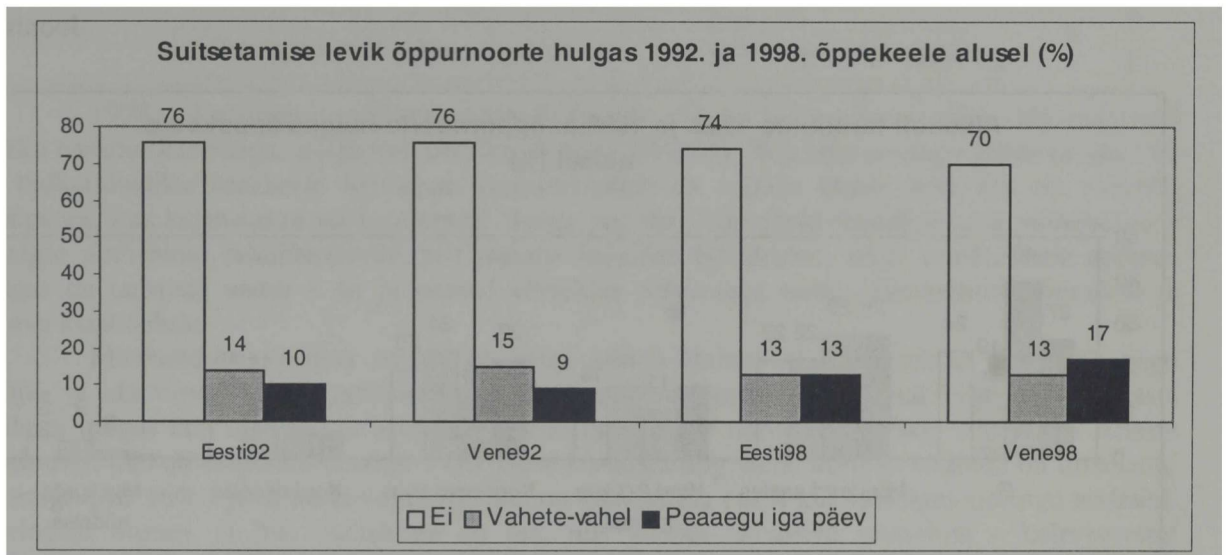

Õpilaste elulaadi kui terviku iseloomustamisel ei saa mööda minna ka sellistest muret tekitavatest probleemidest, nagu **suitsetamine, alkoholi ja narkootikumide tarvitamine**. Üldse suitsetas 27% 1998. aasta lõpetajatest (iga kolmas poiss ja viies tüdruk). Kõige rohkem suitsetasid ametikoolide õpilased – pea kolmandik neist on igapäevased tõmbajad. Ka põhikooli lõpetajaist iga

neljas on suitsuga juba sina peal, siinjuures iga üheksas on regulaarne tarbija. Sõltumata haridusastmest, kas põhi- või keskkool, on määravaks see, kus kool asub, kas maakonnakeskuses või väljaspool seda: keskuses tõmmatakse suitsu enam. See, et linn oma avaramate võimaluste ja anonüümsusega loob soodsama pinna suitsetamispahe suuremaks levikuks, võrreldes maaeluga, kus sotsiaalne kontroll on tugevam ja sellest ka võimaluste areaal piiratum, on küllaltki ootuspärane, nagu nähtub ka keskuse ja sellest väljaspool õppivate õpilaste hinnangutest.

Kui ametikooli õpilaste suitsetamistase on teiste koolitüüpidega võrreldes märkimisväärselt kõrgem, siis Narva ja Sillamäe keskkoolide lõpetajate hulgas on suitsetajaid veelgi enam. Hinnangud maakonniti näitavad, et igapäevasuitsetajate rohkuselt tõusevad esile Hiiu, Harju, Jõgeva, Ida-Viru ja Saare maakonnad. Vastupidised on õpilaste suitsetamisharjumused Viljandi ja Põlva maakonnas. Nagu näha on suhe nikotiiniga maakonniti erinev, siinjuures vabariigi keskmist suitsetamisharjumust esindavad kõige enam Tartu maakonna õpilased.

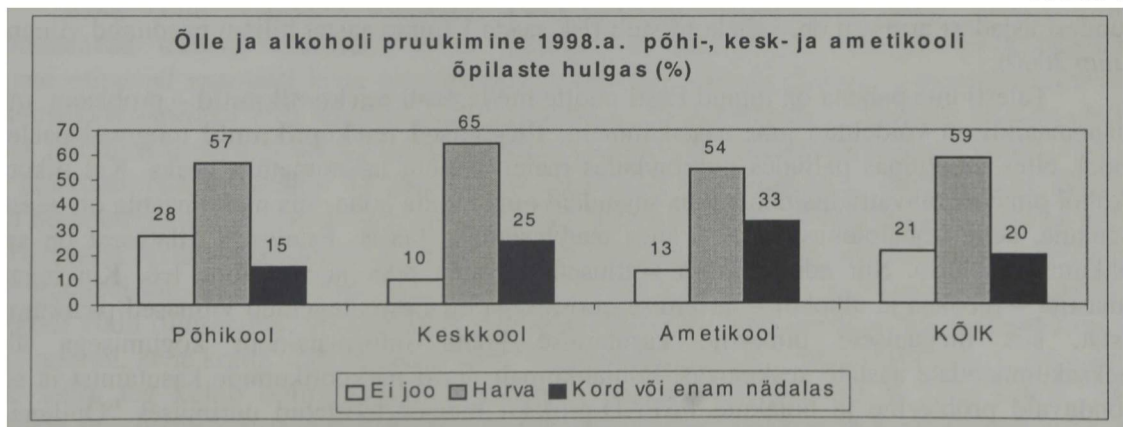
Joonis 14

Kahe kohordi uurimusandmete võrdlusest nähtub (joonis 14), et mittesuitsetajate hulk on jäänud suhteliselt stabiilseks, seismised muutused on toimunud suitsetajate grupis – oluliselt oli 1998. a juurde tulnud pidevaid tõmbajaid, seda eeskätt venekeelsete õpilaste hulgas. Ligemale igale viiendale vene õppekeelega õpilasele on suitsetamine muutunud igapäevaseks vajaduseks.

Õlle ja muude alkohoolsete jookidega on jõudnud tutvust teha veidi enam kui kolm neljandikku õpilaskonnast, siinjuures iga viies manustab nädalas korra või rohkem (joonis 15). Kui võrrelda neid andmeid suitsetamisega, siis karsklasi on õpilaste hulgas üle kolme korra vähem kui

Joonis 15

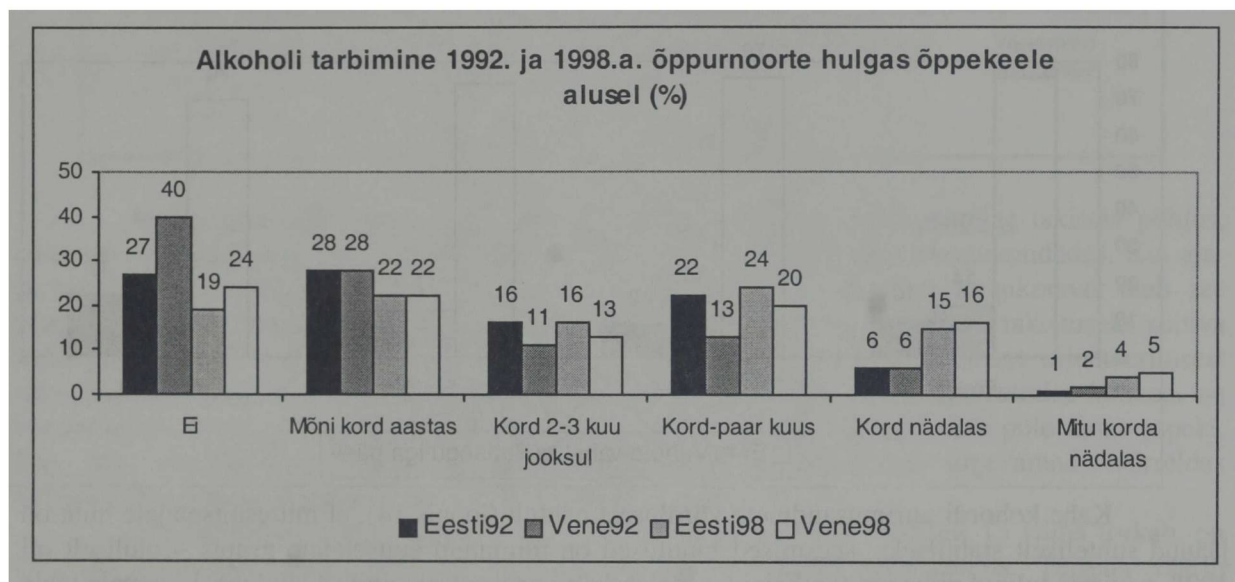
mittesuitsetajaid. Ka alkoholi pruukimise pingerida juhivad ametikooli õpilased. Paraku pole sellest patust priid ka põhikooli lõpetajad – igale seitsmendale on see kujunenud iganädalaseks tegevuseks. Ülejäänute tarbimissagedus on märksa harvem, kuni selleni välja, et iga neljas neist

peab end karsklaseks, mis on peegelpilt sellest, milline oli nende suhe nikotiiniga. Keskkooli õpilastest iga kümnes hindab end karsklaseks, mis on keskmiselt kaks korda vähem kui kogu vabariigi õpilaskonnas.

Kui võrrelda alkoholi tarbimist kooli asukoha alusel, siis on kontrastid silmatorkavalt suured. Nii nagu oli suitsetamine enamlevinud maakonna keskses õppivate õpilaste hulgas, on seda ka alkoholi tarbimine, eriti igapäevaste pruukijate näol. Kui suitsetamise leviku poolest paistsid eriti silma Narva ja Sillamäe õpilased, siis alkoholi osas ei erine nad tarbimise intensiivsusest muudest üldhariduslike koolide õpilastest. Võib üsna kindlalt väita, et suits ja alkohol on kaksikvennad, mis haaravad suhteliselt sama osa õpilaskonnast, need kes suitsetavad, pruugivad ka alkoholi ja vastupidi – alkoholilembesed on reeglina ka intensiivsemad suitsetajad.

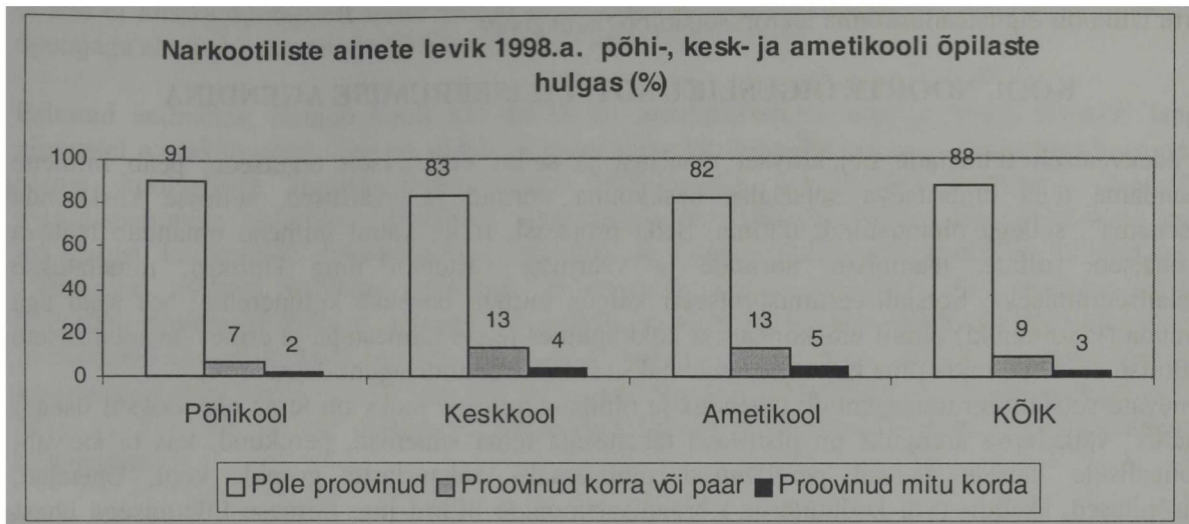
Alkoholilembuselt juhivad maakondade edurivi Harjumaa õpilased, seda eeskätt tänu Tallinna õpilastele. Siin on intensiivseid tarbijaid kaks korda enam kui näiteks Järva-, Võru- või Raplamaal. Keskmisest enamat tarbimist esineb ka Tartumaa õpilaste hulgas. Ülejäänud maakondades on intensiivsete pruukijate osakaal keskmisest madalam.

Joonis 16

Uurimusandmete võrdlemine näitab ka seda, et õlle ja muude alkoholsete jookide tarbimises on toimunud kaks nihet halvenemise suunas: tarbimine tervikuna **on järsult kasvanud**, ja see tõus on saavutatud just **igapäevaste harrastajate** arvel (joonis 16). Nagu ametlik statistika kinnitab, pruukis 1999. aastal iga eestlane 14 liitrit puhast alkoholi, lastes endast ettepoole vaid Venemaa ja Läti. Eesti tervisekäitumise uuring 16–64 aasta vanuste inimeste seas 1998. aastal näitas, et iga päev joob viina 80 000, õlut 68 000 ja veini 58 000 inimest. Kui 20aastaselt viin juba muudest asjadest armsam on, kahekordistub risk saada kümme aastat hiljem paadunud viinaninaks (Luup 2000).

Täiesti uue pahena on tulnud Eesti noorte huviareali **narkootikumid** – probleem, millega Läänemaailm on võidelnud juba aastakümneid. **Illegaalsed narkootikumid** tungivad peale laial rindel, olles muutumas paljudes piirkondades meie koolielu lahutamatuks osaks. Kui nikotiin ja alkohol omavad rahvatraditsioonis juba sajandeid oma kindla koht, siis narkomaania on täiesti uus vaenlane, kelle kohalolekust ollakse alles teadvustamise faasis. Esialgsest üllatusest on saamas kohkumus ja hirm. Siit edasi tõhusa võitluseni on käia pikk ja vaevaline tee. Kui legaalse uimastite – tubakas ja alkohol – tarbimise uurimisega on Eestis tegeldud viimased paarkümmend aastat, siis illegaalse uimastite kasutamise kohta informatsiooni kogumisega alustati üheksakümnendate aastate keskpaigas. Põhjalikumalt uuriti narkootikumide kasutamist ja sellega seonduvaid probleeme ja hoiakuid ESPAD-projekti raames teostatud uurimuses “Õpilane ‘95” 1995. aastal (Narusk, Anu '96).

1998. a. koolinoore uurimuse andmeil (joonis 17), on kõigist küsitletuist 12% puutunud kokku narkootikumidega, siinjuures ametikooli õpilased enam. Nendega peaaegu samal tasemel on ka üldharidusliku keskkooli lõpetajad. Iseproovijatest on märksa enam neid, kes on viibinud kampades, kus kasutatakse narkootikume. Seega just tänu sõpradele saadakse oma esimene doos esialgse uudishimu rahuldamiseks. Siit jõuame loogilise järelduseni, miks venekeelsete õpilaste hulgas on tarbijaid enam – on ju nemad võrreldes eestlastega enam orienteeritud sõpradele ja tänava kambaelule.

Maakondade võrdlus näitab, et kuigi esineb intensiivsema kasutuse piirkondi, nagu Harju- ja Ida-Virumaa, on **narkootikumid levinud üle Eesti**. 1999. aastal viidi 15–16aastaste õpilaste hulgas läbi alkoholi ja narkootikumide kasutamise uuring sotsioloog Airi-Alina Allaste juhtimisel, mis oli eelpoolnimetatud 1995. aasta kordusuuring. Selle uuringu andmeil oli nimetatud noortegrupist 16%-l juba narkokogemus, mis on kaks korda enam kui varasema uuringu andmeil. Uuringust ilmses, et just uudishimu on see, mis sunnib uimasteid proovima – kolmveerand õpilastest arvas nii. Iga viies poiss ja 17% tüdrukutest teeb seda kaifi saamise eesmärgil. Kümnendik poistest ja 4% tüdrukutest tarvitasid seepärast, et ei tahtnud teistest erineda, 4% poistest ja 8% tüdrukutest tegid seda soovist vabaneda muredest. Esimene ja tasuta narkootikum saadakse enamasti sõpradelt. Nii sigarettide, alkoholi kui ka narkootikumide levikut soodustab valdava enamuse õpilaste arvates nende lihtne kättesaadavus. Antud uuringu andmed vaid kinnitasid eelnevalt esitatut, et järjest rohkem noori tarbib alkoholi regulaarselt ja rohkem juuakse ennast purju. Samuti kinnitab see uuring, et enam pruugivad mitte-eestlased ja linnanoored. Uurimus näitas ka seda, et kui 1995. aastal esinesid narkootikumide kasutuse üksikud saarekesed, siis tänaseks on see muutunud terve Eestimaa probleemiks (*Postimees*, 08.03.2000).

Kõik kolm õpilastele sobimatut käitumisvormi moodustavad ühtse terviku – nad iseloomustavad teatavat elulaadi. Arvud näitavad, et eelloetletud mittesoovitava käitumise ilmingud esinevad enamasti koos ning moodustavad tervikliku sündroomi – probleemkäitumise. Kasvatustlikust aspektist võib teha ühe olulise järelduse – suitsetamise levik õpilaste seas on oluline signaal kõlbelse arengu puudujääkidest. Õpilase elutegevuse terviku kujunemise seisukohalt on sellel järeldusel oluline tähtsus. Tallinna ja Ida-Viru koolinoorte seas on nii suitsetamine, alkoholi kui ka narkootikumide pruukimine rohkem levinud kui mujal Eestis. Enam tarvivad neid ka mitte-eesti rahvusest õpilased. Maaõpilaste seas on halvad harjumused vähem levinud. Suur on kodu osa noorte elulaadi kujunemises. Just nendes koolides (ametikoolid), kus õppurkond elab massiliselt väljaspool kodu (ühiselamu, üüripind), on probleemkäitumine enam levinud. Ka suhtlemisring on nendel noortel, kelle kohta võib tarvitada sõna “probleemkäitumine”, mõnevõrra erinev. Niisuguste noorte vaba aeg kulub ootuspäraselt sõpradele, pidudele, diskoõhtutele ja kohvikutele, mida loetaksegi oma lemmiktegevuseks. Hoopis vähem pakuvad huvi teater, raamatud ja sport.

KOOL NOORTE ÕIGUSLIKU SOTSIALISEERUMISE AGENDINA

Et adekvaatselt tunnetada objektiivset reaalsust ja selles efektiivselt tegutseda, peab inimene omandama teda ümbritseva sotsiaalse keskkonna normid ja väärtused, sellesse keskkonda "sisenema", sellega olemuslikult ühtima. Seda protsessi, mille vältel inimene omandab teatava sotsiaalsete rollide, teadmiste, normide ja väärtuste süsteemi ning kultuuri, nimetatakse sotsialiseerumiseks. Sotsialiseerumisprotsessi käigus toimub isiksuse kujunemine; see saab aga toimuda (ja toimubki) ainult ühiskonnas, st kokkupuutes teiste inimestega ja erinevate sotsiaalsete institutsioonidega, mida oma kogumis nimetatakse sotsialiseerumisagentideks.

Erinevate sotsialiseerumisagentide tähendus ja olulisus inimese jaoks on tema elu jooksul üsnagi muutuv: väikelapse arenguks on otsustava tähtsusega tema vanemad, perekond, kus ta kasvab; kooliealisele lapsele saavad perekonnast olulisemaks eakaaslaste grupid, kool, õpetajad, kaasõpilased, skaudi- (või kodutütarde-) organisatsioonide liidrid jne. Inimese liikumisega ühest sotsiaalsest staatusest teise vahetuvad välja või muudavad oma kohta olulisusehierarhias ka institutsioonid, kelle normidega antud isik peab oma käitumist kohandama ja kes püüab inimest vastavasse sotsiaalsesse keskkonda sulatada. Sotsialiseerumisagentide osatähtsus erinevatele elanikkonna gruppidele sõltub nii nende gruppide endi (nt nende vanusest tulenevast vm) eripäradest kui ka ühiskonna arengu tasemest ja antud sotsiaalse keskkonna iseärasustest.

Eesti üleminekuga riigisotsialismist vabaturumajandusse kaasnevad muutused ka sotsialiseerumisagentide osatähtsuses inimeste elus. Nihked noorte sotsialiseerumisagentide hierarhias aitab välja selgitada ÕPS Tartu Ühingu ettevõtmisel ja Eesti Teadusfondi toetusel (grant 4004) läbiviidud uurimus, kus võrreldi nõukogudeaegsete ja praeguse vabariigi aegade noortegruppide (keskkooliõpilased, kutsekoolide õpilased ja õiguserikkujad) õiguslikku sotsialiseerumist ja õigusteadvust.

See, millist mõju üks või teine sotsialiseerumisagent inimese arengule avaldab, sõltub nende agentide autoriteedi määra konkreetsete isikute jaoks. Oma uuringus keskendusime selles osas eelkõige suhtlemispartnerite (perekonna, koolikaaslaste, õpetajate, juhuslike tuttavate jne) ja massikommunikatsioonivahendite mõjule.

Mõõtmaks seda, mis suunas erinevad sotsialiseerumisagendid noori mõjutavad, kasutasime kahte tunnusteblokki: 1) millistelt sotsialiseerumisagentidelt on noored peamiselt saanud õiguslikke teadmisi; 2) millistelt sotsialiseerumisagentidelt on saadud teavet selle kohta, kuidas tohib ja kuidas ei tohi käituda, st kellelt on saadud käitumisjuhiseid.

Reastades peamised sotsialiseerumisagendid hierarhiliselt ilmneb, et noorte õiguslike teadmiste saamise peamiseks allikaks on praegu televisioon ja ajalehed; kirjandus, õpetajad ja ka raadio on selles hierarhias tagapool.

Kui esitatut võrrelda 1970ndate aastate uurimuse tulemustega, näeme, et siis mängis kool õiguslike teadmiste andmisel väga olulist rolli, olles vastava hierarhia tipus: kui tol ajal vastas 33,5% kesk-, 41,6% kutsekooliõpilastest ja 46% õiguserikkujatest, et oma peamised õiguslased teadmised said nad koolist, siis praeguseks on kooli osa noorte õiguskasvatustes vägagi tagasihoidlik (vastanute osakaal vastavalt 7,6%, 9,1% ja 8,9%).

Kõrvutades õiguslike teadmiste saamise allikaid käitumisjuhiste saamise allikatega, ilmneb, et selles osas ei ole olulisi erinevusi 1970ndate aastate ja praeguste noorte osas: kõige olulisemaks allikaks on selles osas noore vanemad, kellel on siin jätkuvalt tugev prestiiž. Suur on siin jätkuvalt ka televisiooni, sõprade ja kooli roll. Siit ilmneb, et noored ei samasta käitumisjuhiste allikaid õiguslike teadmiste allikatega ega käitumisjuhiseid õiguslike teadmistega.

Õiguslikud teadmised on käitumisjuhistega võrreldes enam objektiivse tähtsusega noore inimese jaoks. Käitumisjuhiste saamisel nimetavad respondendid olulise allikana ka kooli, st koolikaaslast, kellelt käitumises malli võetakse.

Samas on täheldatav õpetajate prestiiži langus noorte silmis: nii vastas 42% kõikidest küsitletutest, et nad ei küsiks õpetajatelt mitte mingil juhul nõu (1970ndatel aastatel oli nii vastanud 24,5%); õpetajaga ei tahaks sarnaneda 52% vastanutest (1970ndatel 39%).

Esitatud andmetest ilmneb kooli kui sotsiaalse institutsiooni ja õpetaja ameti prestiiži langus viimastel aastakümnetel. See on ohtlik ja mõnevõrra ebaloomulik tendents, kuna just kool peaks olema kooliealiste noorte jaoks üheks olulisemaks kui mitte peamiseks (õigusliku) sotsialiseerumise agendiks. Muutunud sotsiaalmajanduslikud tingimused on aga toonud kaasa muudatusi ka koolide õppeplaanides, puudub ju praegu analoogne õppeaine 1970ndatel ja 1980ndatel aastatel koolides õpetatud "Nõukogude õiguse alustele" mille raames selgitati õpilastele algtõdesid õigusest, moraali- ja eetikanormidest. Nii sai noor teada, millist käitumist riik ja ühiskond temalt ootavad, samuti tõstis see noorte huvi õigusküsimuste vastu. Praegu, mil need küsimused koolis käsitlemist ei leia, saavad noored tihti adekvaatset õiguslast informatsiooni liiga hilja, s.o siis, kui on ise seadusega pahuksisse läinud ja seisavad silmitsi õiguskaitseorganite töötajatega.

Nagu uuringust nähtub, ammutavad noored peamise õiguslaste informatsiooni massimeediakanalitest, mis paraku ei pruugi aga alati noorte õiguslaste teadmisi rikastada, jäädes tihti pelgalt õiguserikkumiste kirjeldamise tasemele. Seega on reaalne oht, et praegusel sirguval põlvkonnal kujunevad välja üsna puudulikud õiguslaste teadmised, mis sageli ei võimalda neil ei enda ega oma sõprade käitumist adekvaatselt hinnata.

Kooli tähtsust sotsialiseerumisagendina on raske üle hinnata: peaks ju kooliealine noor suurema osa oma ajast seostama kooliga kas õppetööd tehes või huvialaringides osaledes. Seega peaks toimuma just koolis õpilaste ühiskonda sulatamine erinevate (sh õiguslaste) teadmiste ja oskuste jagamise/omandamise kaudu.

Kokkuvõtteks võime öelda, et sotsialiseerumisagendid moodustavad omavahel teatud seesmiselt seotud grupid. Nende gruppide raames võivad üksikud agendid üksteist asendada, ilma et see oluliselt mõjutaks sotsialiseerumisprotsessi. Kui aga teatud agentide rühm osutub defektseks, siis on defektne ka nende mõju resultaat.

KASUTATUD KIRJANDUS:

L. Auväärt, H. Dsiss, S. Kaugia, P. Kenkmann, E. Raska. Noorte õigusliku sotsialiseerumise uurimine üleminekul riigisotsialismist vabaturumajandusse. – Tartu, 1999, lk 59–77.

S. Kaugia. Legal Knowledge of Estonian Youth. Comparison of 1970s and 1990s. – Juridica International, 2000, pp 20–29.

Noorte õigusliku kasvatuse kanalid ja efektiivsus (kriminoloogilisi aspekte). I kd. Tartu, 1977.

Alljärgnev on Arthur Paali kokkuvõtte tema teosest “Kuritegevust põhjustavad tegurid” mis on võetud kogumikust “Austraalia eestlased sõnas ja teos. EV Tartu Ülikooli 50 a. juubeli 1919–1969 tähistes” Eesti Akadeemiline koondis. Sydney, 1969. Lk 70–73. Artiklit on mõnevõrra lühendatud, keelekasutust ei ole muudetud. Kaastöö valmistas trükiks ette psühholoogiakandidaat Lembit Auväart, jätkamaks Forseliuse Sõnumid 7/2000 alustatud kriminoloogiategemat.

ARTHUR PAAL, kriminoloog

PÄRILIKKUS JA KURIKALDUVUS

Kriminoloogiliste uurimiste hulgas on üheks oluliseks probleemiks, kas ja kuivõrd kurikalduvus päritav on. Et kurikalduvus on edasiantav pärivuse teel, seda arvasid Cesare Lombroso (1836–1909), Charles Göring (1870–1919) ja teised. Pärilikkuse mõjusid arvestades tuleb aga arvesse võtta ka teine tegur, miljö, milles inimene kasvab, tegutseb ja teistega läbikäimises on. Bioloogiast teame, et järglased pärivad oma vanemalt need tunnused ja omadused, mis geenidena rakkude kromosoomidesse kinnistunud on. Kõik need inimese juures ilmnevad tunnused ja omadused, mis geenidena pole edasi antud, omandatakse välise miljöö mõjutusel. See mõju algab juba peale viljastamist, on oluline sündimise momendil, isiku arenguaastail ja kestab kogu eluaja jooksul. Miljö on pidevalt aktiivseks ja paljudel kordadel ka otsustavaks teguriks isiksuse kujunemisel.

Lombroso ja tema mõtteosalised käsitasid “kuritegelikku tüüpi” ja pärilikkust antropoloogiliselt seisukohalt, Göring bioloogilisest seisukohalt statistiliste andmete võrdlemise kaudu, kuna endokrinoloogia esindajad toonitasid pärilikkuse füsioloogiliste ja biokeemiliste toimete tähtsust. Göring ei kõnelnud otseselt kõikide kurikalduvuste pärilikkusest, vaid nentis nende kalduvuste edasiandmist isa kaudu pojale.

Erinevalt aga rõhutasid endokrinoloogia pooldajad nende omaduste edasiandmisel just ema tähtsust. Göring oma arutlustes järglase suhtes ei arvestanud ei perekondlikku ega muud välist miljö. Tema arvamus, nagu oleksid kõik vaimuhaiguslikud nähted päritud, peeti ekslikuks. Kuigi geneetiliselt on põhjendatud, et vaimuhaiguste juures pärilikkus suurt osa etendab, esineb ka palju juhte, kus vaimuhaigus on tekkinud mõne teise haiguse tagajärjel või mõne vigastuse tõttu. Kriminoloogias on peale eelmainitud seisukohtade käsitletud päritavuse küsimust nn degenerereerunud perekondade arengu jälgimisega ja kaksikute arengu võrdlemistega. Asuti uurima nende perekondade ja sugukondade ajalugu, kus esines kurikalduvusega liikmeid. Esimene üksikasjalik sellekohane töö ilmus 1877. a Juke’ide sugukonna kohta (“The Jukes”), mille autoriks oli New Yorgi Vanglaühingu juhatuse liige Richard Dugdale. Oma teose algkujuks võttis ta ühe esimesi asunikke ajastust, mil elatuti alles jahipidamisest ja kalastamisest. Töö algkuju Max, sündinud ajavahemikus 1720–1740, oli püsimaat iseloomuga ja joomar, kes vanemas eas jäi pimedaks. Üks tema poegadest abiellus Ada-nimelise tüdrukuga (kuuest õest), keda autor nimetab Ada Juke’iks, kes aga ümbruskonnas oli tuntud hüüdnimega ‘Margaret, the mother of criminals’.

Kurikalduvuslike omaduste pärilikkuse tõestamiseks tõi Dugdale esile, et Maxi 709 järeltulija hulgast (kuni a-ni 1974) elatasid 180 end vaestehoolekande abil, kuna 140 olid tuntud kurjategijatena. Viimaste hulgas oli 7 mõrvarit, 60 varast, 50 prostituuti ja 40 suguhaiget, kes selle tõve umbes 400 isikule olid edasi andnud. Võiks mainida veel prof Henry Goddardi 1912. a ilmunud tööd “The Kallikaks”, milles ta ühe perekonna esivanemaid jälgis tagasi kuni revolutsiooniaegse sõdurini nimega Martin, kellel olnud seksuaalne vahekord ühe nõrgameelse kõrtsitüdrukuga. Sellest kooselust sündinud poja Martin *jun* hilisemaist mitme põlve järglasist olnud 480 hulgast nõrgamõistuslikke 143. Veel hilisemaist järglasist olnud 1146 hulgast nõrgamõistuslikke 262. Mainitud sõdur Martin abiellunud hiljem heast perekonnast päritoleva terve aruga tüdrukuga ja neil olnud seitse last, kõik normaalse mõistusega ja hea tervisega. Goddardi kokkuvõtlik seisukoht oli, et indiviid ei sünni kurjategijana, vaid areneb selleks hiljem, kusjuures peamiseks põhjuseks on nõrgamõistuslik olukord. Goddardi arvates päritavaks tuleb pidada nõrgamõistuslikkust, mitte aga kurikalduvust.

Degenerereerunud perekondade ajaloo uurimisel saadud andmete kohta on esitatud rohkesti arvustusi ja toodud ette järgmist: (1) otsesed andmed ei ole küllalt täielikud, sest tegelikke olukordi, mis minevikus umbes 100 aasta jooksul kõikide isikute juures esinesid, ei saa enam täpselt

restaureerida; (2) ümbruskonna mõju nende isikute suhtes on täiesti teadmata; (3) senised ülevaated ei ole koostatud vastavalt teadusliku meetodi nõuetele, põhinevad puudulikel faktilistel alustel ja on suurel määral ainult autorite eneste arvamused. Leicesteri ülikooli sotsioloogia õppejõu Howard Jones'i arvates ei ole Juke'i sugukonnas esinenud kurikalduvustega isikute protsent suur, sest hilisemate kokkuvõtete ja arvestuste järgi on see ainult 6%. Võrdluseks mainib Jones (1965), et pärastsõja oludes Inglismaal oli kuritegevus umbes 11% elanikkonna üldarvust, s.o üks kuritegu iga 9 elaniku kohta. Erilisi uurimusi on toimetatud kaksikute kohta, selgitamaks, kuidas nende saatused kurikalduvuse suhtes kulgevad. Uuritud on kaht eri liiki kaksikuid,

(a) nn identseid ehk monosügoot-kaksikuid, kes bioloogiliselt on viljastatud samast munarakust (emassugurakust), arenedes selle pooldumise järel eraldi looteina, ja (b) nn vennaskaksikuid ehk bisügoot-kaksikuid, kes on geneetiliselt erinevad ja kelle viljastumine on toimunud ühel ajal eraldi kahe munaraku ja kahe spermaraku läbi, millised kaks loodet emakas üheaegselt arenevad, kuigi on geneetiliselt erinevad. Esimest liiki kaksikud on välimuselt sarnased ja arvatakse, et nad omavad ka ühiseid päritavaid omadusi ja kalduvusi. Teist liiki kaksikud on lihtsalt vennad või õed, kes on sündinud ühel ajal, kuid kelle individuaalsed omadused on kummalgi erinevad.

Uurimuste sihiks oli jälgida ja kindlaks teha, kuivõrd mono- ja bisügootide edaspidine areng kurikalduvuses kujuneb ühesuguselt. Võrdluseks valiti siisuguste kaksikute paarid, kus üks juba karistatud oli. Mitme uurija kogutulemusena ilmnes, et identsete kaksikute hulgast 104 paari kohta oli 70 juhtu (67,3%), kus mõlemad olid karistatud, ja neid, kus teine oli karistamata, oli 34 (32,7%). Vennaskaksikute juures (112 paari) oli olukord vastupidine: mõlemad karistatud – ainult 33% ja teine karistamata – 67%. Sellekohaselt näis, et kurikalduvus on päritav, sest identsed kaksikud on pärinud samu, ühesuguseid omadusi ja vastavalt sellele on nende kurikalduvuse protsent kaks korda nii suur kui vennaskaksikute juures. Selle vastu on aga väidetud, et

(1) uuritud on liiga väheseid juhte, et nende alusel olukorda üldistada. See vähene arv on ka arusaadav, kuna identseid kaksikuid, kus üks on karistatud, on raske suuremal arvul võrdluseks leida.

(2) Perekondade koduste tingimuste ja üldse väliste mõjude andmed on puudulikud, kuid nende andmete osas, mis on saadud, tuleb arvestada, et identsed kaksikud kasvavad rohkem ühesugustes mõjudes kui vennaskaksikud. Identsete kaksikute osas tuleb märkida, et nad on juba välimuselt sarnased ja nende hoolitsemine vanemate poolt (näiteks riietamine) toimub ühetaoliselt, kaksikud ise hoiavad rohkem kokku, neil on rohkem samalaadseid huve, nad on rohkem ühesuguse temperamendiga jne. Vennaskaksikute arenemine aga kulgeb rohkem omaette, eraldi, mille tõttu ka miljö mõjutused on erinevad. Puudulikkude välismõjude andmete tõttu ei saa kindlasti öelda, millised mõjutused kaksikute juures mõõduandvamad on olnud, kas pärilikkus või miljö.

(3) Arvestatud on ainult karistamise juhte, mitte üldist kurikalduvust. Kriminoloogilises uurimuses on need mõisted erineva tähendusega.

(4) Kui pärivus oleks ainus tegur inimese kuritegudele, siis ei pidanuks identsete kaksikute juures karistamata juhte üldse esinema.

(5) Erinevus indiviidide juures algab juba enne 10-ndat eluaastat ja kaksikute osas on tähele pandud, et üks kujuneb domineerivaks pooleks. See asjaolu tõendab veel enam, et seniste uurimuste puuduseks on väliste mõjude arvestamata jätmine. Ka puuduvad andmed, kuidas on olnud vanemate suhtumine ühe või teise kaksiku suhtes, kas on mõlemaid ühteviisi hellitatud ja õpetatud või on teine neist perekonnas kasvanud erilise lemmikuna. Lapse loomulaadi, kalduvuste ja vaadete osas on aga tähtis tema isa-ema suhtumine (hool, armastus, kurjustamine jne.) juba varastest aastatest alates.

(6) Väike erinevus varases lapse-eas võib hiljem välismõjude tõttu tuua palju erinevusi vaadetes ja harjumustes. Näib, et perekondade ajalooline jälgimine ja kaksikute kohta toimetatud uurimused ei ole suutnud pärilikkuse probleemi kurikalduvuse osas küllaldaselt lahendada. Ei saa citada, et pärilikkusel on mõju ka inimese üldisele loomulaadile ja isiksuse kujunemisele, kuid küsimuseks jääb, kuivõrd pärilikkus suudab isiku edaspidist elu ühiskonnas mõjutada ja tema saatust määrata ning kuivõrd väline miljö pärilikkuse kõrval isiku saatust ja arengut mõjutab.

On küll andmeid, et karistatud isikuid esineb perekondades nii vanemate kui laste juures, kuid andmetega on raske tõestada, mis on päritud ja mis on perekonna eluviisi ning koduste olukordade tulemus. Samuti tuleb arvestada isiku haridust, elukutset ja üldist mõistuslikku taset.

Siia seltsib veel teoreetiline arutelu, kui juriidiliselt vaadelda perekonna ja kehtivate seaduste vahet. Kerkib küsimus, kuidas saab indiviid sündida kuritegude toimepanemise kalduvusega, kui on teada, et kuritegude nomenklatuur ei sõltu isa-ema geenide iseloomust, vaid vastavate seaduste sätetest.

Kurikalduvuse mõiste ei ole selline füüsiliselt nähtav omadus, nagu vanemalt päritud silmade ja juuste värvus, üldine kasv jne. Kurikalduvust saame ära tunda ainult nende avaldumise järel. Kurikalduvuse avaldumine on seotud käitumisega, kus isik midagi teeb või oma kohustusi ei täida. Mõlemal korral tuleb arvestada olukordi ja sündmuse ajal kehtivaid seadusi, sest kuritegudeks loetakse ainult see käitumine, mis seadusega on keelatud karistuse ähvardusel. Reaalselt võttes võime öelda, et kurikalduvus on seotud kuritegude toimepanekuga. Siis on aga oluline nentida, et kuriteod jagunevad väga erinevaise liikidesse.

Praktilises elus (kohtupraktises) on tähele pandud, et kurjategijad tavaliselt ei muuda oma "eriala" s.o. murdvarguste pärast karistatud isik jääb kindlaks varguste või murdvarguste juurde ja temast ei saa näiteks dokumentide võltsijat.

Kui oletada, et pärilikkuse teel isa või ema või mõlemate poolt edasi antakse kurikaldvuslikud tunnused, siis peaks järglastest saama kurjategija samaliigilise kuriteo alal, seega varga lapsest saab varas, kuid mitte dokumentide võltsija, vägistamise eest karistatud isa pojast saab vägistaja, kuid mitte riigireetur jne. Kui geneetilised tingimused määravad kuritegevuse omadused, siis peaksid ka mittekaristatud isikute lapsed pärima oma vanemate erialased omadused. See tähendab, et põllumehe lapsest peaks saama põllumees, kuid mitte jurist, puusepa pojast peaks saama puusepp, aga mitte kooliõpetaja jne. Teame aga, et elukutse omandamine oleneb arukusest, haridusest, olukordadest ja kogemustest. Ka ausast perekonnast on võrsunud "elukutselisi" kurjategijaid, kes oma "oskuse" on omandanud kogemuste kaudu, kuid mitte pärimise teel.

Kui oletada, et pärilikkus ei määra mitte spetsiifilist kuritegu ega kuriteo liiki, vaid ainult üldse kurikalduvuse ja antisotsiaalse käitumise, siis tuleb selle väite vastu tuua järgmist. Kuritegevus ei ole bioloogiline mõiste, vaid kuulub sotsioloogia, kriminoloogia ja õigusmõistmise ainekku. Seadused, mis määravad antisotsiaalse käitumise tunnused, antakse seadusliku võimu poolt. Ka kriminaalseadustikus loetletud süütegude dispositiivsed osad ning sanktsioonid (karistused) on kindlaks määratud seadusandliku asutuse poolt. Seadused erinevad nii ajaliselt kui ka ruumiliselt. Aja suhtes neid muudetakse ja luuakse uusi süüteoliike ning tunnusteloetelusid juurde. Ruumiliselt on riikide seadused omavahel erinevad. On võimalik, et käitumine või tegu, mis ühes riigis arvatakse antisotsiaalseks ja karistuse vääriliseks, pole teises riigis üldse karistatav. Võib juhtuda, et käitumine või teod, mille eest isa karistati, ei loetagi enam poja ajal kurikaldvuslikuks käitumiseks ega pole seaduste muutmise tõttu enam üldse süütegudeks arvatud.

Kurjategija on inimene, ja kõik inimesed pärivad isalt-emalt mõned omadused ja tunnused. See ei lahenda aga probleemi, et mõnest lapsest ühes perekonnas saab kurjategija, kui teised lapsed samas perekonnas jäävad ausaiks kodanikeks. Põhilise ideena tuleb märkida, (1) et teatud tunnused säilivad geenide kaudu pärast viljastumist kahe erineva soo rakkude ühinemisel, (2) et nende omaduste ja tunnuste edaspidisel arengul on oluline tähtsus indiviidi ümbritseval tingimusil ja (3) et indiviidi juures areneb ka rida omadusi ja harjumusi, mis ainult ümbruskonna oludest ja mõjudest tingitud on.

Kokku võttes tähendab see, et indiviidi kalduvused ja käitumine ning tema karakterne suhtumine ühiskondliku elu nähetesse on nii päritavate kui ka mittepäritavate omaduste tulemus. Võimatu on aga matemaatiliselt või mõne üldise vaatluse abil isiku omaduste ja saatuse kohta määrata, millisel määral miljöo või millisel määral pärilikkus esineb kuritegevust põhjustava tegurina. Teoreetiliselt kurikalduvust, ilma et see kuidagi väljenduks, on isiku suhtes raske ette kujutada, kuid samuti on raske oletada, et geenidega mingisugused teod edasi pärandatakse.

Käesoleva arutluse võiks lõpetada Franz Exneri "Kriminoloogias" (1949) toodud seisukohaga: "Mõnede inimeste kohta võib öelda, et saatuse neid kuritegevusele on juhtinud pärvuse teel saadud omaduste tõttu, kuid mõnede suhtes on see toimunud mitmesuguste väliste olukordade ja elutingimuste tagajärjel, mis neid juba lapsepõlvest saadik on ümbritsenud ja mõjutanud."

FORSELIANA

KOIT

Muusika ja sõnodi: TONIS MAGI

Tempo di belero
v. trumm

trumm simile

On jäl - le aeg selg sirgu lüü - a
ja heita endalt orjarüü, et loomishoos kõik loodukoos
võiks sündida külvues - ti. On
koit, kuninglik loit, valguse võit ü - ratab
maa. Prii on taeva - piir, e - si - mene
kiir langemas me maa - le. Hõik - murrame
kõik, et vabana saaks hingata taas!
Näe, on murdunud jää, ula - tagem käed, ühendagem

vhed. Nõul, ü - hisel nõul, ü - hi - sel
jõul me suudame kõik. Ees on ainus
tee, vabaduse tee, teist ei olla saa - gi.
Võim, valguse võim, priiuse hõim, läheme
koos, huu lül rõõ - mu - hülid. Nää, on kaljust
kää kätte saanud hiid. Usk e - da - si
viib, taevane kiir saatmas on meid.
Nii on võidu - ni jäänud veel üks samm, lühikene
samm, samm. Maa, i - sa - de maa, on piha see
maa, mis vabaks nõiä saab. Laul, me võidu
laul, kõlame see jääb, peagi va - ba Ees - tit sa
näed!

MAA, ISADE MAA, ON PÜHA SEE MAA
MIS VABAKS ON SAAND
LAUL, ME VÕIDU LAUL
KAS KÕLAMA SEE JÄÄB?
KUUHU VABA EESTI SA LÄED?

VASTSELIINA KODU-UURIJATE LAUL

Viis: Robert Sikk. Sõnad: Robert Sikk, Ando Tuul. Esitab ansambel "TOHOH" koosseisus R. Sikk – trummid, Margus Juhkam – süntesaator, A. Tuul – laul ja kitarr, Kaspar Vösokovski – bass, Kristjan Kommer – soolokitarr.

kui te rahvas vaid teaksite
või kui te arvama peaksite
siis kodu-uurija elu
pole pelgalt ainult lõbu
kodu-uurijad karmivad
kõik kohad läbi nad kammivad
saavad teada kui vaja
et kui vana on see maja

raske see näib
kuid üle mõistuse ei käi (ei käi ei käi)
ja kui on vaja
võin sõpra abistada

Ref: mina olen Vastseliina kodu-uurija
kõik mis teen või näen või kuulen
kirja panen ma
vanu losse kindlusi ja taluvaremeid

uurimegi neid

nõnda mõnus on uurida
ja mööda ajalugu luusida
et saaks teada mispärast
me linnus lagunes ära
koolis mõtlen ma tihti nii
vanasti palke vinnati
nendest tehti siin maju
nüüd betoonist seinu tajun

sügeleb sees
et mis ootab mind veel ees(jah ees jah ees)
ja uurima pean
ma tean see tunne on hea.

REIN VEIDEMANN
Tartu Ülikooli professor

REEKVIEM LAULVALE REVOLUTSIOONILE

16. november 2000. Kalendrisse on märgitud: taassünnipäev. Kuid vaid harvadel majadel lehvivad sinimustvalged lipud. Üks kahest juhtivast päevalehest – Eesti Päevaleht – ei tee väljagi, mis päev see on. Ja paljud, kes sinimustvalgeid märkavadki, küsivad õlakehitusega: “Ei tea, kelle või mille auks täna lippusid lehvitatakse?”

Ometi võttis sel päeval kaksteist aastat tagasi Eesti NSV Ülemõukogu vastu Eesti suveräänsuse deklaratsiooni, mis kehtestas Eesti seaduste ülemvõimu Moskva ees ja millega käivitus Eesti lahtihaakimine Nõukogude Liidust. Ja mida uue Eesti üks õpetajatest, politoloogiprofessor ning 1992. aasta presidendikandidaat Rein Taagepera on nimetanud “solidaarsuse imeks” Kuid unustus ei taba üksnes 16. novembrit. Pikkade hammastega tähistatakse teisigi Laulva revolutsiooni tähtsetki. Aastaid vaieldi riigikogus, kuidas ikka nimetada 20. augustit (Eesti Vabariigi taaskehtestamist), nii et see ei hakkaks võistleva 24. veebruari, Eesti Vabariigi aastapäevaga. Lõpuks leiti, et see on taasiseseisvumispäev. Vähem kui aasta jääb selle tähistamiseni kümnendat korda. Aga endiselt oleme ebakindlad, kellele see päev õieti kuulub ja kuidas seda sisustada. Endiselt jagatakse maid õiguse eest olla selle päeva sünnis kõige suuremad kaastegijad.

Selline on Euroopa Liitu ja NATOsse rühkiva Eesti poliitika argipäev tosin aastat hiljem laulvaks kutsutud revolutsioonist. Kas see, et lähiajalugu nii kergelt ununema kipub ja et seda mõnikord lausa häbenetakse, on ootuspärane või koguni paratamatu; kas suure rahvusliku tõusu harjal deklareeritud väärtustel pole tõesti kohta uues Eestis – need küsimused vaevavad mind üha painavamalt. Ja mitte sellepärast, et tunneksin kunagise rahvaliidumise aktiivse osalisena kibestumist paatose kadumise üle Eesti ühiskonnas. Pigem ajendab küsima kahtlus, mida omalt poolt väljendas Jaan Kaplinski juba 1993. aastal: võitsime tagasi küll riigi, kuid kaotasime eesti ühiskonna.

Võitjaist said kaotajad

Laulva revolutsiooni põhiliseks mootoriks oli eesti humanitaar- ja tehniline haritlaskond, kellega liitusid enamasti Tartu ülikoolis õpetavad demokraatlikult meelestatud vene ja teistest rahvustest haritlased. Need olid 30–40aastased ettevõtete keskastme ja isegi tippjuhid, insenerid, tehnikud, õpetajad, riigiteenistujad, maal aga agronoomid, zootehnikud, veterinaarid, maaparandustehnikud, maaehitusorganisatsioonide eri tasandite juhid, metsaülemad. Mis neist on saanud, sellest puudub selge ülevaade. Kuid ea poolest on kümme ja enam aastat hiljem kõik kas pensionieelikud või pensionilgi.

Eakaid ja laiemalt võttes üht osa inimesi Eestis ümbritseb kaotajate aura. See ühiskonda sööbiv mentaliteet sai alguse 1992. aastal taasiseseisvunud Eesti esimese riigikogu valimisvõitluses. Valimisliit Isamaa tuli siis välja loosungiga “Plats puhtaks” Parlamenti pürgijad kuulutasid, et see käib Eesti haldussüsteemi puhastamise kohta endistest kommunistidest. Kuid tegelikkuses laienes puhastuskampaania aste-astmelt kogu vanema või keskmise põlvkonna väljatõrjumiseks ühiskonna juhtpositsioonidelt. Järsk põlvkonnavahetus Eesti majanduselus ja eriti panganduses andis Eestile olulise kiirenduse, kuid põhjustas avalikus sektoris, kus elukogemusel põhinevatel tasakaalustatud otsustustel erasektorist suurem roll, põlvkondadevahelist umbusaldust ja vimma. Tekkis väärkujutus, mida teadlikult võimendas ka massimeedia, et 40–50aastased inimesed ei ole võimelised järgima Eesti ees seisvaid väljakutseid. Neile ümberõppeks ja uue motivatsiooni loomiseks (näiteks ettevõtluse inkubatsioonikeskused) vajalike riiklike investeeringute asemel loodeti üksnes tureregulatsioonile. Personaliotsingufirmad kuulutasid küüniliselt, et üle 40aastastel kandideerijatel pole asja konkurssidele. Ootuspäraselt kujundasid 20–30aastased tipp- või keskastme juhid ka oma meeskonnad eakaaslastest. Eesti hiilgas Euroopa ees

verinoore peaministri (Mart Laar oli 32, kui sai esimest korda peaministriks) ja tema kaaspõlvlastest ministritega. Tulemuseks oli, et otsustamise täius kaldus juba nooruse tõttu ühiskonna radikaalsema osa kätte, kellele öökiteraapia rakendamine ei valmistanud moraalseid kõhklusi või piinu. Valitsemise loodetud puhtus, ausus ja läbipaistvus osutusid siiski petlikuks, sest 1960ndatelgi sündinud radikalistide põlvkonna väärtushoiakud olid juuripidi kinni nõukogude mentaliteedis, eriti selle agoonialikus faasis, kus “mida halvem, seda parem” põhimõte soosis üksnes individualistlikke läbilöögistrateegiaid.

Lisaks põlvkondlikule lõhestumisele, lisaks sellele, et võitjatest tehti kaotajad, mitte et nad selleks määratud oleksid olnud, ideologiseerus kogu avalikkuse sfäär. Viimane Eesti inimarengu uurimus tõstab esile Eesti vähese haldussuutlikkuse põhjusena valitsemisstruktuuride ülepolitiiseerituse. Kuigi Eesti taasiseseisvumisel olid lootused kanaliseerida plahvatuslikult vallandunud erihuvide paljusust kindlapiirilisse erakondlikku süsteemi, määrab ühiskonna toimimist endiselt korporatiivsus, koos sellega kaasneva liidri- ja grupilojaalsuse, teene teene vastu, sõbramehelikkuse või ärisuhte mentaliteediga. See paistab läbi vähestegi järelejäänud riigifirmade nõukogude ja juhatuste kokkupanekul, kohaliku võimu tasandil juhtivate kohtade jagamisel, poliitiliste otsustuste tegemisel lähtuvast selgest grupieelistusest. Väliselt normaalselt toimivate demokraatiamehhanismide tagant lööb aeg-ajalt välja “kambakraatia” – poliitiline lastehaigus, mis vaevas Eesti Vabariiki 1920. aastatelgi.

Sotsiaalne perifeeria ja getod

Kuigi 1990. aastate esimese poole lööksõnaks kujunes “reform” (rahareform, omandireform, majanduse struktuurne reform, haldusreform, haridusreform), oli sisuliselt tegemist revolutsiooniliste muutustega. Nõukoguliku totalitaarsotsialismi murdnud Laulva revolutsiooni vahetas välja turu fetideerimisele kalduv üliliberalistlik revolutsioon. 1980. aastate lõpus kujunenud poliitiliste jõudude enamik oli küll üksmeelne eraomandusel ja vabadel turusuhetel põhineva ühiskonnakorra vältimatuses, kuid kilbile tõstetud õigluse printsiibi järgimine eeldanuks selgete mängureeglite ning rangete seaduslike raamide püstitamist. Aga just viimasega jäadi hätta. See puudutas kõigepealt senise ühisvara, riigi- või kooperatiivse omandi üleminekut erakätesse, kus iseäranis 1990–1992 toimus kõikvõimalike seadustest möödahiilivate skeemide abil vara ümberkantimine (ehk nagu rahvasuus ristitud “erastamise asemel ärastamine”). Tekkisid esimesed rublamiljonärid, rublade eest ostetud odavate Ida-Saksa markade vahetamisega “kõvade” Saksa markade vastu panid oma rikkusele aluse mitmedki tänased pankurid ja investeerijad.

Kuid sellesama seaduste poolikuse ja kontrolli abituse tõttu tabas fiasko ka omandi tagastamist õigusjärgsuse alusel, mille tõttu üks osa eesti kodanikest sattus sundüürnike seisu, osa haritavast maast ja väristavast metsast sattus spekulantide kätte ning õigusjärgsuse printsiipi ennast venitati ostekui kummipaela, nii et rahva seas hakati seda kutsuma “tädiipojalehmavenna seaduseks”. Tagantjärele tarkusega Eesti majandusrevolutsioonilist pööret hinnates tuleb tunnistada üksnes valuutakomitee põhimõtet järginud rahareformi täiuselähedast õnnestumist, mille tagas kogu eesti ühiskonna konsensus. Teiste reformide elluviimist varjutas aga tugevasti väliselt küll erakondlik, aga tegelikult hoopis korporatiivne egoism.

Seesama korporatiivne egoism on võimaldanud üsna lihtsalt ka Eesti majanduse loovutamist rahvusvaheliste korporatsioonide meelevalda. Eesti avalikkus tegeleb Euroopa Liitu pääsemisega, räägitakse isegi referendumist. Kuid samal ajal anti kabinetivaikuses Eesti majanduse põhihoovad IMFi, WTO ja EBRD-tüüpi Suurte Vendade kätte. Vabadus ja demokraatia on mõõdetavad nüüdsest üksnes korporatiivse vabaduse ja demokraatia mõõtkavas, mida dikteerivad transnatsionaalsed vabamüürluse nimbusega ümbritsetud korporatiivsed kildkonnad. Sellel taustal on ka eesti ärieliit seda üksnes nime poolest. Tegelikult ootab teda ees kiltri, kupja või aidamehe roll, nagu sakslaste mõisates XIX sajandil. Kõige hämmastavam on aga, et vabanedes küll kümne aasta eest Moskvast lähtuvast kolonialismist, ähvardab Eestit uus, fikseerimatu lähtekohaga, ent sama jõuline korporatiivne kolonialism (vt D. C. Korten, Maailm suurfirmade haardes. Tänapäev, Tallinn, 2000, lk 201).

Võimalik, et kõik see on olnud ka mitte ainult majanduslike ääremaade, vaid tervete sotsiaalsete perifeeriade ja getode tekkimise põhjustaustaks. Kerge on lasta end eksitada Tallinna neonide särast ja kujutleda, et see ongi kogu Eesti nägu. Makromajanduslikult läheb Eestil tõesti hästi. Kuid selle hinnaks on olnud ränk kihistumine. Lootus, et rohelise tee andmine üksikute

kiirele rikastumisele vahendeid valimata võimaldab rikastuda kogu ühiskonnal, pole end õigustanud. Pigem seistakse ummiku ees.

Ettevõtluse vabastamine tulumaksust ei ole lisanud loodetud määral uusi töökohti. Viimased kolm aastat on olnud pensionid külmutatud. Varanduslik ebavõrdsus ja elamine suurlinnadest eemal on hakanud otseselt mõjutama inimeste haridus- ja arstiabi võimalusi. Lakkamatult kallinevad posti- ja telefonikulud, asulatevahelise bussi- või rongiühenduse ahenemine süvendab isolatsiooni hirmu ja tõukab tagant migratsiooni linnadesse. Eesti getostumise sümboliteks on kujunenud tarastatud ning valvatud rikkurite elurajoonid ühelt poolt ning prügikastielanikud ning prügimäelinnakud teiselt poolt. Seda võib pidada suurte murrangute kaasnähteks, kuid sel pole midagi pistmist sotsiaaliigi või heaoluühiskonna ideega, mis seisis eesmärgina Laulva revolutsiooni veduri – Rahvarinde programmis.

Sellessamas programmis oli esitatud selge nägemus ka eri aegadel ja erinevail põhjusil Eestisse sattunud venelaste ja teiste rahvusrühmade kaasamiseks kodanikuühiskonna ülesehitamisse. Juba siis kõneldi integratsioonist, erinevate rahvusrühmade koondumisest ühishuvi ja usalduslepete alusel, milleni valitsuse tasandil jõuti alles 1997. aastal rahvastikuminiistri koha loomisega valitsuse koosseisus ning Lääne toetaval surve Integratsiooni Sihtasutuse käivitamisega. Aga 1990. aastate esimesel poolel oli seegi osa Eesti elanikkonnast tõrjutud perifeeriasse, kuigi oli selge, et varem või hiljem vajab Eesti normaalseks toimimiseks riigina täiendavat inimressurssi ja et kõige realistlikum on tugineda neile, kes siin oma kodud rajanud ning surnud ja Eesti mulda maetud lähedaste kaudu oma juured saanud. Ent kadalipp, millesse Eesti nõukogulikult kiuslik bürokraatia elamisluba või kodakondsust taotlevad inimesed ajas, ja see, kuidas hakati piirama venekeelse hariduse omandamise võimalusi, kõigutas kõvasti õhkõrna usaldussuhet, mis oli kujunemas eestlaste ja venekeelse kogukonna vahel Eestile kõige kriitilisemal hetkil. On irooniline, et just Tallinnas on Isamaaliidu juhitud võimukoalitsioon valmis nüüd võimu säilitamise nimel tegema vene erakondadega sõlmitud poliitilistes lepetes niisuguseid mõõndusi, mida nad veel aastaid tagasi pidasid kurjaks unenäoks ning isamaalike põhimõtete reetmiseks.

Rahvuskeha lagunemine

Tähelepanu väärib, et õkiteraapia ja tiigrihüpetega tulevikku tormavas Eestis pole ometi leitud kokkulepet tuleviku füüsilise aluse, rahvastiku taastootmismehhanismide toetamiseks. Demograafilistes protsessides on tõepoolest mõndagi juba ette määratud, kuid Eesti viimased valitsused on haaratud üksnes käeulatuses olevate eesmärkide (Euroopa Liit, NATO) saavutamisest, nii et Eesti inimressursi kindlustamiseks kasvõi tänasel tasemel järgmiseks paarikümneks aastaks vajalikke samme lükatakse üha edasi (tasuta piima jagamist koolides või lastetoetusi ei saa ju pidada süsteemseks lähenemiseks, vaid hädapäraseks žestiks).

Kohati näib, et majandusedu ja tarbimisvabaduse nimel amokki jooksva Eesti sisevedru järgib suitsiidset programmi. Enesetappude arvult (30–40 inimest 100 000 elaniku kohta) püsib Eesti endiselt maailma esirinnas. Suitsidoloog Airi Värnik küsib üht oma uurimust (A. Värnik, Enesetapud Eestis 1965–1995, lk 103) lõpetades: “Mis mõtet on rääkida omariiklusest, järjepidevusest, eestlusest, Euroopasse minekust, NATO-sse kuulumisest, kui rahvas otsa saab? Kes läheb, kes kuulub, kui liiga suur osa rahvast mõtleb surmamõtteid, eelistab elule surma ja teeb selle omakäeliselt teoks? Miks on rahvas väsinud, elujõu, sigimistungi ja lootuse kaotanud? Kas sellele küsimusele otsitakse riiklikul tasemel vastust?”

Võib-olla otsitaksegi, kuid seaduste jõu saanud nähtavaid kavu pole endiselt nimetada. Värnik on veendunud, nagu aastakümneid enne teda eestluse ideoloogina tuntud rahvaluuleteadlane Oskar Looritski, et “väikerahva ideoloogia peab olema teistsugune kui suurrahval, väärtushinnangud peavad olema eriti kõrge moraali ja eetikaga” Selleks määravaks põhjuseks, miks riiklikult pole suudetud kaitsta meie rahvuskeha elujõulisust, pidas Loorits masside suutmatust “nüüdsel diferentseerumise ja spetsialiseerumise ajastul püsida selle filtrina, kes teostaks oma juhtkonna selektsiooni või kontrolliks enda hulgast väljavõrsunud haritlaskonna kvalifikatsiooni” (O. Loorits, Meie, eestlased. Ilmamaa, Tartu 2000, lk 229). Võrreldes 1930. aastate lõpuga, mille kohta käib Looritsa hinnang, on tänane olukord ikka sama, Looritsa sõnul “esikohtadelle ja koguni võimuhaaramisele on trügind ka suure isikliku isuga, kuid äärmiselt väikse riikliku seedimisvõimega pseudoeliit, kes oskab küll spekuloida massi nõrkuste ja mahalõhkuvate meeleoludega, kuid ei ole võimeline massi positiivseks rakendamiseks.”

Ometi oli Laulvat revolutsiooni sissejuhataval, eesti haritlase liidi läbi ajaloo suurimal foorumil, loominguliste liitude juhatuste ühispleenumil 1. ja 2. aprillil 1988 sõnastatud selged tagatised Eesti kestmiseks Eestina. "Meie esimeseks kohuseks on rahva vabastamine väljasuremise bioloogilisest ja sotsiaalsest hirmust" kuulutas oma ajaloolises esinemises Lennart Meri, nimetades selle hirmu psühholoogilise põhjusena ärapöördumist perekonnast kui ainsast teadaolevast struktuurist, "kus toimub rahva laiendatud taastootmine kvaliteetsemal ja eetilisemal tasemel" ja ühiskonna orienteerimist üksnes töökollektiivile (tänapäeva mõistes siis firmale). Hirmust vabastamise esimeseks sammuks pidas ta vajalikuks välja töötada noore eesti pere toetamise süsteemi, alates vastabiellunutele korteri andmisest ja lõpetades ulatuslike sünnitoetustega. Innustatuna Meri üleskutses asutaski loomeliitude kultuurinõukogu Ülemaailmse Eesti Pere Sihtkapitali, mille edasise saatus pole aga tänaseks jälgegi. Nii nagu kustusid lootused pagulaste või nende järglaste massilisest tagasirändest oma kodumaale – isegi nende osalus investeringutes Eestisse on jäänud minimaalseks –, nii on jäänud riikliku regulatsioonita eesti perepoliitika.

Aga kas sellel ongi enam mõtet, sest veel 1980. aastate lõpus idealiseeritud peremudelile pole tänases Eestis enam kohta. Näiteks 1998. aastal moodustasid vabaabielud inimeste kooslusest juba ligikaudu poole ja üle poolte lastest sündis väljaspool registreeritud abielu (L. Hanson, Muutuv perekond Eestis ja Euroopas. – EPL 13. XII 2000). Iseäranis tunnuslik on see, et nende noorte osakaal, kes peavad optimaalseks kahelapselist perekonda (st. nullkasvu), kuid ise soovivad soetada vaid ühe lapse või kavatsevad jäädagi lastetuks, on oluliselt suurenenud.

Illusioonid ja tegelikkus

Inimestele, kes veel kümmekond aastat tagasi elasid ühiskonda läbivate kesksete motiivide ja integreeriva jõu olemasolu teadmises, on täna kõige enam stressi või isegi frustratsiooni tekitavaks kogemuseks selle puudumine. Kõik ajavad oma asja, valitsused oma, firmad ja ettevõtted oma, ajakirjandus oma. Iga üksiku võõrandumisele on lisandumas institutsionaalne võõrandumine, mille näiteks on kasvõi fakt, et valitsuse reiting rahva silmis on 2000. aasta sügisel viimase kümne aasta madalaim.

Et siiski vähemalt osas rahvast püsib varjatult janu ühisasja, konsensusliku idee või kõiki haarava vaimse keskpunkti järele, see tuli selgelt ilmsiks viimati 1999. aasta üldlaulupeol, kuhu skeptilistele või lausa vastutöötavatele arvamusalaldustele vaatamata kogunes sama palju rahvast kui Laulva revolutsiooni tipphetkil.

Võimalik, et seda tulebki pidada Eestile omaseks, et kokku saadakse vaid laulupidudel ja et laulupidu on ainus integreeriv jõud ühiskonnas, nagu ta seda on olnud juba 1869. aastast peale. Aga seda on olnud läbi aegade kogu kultuur, nagu ka ajakirjandus, mis, mõned kümnendid välja arvatud, kas must-valgel või ridade vahelt püüdis välja selgitada rahva ühishuvi ning seda ergutada. Viimane kümnend on aga drastiliselt mõjutanud just ajakirjanduse staatust eesti ühiskonnas. Infoajastule omane võrgustumine on loonud küll varem kujuteldamatuid võimalusi kontaktivõtuks, kuid pole suurendanud ühiskonnasisest solidaarsustunnet. Nii nagu tegelikkuses nii ka virtuaalmaailmas süveneb inimeste üksildus. Pereseriaalidest, vägivallast, vestlusetendustest ja seltskonnamängudest ülekoormatud teleekraanid, üha enam kommertsialiseeruvad internetiväravad loovad üksnes kujutluse osalusest, dehumaniseerides teisalt aga ühiskonda oma tarbimis-kesksusega. Turgu toitva tarbimise totalitarism on samasugune võimumehanism nagu bürokraatia, kohus või politsei, on kinnitanud ühiskonna võõrandumismehhanisme süvitsi uurinud Herbert Marcuse.

Seda, et meediategelikkus on vastuolus tegelikkuse endaga, on äsja kinnitanud ka eesti sotsiaalteadlased (B. Pilvre. Meedia, tegelikkus ja meediategelikkus. – EE, B7 7. XII 2000). Saadakse hakkama küll oma auditooriumi (lugejate-vaatajate-kuulajate) informeerimise, eriarvamuste vahendamise ja meelelahutamisega, jäädakse aga selgelt jänni sündmuste ja protsesside mõtestamisega. Eesti ajakirjanduse nõrkuseks on see, et ei tehta vahet subjektsuse eri tasandite (indiviid, grupp, ettevõtte, ühiskond, riik) vahel ja "tuntakse halvasti nii ühiskonda kui ka riiki tervikliku süsteemina" tõdeb aastakümneid eesti ajakirjanikke Tartu ülikoolis õpetanud Peeter Vihalemm. Selle põhjustab omakorda asjaolu, et ajakirjandus institutsioonina on muutunud kasumit tootvaks äriettevõtteks nagu iga teine turusubjekt, mistõttu meediaväljaande edukuse määrab seal avaldatavate uudiste, kommentaaride, portreelugude isegi mitte niivõrd keskmist lugejat silmas pidav kui just reklaamiandjale orienteeritud müügiväärus.

Teisitiolemise võimalusest ja võimatusest

Alati saab küsida, kas Eesti arengutee oleks võinud olla ka teistsugune, kuigi iga revolutsiooni, sh. Laulva revolutsiooni saatuseks on see, et revolutsioon sööb oma lapsed ning revolutsiooni lipukirjaks olnud ideaalid kas diskrediteeritakse või pööratakse vastupidiseks. Ühel hetkel astuvad lavale ikkagi jakobiinid, bolševikud või muud sorti fanaatikud ning kehtestavad oma doktriini. Tänapäeval ähvardavad positsioone kaitsvad ja tegusid õigustavad poliitikud kõhklejaid ning oponeerivad apokalyptiliste argumentidega, et kui Eesti oleks järginud 1990ndatel vähemradikaalset, ühiskonnasäästlikumat teed, siis oleksime oma arengus sealmaal, kus Venemaa, Rumeenia, Läti või Leedu. Kõnelemata sellest, et niisugused võrdlused on juba oma aluselt teisi rahvaid solvavad, sest osatatakse nende õigust valida, sisaldub selles ka juba Voltaire'i poolt väljajaetud filosoof-ogaroloogi Panglossi sõnastatud "kõik mõistlik on tegelik ja tegelik on mõistlik" determinism.

Kartmata süüdistusi passeismis, väidan ma, et Eesti areng olnuks viimasel kümnendil paindlikum, kui 1980. aastate lõpus poliitiliselt kaheks, varjatult või avalikult rivaalitsevaks ja koguni vaenutsevaks jõuks – Rahvarindeks ja Eesti kodanike liikumiseks – lõhenenud ühiskond oleks suutnud 1991. aastal peale riikluse taastamise kokku leppida ka eesti ühiskonna edasise saatuse küsimuses. Aga isegi riikluse taastamises säilitati rivaliteet kuni otsustavate hetkeni. Ning see rivaliteet on kandunud nüüd ka Eesti hilisajaloo käsitlestesse, kuni selleni välja, kes milliseid tähtpäevi tähistab ja millises kontekstis neid tähistada tuleks.

Olukorras, kus majandus globaliseerub ja kõrgtehnoloogiline revolutsioon toob lähemale turujärgset ajastut iseloomustava töö ja riigi lõpu (Vt. J. Rifkin, Töö lõpp. Fontes, Tallinn 1998, lk 258 jj), mis sunnib riike mõtlema uue ühiskondliku leppe sõlmimisele, puudub Eesti ühiskonnal ülepea selge kujutus ühiskondliku leppe võimalustest. On väga algeline, kui ühiskondlik lepe taandatakse üksnes poliitiliste jõudude vahelisele enamasti lehmakauplemist meenutavatele lepetele.

Eesti võib olla ju kuitahes edukas, ent kuni pole sõnastatud selle edu sügavam eesmärk ja hind, seni pole ka kindlat tagatist, et see edu teenib eesti ühiskonda tervikuna ja ülepea Eesti kestmajäämist Eestina. Sisaldugu vähemasti see sõnum reekviemis Laulvale revolutsioonile.

Autori loal ajalehest Sirp, 12.01.2001 ("...minu essee ilmumine Forseliuse Sõnumites teeks mulle au, nii et olge aga lahked...").

TAIVO-AHTI ADAMSON

Eesti Kodanikuühenduste Liitude Esinduskogu juhataja

KOOSTÖÖ KAUDU JA VASTUTADES JÕUAME PAREMA EESTINI **Eesti Kodanikuühenduste Liitude Esinduskogu**

Eesti Vabariigis on vastavalt Põhiseadusele kõrgema võimu kandja rahvas. Ilusad sõnad, mis meile suure vastutuse panevad, tuues kaasa kohustuse, millele me igapäevaselt ei mõtle. Kuidas me suudaksime seda kohustust efektiivselt teostada, nii et sellest Eesti riigi ja selle riikluse kandja, tavalise inimese arengule kasu tuleks. Iga paari aasta tagant käime valimas, aga ega Eesti tulevik sõltu ainult valimistest ja valitutest. Meie endi arusaamadest ning oskustest ja tahtest sõltub meie saatuse. Riik, kus meie esivanemad on elanud ja kes meile oma riigi mõtte on pärandanud, on meie jaoks ühine moodustis, milles on meie ühise koosseisusteerimise mõte, mille kaudu me otsime turvalisust ja heaolu.

Meie igapäevaelu edasiminekuks ja päevaprobleemidega paremini hakkama saamiseks moodustame me ühiselt seltse ja ühinguid. Nende kaudu toimub aktiivse kodanikkonna kasvatamine. Inimeste aktiivse kaasamisega loome oma ühiskonnas sotsiaalset suhet inimeste vahel, mis annab turvatunde ja seob oma kodupaigaga, oma riigiga. Olles Eesti majanduslikult üles ehitatud peale Nõukogude Liidu lagunemist, on meil aeg hakata ka Eestit sotsiaalselt üles ehitama. Selleks on vaja meie kõigi aktiivset mõtestatud panust ja soodsaid tingimusi.

Ühiselt saab suuremate asjadega hakkama kui üksinda. Selleks on ka seltsid enamasti koondunud **liitudeks**, need omakorda valdkondade kaupa **keskliitudeks**. Sellele tasandile antakse edasi ühiste kokkulepitud huvide esindamine ja ühise asja ajamine. 26. novembril 1999. aastal sõlmisid Eesti kodanikuühenduste tegevusvaldkondade liitude esindajad koostöökokkulepe, mille jätkuna asutasid 1. juunil 2000 Eesti Korterühistute Liit, Eesti Rahvakultuuri Keskseitside Liit, Eesti Sotsiaalsfääri Ümarlaud, Eesti Vabaharidusliit, Eesti Ühistegelise Liit ja Eestimaa Rahvuste Ühendus **Eesti Kodanikuühenduste Liitude Esinduskogu (EKLE)**. B. G. Forseliuse Selts, kuuludes Eesti Kultuuriseltside Ühendusse, kes omakorda on Eesti Rahvakultuuri Keskseitside Liidu kaudu EKLE liige, saab selle kaudu mõjutada ühiste arusaamade kujundamist ja on kaasatud ühistesse tegemistesse. Ühistunde tekkimiseks läheb muidugi veel palju aega ja meie ühist tööd.

EKLE põhitähelepanu ja tegevus on suunatud liikmetele ühist huvi pakkuvate küsimuste lahendamisele ja ühiste eesmärkide saavutamisele. Meie liikmed esindavad täna ca 4000 Eestimaa kodanikuühendust. EKLE liikmeks vastuvõtmist võib taotleda iga kodanikuühenduste liit, kelle liikmeks on liikmelisusel põhinevad juriidilised isikud, kes vastab põhikirjas sätestatud kriteeriumitele ning kes soovib arendada EKLE eesmärkidega kooskõlas olevat tegevust.

Vaatamata suurele esindatusele ei võta me endale õigust esindada kõiki kodanikuühendusi ja oleme avatud koostööks kõigiga. 2000. aasta septembris sõlmis EKLE koostöölepingu EV Siseministeeriumiga, käimas on osalusläbirääkimised mõnede seni veel mitteosalevate kodanikuühenduste valdkondade esindustega Eestis.

Meie riigis on juriidiliselt loodud võimalused kodanike aktiivseks tegevuseks, kuid puudu jääb kodanikujulgusest. Kodanike ja ametkondade vahel on toimunud võõrandumine. Sellel teemal korraldas EKLE novembris 2000 Riigikogu Valges saalis poliitikutele, juhtivatele ametnikele ja seltside aktiivile konverentsi "Kodanik *contra* riik?" Oma mõtted antud teemadel ütlesid teiste seas välja Siiri Oviir, Tunne Kelam, Mait Klaassen, Jaan Leetsar, Tarmo Loodus. Ürituse kokkuvõtte tegid Asser Murutar ja Voldemar Kolga.

Probleemid tekivad täna sellest, et Eestis pole veel välja kujunenud arusaam kodanikuühenduste rollist ühiskonnas, samuti tuleks tõsiselt tähelepanu pöörata meie riigi spetsiifikale, vastava seadusandluse ning terminoloogia täpsustamisele. Enamus meist kipub unustama, et kodanik on riigi oluline osa ja meie meedia aitab sellele tahtmatult kaasa.

EKLE põhitähelepanu on seni koondanud valdkondadevaheliste suhete edasiarendamisele, omavahelise teavitamise ja tegevuste kavandamise süsteemi loomisele. Aasta lõpul alustasid EKLEsse kuuluvad valdkonnad ühise tegevuskava väljatöötamist, milles pannakse rõhk strateegiliste tegevusvaldkondade ühisele väljaarendamisele.

Eriti oluliseks peetakse kodanikuühendustele ja seltsidele soodsa tegevuskeskkonna kujundamist Eestis ja ühise struktuuri arendamist, mis tagaks info liikumise ja meie seltside teovõime ning osaluse. Selleks on oluline, et liikmeskonnad toetaksid neid ühistes pürgimustes oma igapäevase tegevuse kaudu ja annaksid oma panuse. Väga oluline on avaliku arvamuse kujundamine mõistmaks, et kodanikud ise on vastutavad oma riigi tuleviku eest ja et kõik sõltub meist endist. EKLE kaudu saame me ühiselt suhelda teiste osapooltega, sh valitsusasutustega, kavandada ühiseid tegemisi ja hoida kokku niigi nappe ressursse.

Saavutamaks võimalikult palju olemasolevate nappideressurssidega peaksime kasutama ära kodanikest lähtuvat initsiatiivi. Tehes seda ühiselt ja konstruktiivselt jõuame ka tulemuseni. Selleks me oleme ellu kutsunud ja teie toel liigume me aina jõudsamalt edasi.

TUTVUSTAME JA ARVUSTAME

TIIT LEPMANN

TÜ matemaatika didaktika õppetooli hoidja, dotsent

LÜHIKOKKUVÕTE VIHIKUST "DÜNAAMILISE GEOMEETRIA ELEMENTE"

Geomeetriaülesannete lahendamisel toetume me tavaliselt joonisele. Vaid paberit ning konstruktsioonivahenditena sirklit ja joonlauda kasutades tekib meil staatiline joonis. Paljud geomeetriaülesanned leiavad aga oma lahenduse, kui uurime joonist selle teatud seoseid säilitades ning teisi muutes. Sellist joonisega manipuleerimist võimaldab kaasajal arvuti.

Õppevahend "Dünaamilise geomeetria elemente" ongi mõeldud õpilastele mõnede planimeetriaülesannete uurivaks omandamiseks personaalarvuti abil. Antud materjal sobib kasutamiseks eeskätt matemaatikast enamhuvitatud õpilastele geomeetriaülesannete iseseisva avastamise juures. Samuti võib õpetaja antud õppevahendist leida hulgaliselt ideid geomeetria uurimuslikuks esitamiseks ka keskpäraste matemaatiliste võimetega õpilastele.

Kogumik on üles ehitatud tööjuhenditena. Nende täitmine dünaamilise geomeetria tarkvara (Geome-Tricks ja ka teised) abil võimaldab suhteliselt lihtsalt avastada nii kooligeomeetrias tuntud ülesandeid kui ka uusi ja huvitavaid seoseid geomeetria objektide vahel. Lahendamisele tulevad probleemid on teemade kaupa nummerdatud. Lugejat abistavad konstruktsioonid ja vihjed lahendustele on tekstis esile toodud tähtsustega. Neid juhiseid on soovitatav kasutada alles siis, kui vaatamata korduvatele katsetustele pole õnnestunud ülesande lahendust ise leida.

Märkus:

Seltsi koolide töötuba teemal "Avastusõpe geomeetrias dünaamilise geomeetria tarkvara abil" on 2. märtsil 2001.

Töötuba toimub Saue Gümnaasiumi infotehnoloogia klassis arvutite ja DATA-projektori abil.

Töörühma juht: TÜ matemaatika didaktika õppetooli hoidja dotsent Tiit Lepmann.

VELLO HELK, *dr phil* (Kopenhaagen)

JÄTK EESTI RAHVAKOOLI VANEMALE AJALOOLE

Lembit Andresen: Eesti rahvakooli ja pedagoogika ajalugu II. Kaheksateistkümnend sajand. Kirjastus "Avita", Tallinn, 1999, 336 lk.

Kaks aastat pärast varem tutvustatud (EPL 29. 1. 1998) esimese köite ilmumist on Lembit Andresen üllitanud selle mahukama ja andmetihedama jätku. Vene ülemvõimu ajal jäi üldiselt püsima Rootsiaegne kirikuorganisatsioon ja sellega ka rahvakoolide korraldus. Tsaarivalitsus ei seganud esialgu vahele usuasjadesse ega ka kirikuga seotud kooliküsimustesse. 18. sajandi teisel veerandil virgutas hernhuutlaste rahvalähedane tegevus talurahva huvi usuliste, aga sellega seoses ka hariduslike küsimuste vastu. Alustati külakoolide rajamist ettevõtlike talupoegade poolt.

Saksamaal hariduse saanud pietistid tõid kaasa A. H. Francke pedagoogilised ideed. Esikohale seati üldise hariduse ning eluks vajaminevate teadmiste omandamine. Keskvõimu hariduspoliitika tulemusena algas 1765. aastal talurahvahariduse ümberkorraldamine. Koolipatendi väljaandmine ning täiendavate kooliseaduste ellurakendamine 1784. aastal Saaremaal ja 1787. aastal Mandri-Eestis tähistasid küla-, mõisa- ja kihelkonnakoolide võrgu kujunemise algust, talurahva üldise lugemisõppemise laienemist ning esimeste kooliraamatute ilmumist. Paremini organiseeritud rahvaõppemise poolest jõudsid teistest ette Tartu- ja Võrumaa.

Autor on teinud suurt tööd üksikute kihelkondade haridusolude väljaselgitamiseks, mille kaudu saab hea ülevaate suurest rahvahariduslikust tööst, mida tegid rahvasõbralikud pastorid ja mitmed

koolmeistrite põlvkonnad. Uurimuse raskuspunkt lasub koolikorralduse, õppetöö sisu, õpetamise meetodika, kooliõpetust mõjustanud pedagoogikateaduse arenemistee jälgimisel. Vaadeldakse ka keskvõimu ja Balti erakorraga seotud hariduspoliitikat. Ajastu paremaks mõistmiseks aitavad kaasa näited õpperaamatutest ja hariduselu puudutavatest dokumentidest. Raamatu lõpus on toodud andmed rahvakoolide asutamisaja kohta. Lembit Andresen jõuab järeldusele, et eesti talurahva jaoks jäi kooliõpetus veel siiski kiriku poolt pealesunnitud kohuseks. Selleaegsed üldvisitatsioonid näitavad, et aadli mõjukal enamikul puudus huvi talurahva kirjaoskuse parandamiseks. Suur osa sakstest kartis, et kooliolude parandamisega kasvab pärisorjusest vabanemise püüe.

Suuremat vastukaja leidis hariduspüüe pastorite hulgas. Üks osa toetas lugemisoskuse levikut selleks, et lähendada talurahvast luteri kirikule, teine osa, mõjutatud ratsionalistide ideedest, pooldas talupoegadele hariduse andmist, et aidata selle kaudu kaasa rahva elujärje parandamisele. Riiklikud eeskirjad rahvakoolide võrgu laiendamise kohta – põhimõttel igasse mõisakogukonda oma kool – jäid Põhja-Eestis, Pärnu- ja Saaremaal ellu rakendamata. Sajandi lõpul algas teatud käärimine baltisaksa aadli seas. Mõnel pool (Vigalas, Roosna-Allikus ja Kandles) astusid mõisaomanikud oma talupoegadega uude lepinguvahekorda, millega nad ennetasid talurahva vormilist vabanemist pärisorjusest. Neis lepinguis pöörati tähelepanu ka laste lugemaõpetamisele ja uute koolide asutamisele. Tänu laialdasele koduõpetusele, rändkoolmeistrite tööle ja tärkavatele pühapäevakoolidele pandi 18. sajandi viimasel kolmandikul siiski alus talurahva üldisele lugemisoskusele ja mõningal määral ka kirjutamisoskusele.

On tähelepanev rahva enese pürgimine kirjaoskuse poole. See hõlbustas edaspidi asutatavate koolide tööd: uuel sajandil rajatud koolid arenesid edasi talurahva seni omandatud kirjaoskuse teel.

Lembit Andresen on usinalt läbi töötnud väga palju arhiiviallikaid. Tema uurimusele annavad värvingut huvitavad üksikasjad koolitöö algatamise ja toimimise kohta, koos koolmeistrite probleemidega, mis toob ajaloo pimedusest meie ette mitme senitundmatu tolleaegse rahva valgustaja panuse. See on asjalik ja informatiivne teos, pealegi paremini disponeeritud ja kergemini loetav kui marksismi klassikutele toetuv 1989. aastal välja antud "Eesti kooli ajaloo" 1. köide (kuni 1860. aastani), mille jätku on oodata.

Äratrükk autori loal ajalehest Eesti Päevaleht – Estniska Dagbladet (Stockholm), 23.03.2000, nr 11(6262), lk 8

350. NOAROOTSI KOOL LÄBI AEGADE

Noarootsi, 2000. 75 lk formaadis A4. Koostanud Laine Belovas

Kogumik ilmus Noarootsi hariduselu 350. juubeli puhul.

1650. aastal hakkas Rootsist Mariestadi linnast pärit Noarootsi kirikuõpetaja Isaacus Mariestadius Hasselblad kohalikele lastele kirjatarkust õpetama. Tänu sellele võime me oma kooli üheks vanemaks Eestimaa rahvakooliks pidada. Selle suure juubeli kõrval oli Noarootsi rahval aastal 2000 põhjust tähistada ka väiksemaid juubeleid:

80 aastat möödus Pürksi Põllutöö- ja Rahvaülikooli avamisest,

70 aastat kooli avamisest Pürksis,

10 aastat Noarootsi Gümnaasiumi asutamisest.

Kogumik kajastab kõiki neid tähtpäevi. TPÜ professor Liivi Aarma on andnud põhjaliku ülevaate Noarootsi haridusloost aastatel 1650–1944. Noarootsi kooliharidusele alusepanijast Isaacus Mariestadius Hasselbladist kirjutab tema 9. põlve järeltulija Bruno Hasselblatt Saksamaalt. Pürksi Põllutöö- ja Rahvaülikoolist kui eestirootslaste kultuutuurikeskusest sõdadevahelisel ajal annab ülevaate Noarootsi kooli vilistlane filoloogiadoktor Elmar Nyman Stockholmist. Viktor Põhlist – Noarootsi 20. sajandi tuntud koolimehest kirjutab tema omaaegne õpilane Inna Öövel. Kooli kroonika põhjal tutvustab perioodi 1925–1990 kooli endine huvijuht Liivia Anion. Aastatest 1990–2000 ja Noarootsi Gümnaasiumi asutamisest kirjutab Laine Belovas.

Laine Belovas

KOOLITEED.

Koostanud Anu Järs ja Ellen Värv. Eesti Rahva Muuseum. Tartu 1999. 249 lk.

1995. aastal korraldas Eesti Rahva Muuseum kooliainelise teatmematerjali kogumise võistluse. Abiks vastajatele koostati küsimusleht nr 194. Küsimustikus paluti vastajatel kirjeldada oma haridusteed ja seda mõjutanud tegureid, kodu ja kooli suhteid, õppetööd, koolikorda ja -olustikku, internaadielu, samuti õppetöövälisest tegevusest ja kooli traditsioonide. Laekus üle 300 kooliteemalise töö, kokku ligi 10 000 lehekülge. Talletatud aines jõudis 1998. aastal näituse "Oh kooliaeg, oh..." kaudu publikuni. Aga saadetud lood tundusid sedavõrd kõitvad, et koostajad otsustasid neid ka raamatu kujul lugejatele kättesaadavaks teha.

Kogumik on väga sisukas ja aitab ajalugu talletada. Mõni lugu on lihtsalt vapustav. Alljärgnevalt toome koostajate loal katkendi **Tiit Vahemetsa** (sündinud 1942) kooliteest Pruuna-Kõrve külas:

"Esimene koolimaja (lk 215)

Peasissekäik (ega neid rohkem olnudki) oli vanas kahe aida vahel asuvas vankrikuuris. Ukseks oli põhkude peal lebav vankriratas, mis varjas luuki, kust pääses "kaevu". Sealt viis nelja pulgaga redel otse maa alla ca 2,5 meetrit. Sealt edasi läks pikk (ca 10 meetrit) "koridor", mida mööda pidi roomama käpuli, nii madalal oli see.

Siis tuli "klassiruum, elutuba, magamistuba ja saal" – kõik see mahtus pisikesse 3 x 3,5 m suurusesse punkrisse. Lihtne ja mugav. Punker oli ehitatud palkidest, vooderdatud katusesindlitega ja asus peaaegu vana niinepuu all. Värske õhk meie eluasemesse tuligi just niinepuu kaudu, kuna ta oli vanadusest juba õõnes ja isa viis punkrist toru tema õõnsusesse.

Ühe seina ääres olid magamisasemed: all isale ja emale, nende kohal minule ja mu pruunile ühe silmaga plüüdist kaisukarule. Nurgas oli väikene laud, kus oli suur nn 25liinine kupliga petrooleumilamp, mis oli ka ahju eest, sest ta kuumutas plekki, millega nurk oli üle löödud.

Laua all oli väikene, patareidel töötav raadio, kust isa läbi ragina ja kahina kuulas, kuidas "Ameerika Hääli" suuresuuliselt käskis eesti rahval vastu pidada, sest vabadus polevat enam mägede taga. Valge laev muudkui tuleb... Tulema ta jäigi... Küllap läks põhja. Seintel olid riilid raamatutega, millega tegin tutvust üsna varakult ja see sõprus on jäänud kestma tänaseni. Veel olid mu koolimajas minu jaoks loomulikult kõige põnevamad asjad: taadi-memme aseme all oli kaks Saksa automaati ja püstol "Parabellum". Need olid mu kõige armsamad (peale kaisukaru) ja vist ka ainukesed mänguasjad – esialgu muidugi siis, kui olin "kodus" üksi.

Ah soo, unustasin. Minu koolimajaski oli helisev kelluke – vana aisakell rippus lae all konksu otsas. Tema juurest viis nõor mööda maa sisse peidetud toru vanasse talukööki kapi taha ja selle nõõri sikutamise andis vanaema meile toast märku, kui kusagil läheduses liikus võõraid inimesi, keda pidime kartma, või vastupidi, kutsus meid kööki sööma, sest "õhk oli puhas". Viimane kellahelin oli nagu kutse vahetunnile, seda ootasin kõige rohkem.

"Koolimaja" ust kaitses mu ainukene ja ustavaim (loomulikult peale vanemate ja vanaema) sõber, kellesarnast pole mul õnnestunud kohata tänaseni. On olnud tutvusi, on häid, väga häid sõpru, kuid ei ole Prints – suurt musta koheva karvaga kutsat, kes oli vaid kaks aastat minust noorem. Ta ei lahkunud vana vankriratta juurest seni, kuni olin punkris, ega jäänud minust sammugi maha, kui liikusin väljas. Keegi peale meie lähedaste inimeste ei tohtinud mulle läheneda ja neidki lähedasi lubas ta mu juurde ilmse vastumeelsusega.

Selline oli aeg ja selline oli koht, mida mäletan oma koduna ja esimese koolimajana. Kindlasti tekib nüüd lugejal küsimus: "Mis jama see mees ajab? Mis punker-koolimaja?" Küsimusi kerkib esile enamgi ja seepärast olen sunnitud veidi valgustama sellise ebatavalise koolipoisi elu tagamaid. Olen nimelt sündinud II maailmasõja keerises 1942. aastal Tallinnas. Isa oli mees, kes on teeninud kolme riigi sõjaväes ja tema enese sõnutsi ikka vale poole peal, kui Eesti Vabariigi sõjavägi välja jätta. Sealt mobiliseeriti ta "päästjate" tulekul Vene väkke ja et mitte sõita sõdima Lenini-Stalini surematute ideede eest, laskis taat Püssi jaamas rongist jalga, tuli koju ja veidi aja pärast võeti uute "päästjate" punti. Orduruütlite järglaste teenimine ei olnud isale samuti meelepärane ja jälle tuli "päkka panna". Ta sai tööle Tallinna politseisse ja kuni Vene "võidukate vägede" sissetungimiseni töötaski seal.

Kui võim läks Eestis "vabastajate" kätte, siis läks isal jalgealune tuliseks. Kuna tal puudus vähemgi soov teha ekskursioon Gulagi arhipelaagi ja lasta oma naine koos pisipojaga saata suure

kodumaa avarustele, siis võttis ta 1944. aastal septembris oma pere ja sõitis maale oma kodutallu. Ehitas vana niinepuu alla punkri, millest saigi minu kodu, kool ja varjupaik kuni 1955. aasta 14. märtsini.”

LILIA LEIMAN

Eesti Põllumajandusmuuseumi direktori asetäitja

ORIENTATSIOON KÜLASTAJALE

Tänapäeva ajakeerises tuleb asuda ümberkorralduste teele ka muuseumidel. Suuresti on muutunud muuseumi külastajaskond, nende teadmised ja huvid. Ajalehtedes ilmuvad üleskutsed: ”Unustage potikillud, pakkuge põnevust!”

Meilt oodatakse rohkem teatraalsust, põnevust, atraktiivsust. Vastavalt võimalustele me seda ka pakume. Igasuguste muudatuste eesmärgiks jääb aga muuseumikogude näitamine ja kultuuripärandi vahendamine külastajaile.

Kuna aktiivne osalus on parem passiivsest vaatamisest, siis oleme pakkunud viimastel aastatel välja mitmesuguseid lasteprogramme ja rollimänge: Linnupäevad, Linatalgud, Leivanädal, Hobupäev, Meepäev jt. Vastlapäeval, lihavõtete ajal ja toomapäeval on meenutatud vanu rahvakombeid, mängitud mänge, õpitud esivanemate töövõtteid. Programmide koostamisel oleme silmas pidanud, et lapsed saaksid tajuda vanaaegset olustikku läbi mängu ja töö, kaasa haarates võimalikult rohkem meeli.

2001. aastal pakub muuseum välja järgmised lasteprogrammid:

Maamõõdupäev (16.05.), Meemeistrid (17.09.), Linatalgud (19.09.) ja linateemalise lustaka lasteetenduse (9., 10.05.). Meie muuseumipedagoogid on valmis süvendatult tutvustama püsinäituste pinnalt väljakasvanud programme leivast, kodulindudest, mesilastest ja looduslikest kiudainetest (lina, vill, kanep) ning nende töötlemisest. Aeg-ajalt kaasnevad ka meie ajutiste väljapanekutega osalemisvõimalust pakkuvad töötoad ja erinevad programmid. Nii on käesoleva aasta märtsis-aprillis võimalik näituse ”Kahtepidi kanepist” baasil viia läbi vestlusringe narkomaania näilisuse, tegelikkuse ja ravi teemadel.

Üheks võimaluseks on tutvuda ekspositsioonidega läbi otsimismängu, kus õpilastele antakse kätte küsimustik, millele nad iseseisvalt vastused peavad leidma.

Loomulikult olete alati oodatud külastama muuseumi traditsioonilisel viisil, tutvudes ekspositsioonidega omal käel või giidi juhtimisel.

Aga ütleb ju hiina vanasõnagi: ”Ma kuulen ja unustan. Ma näen ja pean meeles. Ma teen ja mõistan.”

Valik on Teie.

P.S. Lisateavet põllumajandusmuuseumi näituste ja ürituste kohta võib küsida telefonilt 07 412 397 või lugeda internetist <http://www.epm.ee>.

VERIORA KANDI VANARAHVA JUTUVARA. 2000, 73 lk

Kokku kogunud Meeta Reimann

KOOSTAJALT MÕNI SÕNA SELGITUSEKS:

Mõte kodukandi muistendid kokku koguda ja neist väike raamatuke välja anda tekkis juba ammu. Aastatel 1946–1997 Veriora valla Viluste põhikoolis eesti keele ja kirjanduse õpetajana tegin ka kodulootööd ja palusin oma õpilastel vanemaid ja vanavanemaid küsitleda. 1956. aastal avasime väikese koduloonurga, kuhu kogusime ümbruskonnast vanu töö- ja tarbeesemeid, raamatuid. Kohamuistendeid kogusid ka kooli kodulooringi liikmed. Viimased muistendid on pärit 90. aastatest. Lisatud on kõneleja ja õpilasest koguja nimed, kahjuks ei ole kõigile juttudele lisatud täpset kogumisaastat. Lisaks õpilaste kogutule on mõned vanad jutud pärit Eesti Kirjandusmuuseumi kogudest. Kindlasti teavad kohalikud vanad inimesed veel nii mõndagi sellist, mis raamatusse kirja ei saanud.

Kohamuistendeid saab lugeda nii kirjakeeles kui ka võru keeles. Sõnasõnalist tõlget ei ole tähtsaks peetud: mõnda asja saab võru keeles hoopis lühemalt öelda ja vastupidi. Alles on jäetud vanad võrukeelsed kohanimed, neid ei ole kirjakeelepäraseks muudetud. Võrukeelses tekstis on laruंगााक्लुसिीli märgitud q-tähega ja palatalisatsiooni kaashääliku taga märgib . Tānan kōiki endisi õpilasi ja õpetajaid, kes kodukandi mineviku vastu huvi tundsid ja leidsid aega koduloonurga külastamiseks.

Koostaja loodab väga, et oma kandi kohamuistendeid loevad nii kohalikud inimesed, kes neist paigust tihti mööda käivad kui ka võõrad, kes tulevad siia meie kaunisse maakohta alles esimest korda.

Toimetuse valis õpetaja M. Reimanni kogust avaldamiseks paar muistendit:

KUIDAS TSOLGO KÜLA OMA NIME SAI ?

Verioralt Leevile ja sealt Paidra poole minnes ning Paidra veski juurest Joosu teed mööda edasi saab Tsolgo külla. Ehkki Tsolgo jääb Veriora kandist veidi kaugemale, on Haavapäält kirja pandud lugu Tsolgo küla nime tekkimisest.

Taevaisa loonud maailma. Ja kui taat olla oma tööga valmis saanud, tulnud tal mõte sauna minna. Taat läinudki siis pärast väsitavaid tööpäevi sauna. Sauna minnes jätnud ta oma maailmaloomise riistad sauna esikusse. Oma üllatuseks leidnud Taevataat saunas eest Vanapagana, kellel olnud leiliviskamine alles pooleli. Ühine saunaskäik lepitanud kõige suuremadki vihavaenlased. Taevataat usaldanud lõpuks Vanapaganalegi, millise suure tööga ta lõpule on jõudnud. Eks Vanapagan kiirustanud saunas käimisega ja lipsanud peagi saunauksest välja. Haaranud siis Vanapagan saunaukse tagant taadi maailmaloomise riistad ja hakanud kibekähku tööle: maailma oma näo järele ümber tegema. Kui Taevataat lõpuks saunast välja tulnud ja oma maailmaloomise riistu tahtnud võtta, siis neid polnudki enam samas paigas. Taat taibanud kohe, kes tema tööriistad varga kombel endale on võtnud. Vanapagan saanud selle aja jooksul neli uut järve valmis, kui Taevataat kohale jõudnud ja tema käest oma tööriistad ära võtnud. Taevataat öelnud Vanapaganale: "Nüüd oled sa küll ühe *tsolgatusõ* valmis teinud !"

Nii saigi Tsolgo küla oma nime. Tsolgo külas on mitu järve: Kõverjärv, Pikkjärv ja Mustjärv, mis on sügavuselt Eesti neljas järv.

☞ *tsolgatus*: soostunud lomp või mudane veekogu

Jutustaja: Albert Rüüster. Üles kirjutanud Milvi Rüüster Haavapääl 1968. aastal

LUGU SARVÕMÄEST

Sarvõmägi on veidi kõrgem kungas, mida vanasti ümbritsesid igast küljest sood. Muistsel ajal olnud soode asemel hoopis järved.

Sarvõmäe elanikud elanud omaette, olnud vaba rahvas ega töötanud kellegi teise heaks. Üle vee kaldale pääsenud sarvõmäelased salasildade abil. Kui tulnud vaenlane, siis puhutud sarve ja salasillad lastud vee alla. Vaenlasi ei tulnud kaua oodata. Võõrad teinud ikka rüüsteretki ja sellega olla sarvõmäelased aegade jooksul harjunud. Eks kõik vaenlased otsinud niisugust kohta, kust Sarvõmäele ligi pääseks. Kui võõrad mingit teed ei leidnud, olla nad sunnitud lõpuks oma teed minema. Aja jooksul kolinud ka sarvõmäelased mujale: kardetud, et kord tulevad vaenlased paatidega üle vee. Ajapikku muutunud ümberkaudsed järved soodeks. Kui mujalt inimesed mööda soid Sarvõmäele ligi pääsenud, leidnud nad sealt vana jahisarve. See olnud sama sarv, millega Sarvõmäe elanikud lähenevast hädaohust teada andnud.

Sestpeale kutsutaksegi seda kohta Sarvõmäeks. Sarvemäel asub praegu – see on aastal 1965 – Süvahavva algkool.

Kuuldud mitmelt kohalikult Sarvõmäe elanikult. Üles kirjutanud Tiiu Siilivask 1965. aastal

B. G. FORSELIUSE SELTSI TEGEVUSEST 13.10.2000–02.03.2001

Juhatuse aruanne

1. Juhtimine ja toimkonnad

1.1. Tegevusperioodil 13.10.2000–01.03.2001 oli juhatusel (Arnold Rüütel, Harri Ellart, Enn Liba, Madis Linnamägi, Mari Lühiste, Tiit Ojala, Tiina Ruubel, Peeter Sadam, Maila Värk) kaks istungit. Seltsi ja toimkondade jooksvast tööst teavitati liikmeid ringkirjaga. Revisjonitoimikond (Lembit Jakobson, Herbert Soo) kontrollis ühel korral raamatupidamist. Tegevesimees Madis Linnamäele olid käsitletaval perioodil vabatahtlikena abiks Herbert Soo, Hele-Mall Kilk, Liia Linnamägi, Jaan Muna, turismieriala praktikant Viljar Tänav (Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool) ja arvutitark Jaak Vaas.

1.2. Toimkonnad:

- a) ajakirja Forseliuse Sõnumid (FS) toimetus: M. Linnamägi, Sirje Krikk de Mateo, prof Helmut Piirimäe;
- b) Eesti Raamatu Aasta: prof Liivi Aarma, Madis Linnamägi;
- c) Leonardo da Vinci programmi projekt FORS: M. Linnamägi, Ramia Allev;
- d) projekt Forum Forselius: Eha Vain, Larissa Mandel, Tarmo Tuisk, M. Linnamägi;
- e) Studia forseliana (uuriv õppimine): Toomas Kink, dots Tiit Lepmann, Viire Sepp, Madis Linnamägi.

2. Liikmeskond: 68 osakonda kõigis maakondades peale Hiiumaa, mille moodustavad 19 gümnaasiumi, 17 keskkooli, 27 põhikooli, 3 algkooli ja 2 ametikooli; 58 üksikliiget, sh 13 nõunikku (uued nõunikud on Jaan Palumets ja Bruno Uustal) ja 4 auliiget (prof Lembit Andresen, dots Aleksander Elango, Heino Mägi, prof Helmut Piirimäe); 9 toetajaliiget. Kokku on liikmeid ja ühisliikmeid 26 650.

3. Koolitus

3.1. Seminar “Muukeelne laps eesti koolis. Laps Eesti koolis”, Illuka Põhikool, 13.–14.10.00. Osales 87 inimest, esindajaid oli 25 koolist. Ettekanded tulid koolidest (vt Iira Aru “Kõne arendamine keeleõpetuse tundides sõnamängude abil”) ja Integratsiooni Sihtasutuselt (juh Mati Luik). Uuriva õppetöö kogemusi jagas Tartu Descartes’i Lütseum (dir Jaan Reinson). Osalenud said täiendõppetõendi. Vt ka Anne Oruaasa ülevaadet “Illuka impressioone”

3.2. Õpilaste XI sügiskool toimus ühis- ja paralleelüritusena Illuka Põhikoolis 13.–14.10.00, Sügiskooli tööd juhtis Mari Lühiste, õpilaste kodulookonverentsil oli vaatluse all 16 uurimust, õpilased käisid põhjarannikuekskursioonil. Vt Mari Lühiste kaastööd “Väike kodulookonverents”

3.3. Õpireisid ja reisirühmad toimuvad reisihooajal tellitud rühmareisidena, vt reisirubriiki.

3.4. Projekt FORS. Euroopa Liidu Leonardo da Vinci programmi raames sõlmisime eellepingu Saksa inseneriühendusega Vitalis lepingu projekti FORS teostamiseks, mis seisneb Eesti noorte restauraatorite kutseoskuste alases praktiseerimises Saksamaal. Projekti põhileping on vormistamisel Eesti Leonardo Keskusega.

3.5. Studia forseliana. Selts pidas uuriva õppimise kui iseseisva õppetöö vormi asjus konsultatsioone haridusministeeriumi, Harjumaa haridusosakonna, Lähte Ühisgümnaasiumi, Tartu Descartes’i Lütseumi, Kilingi-Nõmme Gümnaasiumi, Tõstamaa Keskkooli, Viljandi Maagümnaasiumi, Hugo Treffneri Gümnaasiumi, Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasiumi, Tartu Ülikooli täppisteaduste kooli, Kallavere Keskkooli jt-ga. FS 8 rubriik “Studia forseliana” sisaldab dokumente ja kaastöid sellest valdkonnast.

3.6. Eesti Õpiringide Seltsi “Semud” kursus “Eesti kodu traditsioonid” toimus 20 inimesele 60 tunni ulatuses.

4. Hariduse ajalugu

4.1. Forseliuse Keskus.

Selts tegi koos Tartu Forseliuse Gümnaasiumi ja Eesti Piibliseltsiga Tartu Linnavalitsusele uue ettepaneku anda 3. novembril 2000 tühjaks jäänud endise lasteaia “Väikevend” maja (Tähe 101,

asub diagonaalselt Forseliuse pargi vastas) seltsile Forseliuse Keskuse rajamiseks, sest eestlaste rahvuseks kujunemise ja tänapäeva eesti ühiskonna kujunemise alused rajati 17. sajandil. Bengt Gottfried Forselius on selle ajastu inimeste ja saavutuste sümbol. Uute põlvkondade kasvatamisel saab neid saavutusi kõige mõjuvamalt esitada kunagise koolmeistrite seminari asukohas. Kuid keskus ei ole pelgalt museaalne, vaid polüfunktsionaalne arendusasutus. Selts on võimeline iseseisvalt majavaldust majandama ja tegevust arendama.

Tartu Linnavalitsus kiitis küll ideed, kuid tahtis maja eest raha saada (abilinnapea Hannes Astoki vastus). Forseliuse Keskuse rajamise mõttele on avaldanud toetust EV Haridusministeerium, Tartu Maavalitsus, minister Katrin Saks, Tartu linna noorsooteenistus.

Tartu linna Karlova ja Ropka linnaosades on palju vabu ja laguhooneid, ehk õnnestub siiski B. G. Forseliusele oma kodu rajada?

Arnold Rüütli ettepanekul asutas põllumajandusministeerium Eesti Põllumajandusmuuseumi juures teaduri koha, kes tegeleb rahvakooli küsimustega nagu 300aastaste koolide liikumine juba 1987. aastal kavandas.

4.2. Forum Forselius ehk Rootsi-aegsete juurtega koolide IV kokkutulek (I kokkutulek – rahvakooli 300 aastapäeva tähistamine 12 kooli osalusel 1987. a Kambjas, II – 300aastaste koolide liikumise lõpetamine ja Forseliuse Seltsi asutamine 1989. a Tartus, III – konverents “Eesti kool – juured ja tänapäev” Tartus, Põltsamaal ja Kambjas + Kambja kooli uue hoone nurgakivi panek). Kokkutuleku ja ajalookonverentsi kohaks võib saada Lihula. Läbirääkimised käivad, head lootust on andnud haridusministeerium. Osaleda on lubanud Rootsi ajaloolased ja rahvaulikoolid.

4.3. Üritused (aastapäevad, konverentsid ...). Koolide tähtpäevad on pidulikud sündmused, mille ajal vaadatakse ajas tagasi ja mis on meeliülendavad nii vilistlaste kui külaliste jaoks. Seltsi esindajad võtsid osa Alatskivi, Järva-Jaani ja Kehra Keskkooli aastapäevast ning Vastseliina Gümnaasiumi kodulookonverentsist.

Alatskivil jäi meelde lippude pühitsemine kirikus (koori ja kooli lipu vardasse löödi ehtsad sepanaelad) ja hilisõhtune tõrvikurongkäik Juhan Liivi kalmule.

Kehras oli väga esindusliku kooliajaloo “Kehra kool 1850–2000” (270 lk A4) ja õpilasalmanahhi “Mõttelend” kolmanda raamatu (159 lk A4) esitlus. Mõlemal üritusel olid koolimajad rahvast tulvil, õpilased taidlesid värvikalt ja vaimukalt, vilistlased said üle pika aja kokku. Mõlemast koolist on sirgunud nimekaid ühiskonnategelasi, teadlasi ja insenere.

Järva-Jaani kool on Järvamaa vanimaid, asutajaks kirikuõpetaja ja kroonik Christian Kelch (1685). Seepärast süütas vallavolikogu esimees Tuve Kärner iga sajandi jaoks ühe küünla. Värvikas on peamiselt keskkooliastme elu kajastav väljaanne “Järva-Jaani kool” Aastapäevakonverents kajastas kogu piirkonna koolide elu. Väino Rajangu andis soovitusi hariduskonkurentsipüsima jäämiseks. Vald aitab Orina mõisahoonet kooli vajadusteks kohandada. Siin on nüüd ka kooli muuseum, mille eksponaatide hulgas on kuulsa (kuid nüüdseks likvideeritud) Järva-Jaani kutsekeskkooli õppevahendid. Suurt huvi pakub juba 1960ndatel aastatel loodud puldist juhitud tehnikaklass (teostaja direktor Helmut Vajakas). Palju uudist pakub Järva-Jaani Tuletõrjemuuseum.

Vastseliinas oli tegelikult kaks kodulooapäeva, esimesel II põhikooli ja teisel XII gümnaasiumi kodulookonverents (22.–23.02.01). Väsimatu õpetaja Tiiu Ojala on suutnud direktsiooni toetusel muuta koduloolise põhikoega uurimistöö laiahaardeliseks uurivaks õppetööks. Kõik tööd on vormistatud juba aastaid arvutikirjas (õpetaja Eve Kuljuse juhendamise), nooremate uurimusi retsenseerivad vanemate klasside õpilased. Kodulooapäeva ilmestavad ettekanntega seonduvad taidluspala. Üllatuseks oli “Vastseliina kodu-uurijate laul”, mille sõnad, viis ja esitus oli vilistlastelt (vt rubriiki “Forseliana”). Gümnaasiumi koduloo-uurimine on juba rahvusvahelisel tasandil – Vastseliina Gümnaasium on vastava Euroopa Liidu projekti koordinaator Comeniuse programmi raames.

M. Linnamägi tegi ettekande seltsi tegevusest konverentsil “Rahukultuuri loomine isikliku, perekondliku ja ühiskondliku pühendumuse kaudu” Estonia kontserdisaalis 10.12.00.

5. Projektid. Kirjutame regulaarselt taotlusi mitmesuguste projektide (koolitus, üritused, trükised jne) elluviimiseks. Peale Euroopa Liidu Leonardo da Vinci programmi taotlesime projekti Forum Forselius jaoks toetust ühelt Põhjamaade Ministrite Nõukogu programmilt. Heaks toetajaks on haridusministeeriumi hasartmängumaksu nõukogu.

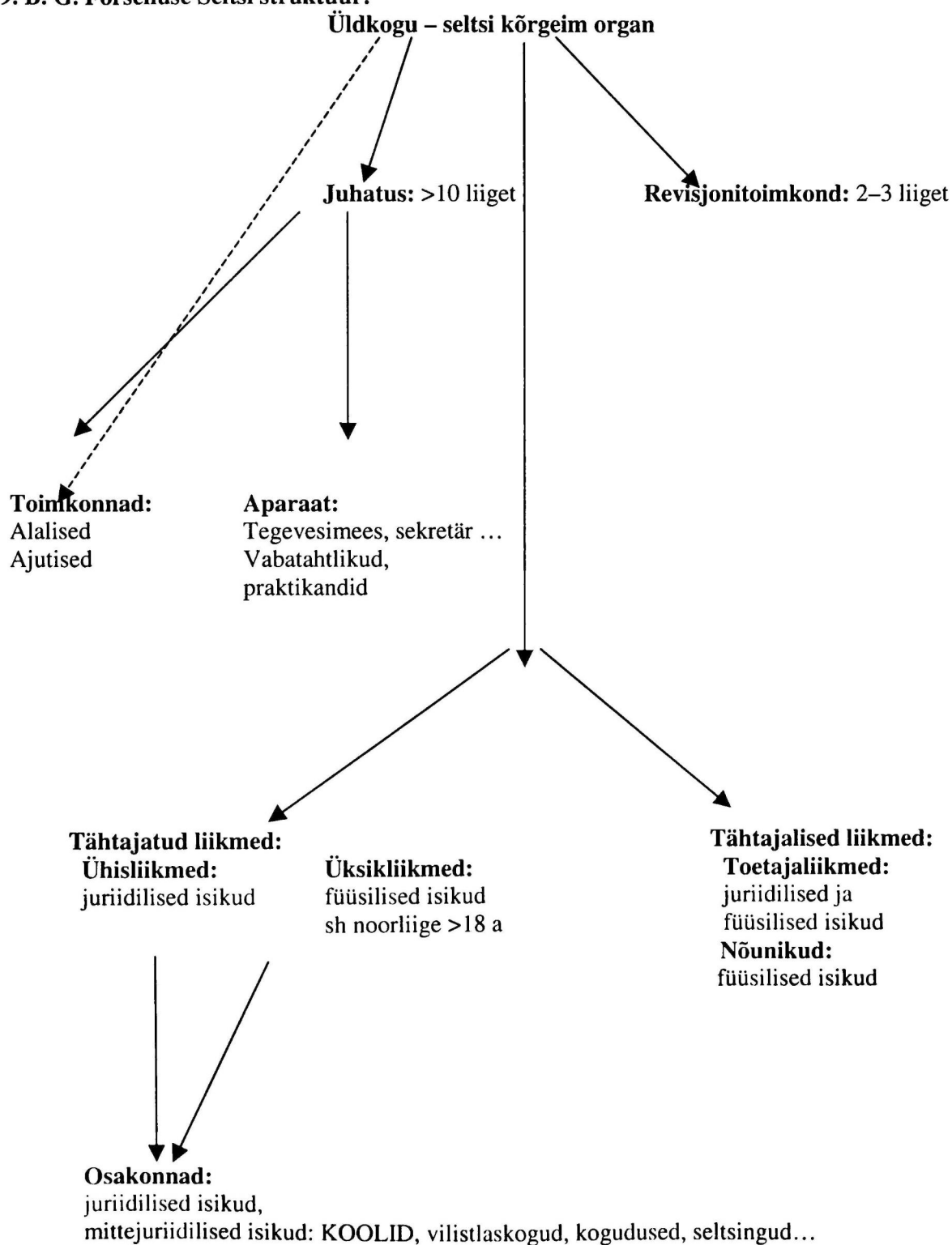
6. Trükised. Ilmusid Forseliuse Sõnumite 8 (350 eks) ja B. G. Forseliuse Seltsi Toimetised 3 (300 eks), B. G. Forseliuse aabitsad aastaist 1694 ja 1698 koos prof Liivi Aarma artikliga.

Herbert Salu "Õnneraha" (Toronto, 1953) uustrüki väljaandmine ei õnnestunud, ka kuningas Gustaf VI Adolfi nimeline rootsi kultuuri fond ei tulnud seltsile appi.

7. Noorsootöö. Selts on kantud haridusministeeriumi noorsooühingute registrisse nr 14 all. Lai tegevusvaldkond Eestis ja välismaal eeldab pikka meelt ja head koostööd liikmeskoolidega. Tegevuse jaoks saab taotleda noorsooühingu ja noorsooprojektide toetusi.

8. Seltsil on **kaubamärgitunnistus** nr 32539, 19.10.2000, mis kinnitab kaubamärgi kandmist riiklikku kauba- ja teenindusmärkide registrisse. Kaubamärgi prioriteet kehtib alates 22. märtsist 1999. Kaubamärk kaitseb seltsi tegevust turismi ja koolituse alal (teenusklassid 39 ja 41) ning takistab äriühingutel aatelise nime "Forselius" ja aabitsakuke kuritarvitamist. Seltsi ettekirjutusel muutis üks äriühing oma nime, teisi menetleme.

9. B. G. Forseliuse Seltsi struktuur:

10. Auliikmed, aumärgid ja tunnustuskirjad aruandeperioodil: valiti kaks auliiget, Väike Ignatsi Jaagu medal – 33 (algklasside õpetajad, kodu-uurijad, teened hariduselu edendamisel); Medal *Suur Kuldtukat* – 4; aukiri – 3; tänukiri – 13; Eesti koorilaulu 200. aastapäeva mälestusmedal – 3.

Juhatuse ettepanekul sai seltsi nõunik prof Aleksander Loit (Uppsala) Valgetähe III klassi ordeni. Tartu aukodaniku kandidaadiks esitasime 1999. aastal prof Helmut Piirimäe, 2000. aastal kirjanik Ain Kaalepi. Kumbki ei osutunud valituks.

11. Liikmelisus teistes ühingutes:

Eesti Õpetajate Liit (esindajad esindajatekojas: Harri Ellart ja Lembit Jakobson, toimkondades: Henn Altmäe, Lembit Jakobson, Eha Jakobson, Arvo Sakjas, Peeter Sadam, M. Linnamägi) – selts tervitab EÕLi ja haridusministeeriumi vahel 19. detsembril 2000 sõlmitud kokkulepet millega EÕL võtab endale kohustuse uuendatud **atesteerimiskorra** väljatöötamiseks;

MTÜ Eesti Haridusfoorum (Enn Liba), Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit; Eesti Kultuuriseltside Ühendus (M. Linnamägi), Eesti Õpiringide Selts “Semud” (M. Linnamägi).

12. Koostööpartnerid:

Eesti Põllumajandusmuuseum (dir Kalju Roosve), Eesti Noorsootöö Keskus, Kambja Laulu- ja Mänguselts (Hilja Neumann), Tartu Forseliuse Gümnaasium (dir Paul Lääne), Reisibüroo Ekspress Reisid (juh Aino Kaljusaar), Põhjamaade Ministrite Nõukogu; Eesti Muinsuskaitse Selts (seltsi esindaja Harri Ellart), Eesti Koolijuhtide Ühendus (seltsi esindaja Jaan Palumets).

B. G. FORSELIUSE SELTSI AULIIKMED, AUMÄRKIDE JA TUNNUSTUSKIRJADE LAUREAADID (juhatuse aruandeperioodi 13.10.00–02.03.01 lisa)

AULIIGE

14. oktoober 2000

Lembit Andresen

Tallinna Pedagoogikaülikooli Kasvatusteaduste teaduskonna
pedagoogika ajaloo õppetooli juh, pedagoogikadoktor, professor
Tartu Ülikooli professor

Helmut Piirimäe

VÄIKE IGNATSI JAAGU MEDAL

Algklasside õpetajad

28. oktoober 2000

Urve Koolman

Juhan Liivi nim Alatskivi Keskkooli õpetaja

Koduloo-uurimine

03. märts 2001

Ilmar Jõesoo

Haapsalu kodu-uurija, õpetaja-pensionär

Ruth Kukner

Keila Gümnaasiumi õpetaja

Aldo Kals

Eesti Pimedate Muuseumi juhataja, Tartu Nägemisvaegurite

Arenduskeskuse juhataja, ajaloodoktor

Jevgenia Kampus

Kolga-Jaani Põhikooli õpetaja

Mai-Elisabeth Maiste

Pärnu-Jaagupi Keskkooli õpetaja-pensionär

Teenete eest

28. oktoober 2000

Urmas Laur

Juhan Liivi nim Alatskivi Keskkooli direktor

03. märts 2001

Laine Belovas

Noarootsi Gümnaasiumi direktor

Rein Eglon

Pärnu Koidula Gümnaasiumi direktor

Heili Eiche

Illuka Põhikooli direktor

Maia Erm

Pärnu Koidula Gümnaasiumi õppealajuhataja

Piret Hiisjärvi

Ääsmäe Põhikooli õpetaja

Leili Jomp

Rõngu Keskkooli direktor

Paul Juurik

Nõo Realgümnaasiumi arvutuskeskuse juhataja

Heinrich Jürna

Kirivere Põhikooli endine direktor

Arvo Kangas

Koigi Põhikooli direktor

Enn Kasemaa

Harju Maavalitsuse haridus- ja kultuuriosakonna juhataja

Viive Kibena
Aili Kiin
Aarne Kivimäe
Kai Kivipõld
Aarne Link
Sirje Luberg
Lembit Luiga
Toivo Luik
Jaanus Mägi
Maire Nurk
Peeter Orav
Jaan Reinson
Heiki Rokka
Aavo Soopa
Hille Vooremäe

Põltsamaa Kodu- ja Põllutöökooli direktor
 Viljandi Maagümnaasiumi huvijuht
 Nõo Reaalgümnaasiumi õpetaja
 Elva Algkooli direktor
 Kilingi-Nõmme Gümnaasiumi direktor
 Saue Gümnaasiumi huvijuht
 Valgjärve Põhikooli direktor
 Viljandi Valuoja Põhikooli direktor
 Taebla Keskkooli direktor
 Kirivere Põhikooli õpetaja
 Pärnu-Jaagupi Keskkooli direktor
 Tartu Descartes'i Lütseumi direktor
 Puhja Gümnaasiumi direktor
 Viljandi Maagümnaasiumi direktor
 Laeva Põhikooli direktor

MEDAL SUUR KULDTUKAT

11. november 2000

Kehra Keskkool

19. jaanuar 2001

Rannarootsi Muuseum

23. veebruar 2001

Eneli Nagel

03. märts 2001

Tarmo Haud

Vastseliina Gümnaasiumi 10. klassi õpilane

Nõo Reaalgümnaasiumi õpilane

AUKIRI

14. oktoober 2000

Tarmo Kollo

03. märts 2001

Rafael Amos

Andres Pajula

Niina Ööpik

Illuka vallavanem

Saue Linnavolikogu esimees

Saue linnapea

Koeru Keskkooli õpetaja-pensionär

TÄNUKIRI

14. oktoober 2000

Heili Eiche

Villio Reinsalu

23. veebruar 2001

Irja Helm

Kairi Juhkam

Tanel Kund

Linda Potolovskaja

Marika Pöder

Mari Sõrmus

Ivar Zekker

03. märts 2001

Taivo-Ahti Adamson

Dan Bogdanov

Imbi Henno

Mari Kadakas

Tiit Lepmann

Viire Sepp

Anu Sikka

Illuka Põhikooli direktor

Illuka Põhikooli õpetaja

Vastseliina Gümnaasiumi 10. klassi õpilane

Vastseliina Gümnaasiumi 8b. klassi õpilane

Vastseliina Gümnaasiumi 10. klassi õpilane

Vastseliina Gümnaasiumi huvijuht

Vastseliina Gümnaasiumi muusikaõpetaja

Vastseliina Gümnaasiumi 7. klassi õpilane

Vastseliina Gümnaasiumi 10. klassi õpilane

Eesti Kodanikuühiskonna Liitude Esinduskogu juhataja

Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasiumi õpilane

EV Haridusministeeriumi peaekspert

EV Haridusministeeriumi peaekspert

Tartu Ülikooli matemaatika didaktika õppetooli hoidja, dotsent

Tartu Ülikooli täppisteaduste kooli direktor

Kallavere Keskkooli õppealajuhataja

EESTI KOORILAULU 200. AASTAPÄEVA MEDAL

05. september 2000

Neeme Saar

Tartu Õpetajate Seminari muusikaõpetaja; dirigent

03. november 2000

Ingrid Rüütel

Eesti Kirjandusmuuseum, folklorist

27. detsember 2000

Alfred Bender

Puhkpilliorkester Tartu; muusikaõpetaja, dirigent

MEDAL WASTNE TESTAMENT 1686

14. oktoober 2000

Varvara Trofimova

Pühtitsa Jumalaema Uinumise Nunnakloostri iguumenja
(eestseisja)

ANNE ORUAAS

Kehra Keskkooli õpetaja

ILLUKA IMPRESSIOONE

Silmitsen üht esinduslikus saalis tehtud fotot. Pildil on taustaks kolm akent, kaetud pidulikesse voltidesse seatud kardinatega, akende vahel kõrged peeglid. Ilmselgelt on tegemist mõisainterjööriga, sellisega, nagu neid Eestimaa vanasti tihedalt täis oli. Paljudest aga nüüd?

Siin-seal on kuulda, et rahamehed ostavad vanu aadlimõisaid, need käivad käest kätte, mõni laguneb sootuks. Mõned on vene ajal majandite poolt uhkesti korda tehtud ja nüüd ei jõuta neid üleval pidada. Mõisad on Eestimaal põlisrahvale alati pinnuks silmas olnud ja jäävad selleks ka edaspidi.

Pildil olev seltskond ei taha nagu esimesel pilgul sellesse interjööri hästi sobida. Pole uhkeid tualette ega ohvitserimundreid, pigem üsna tavalised tööriivad. On kuuskümmend inimest. Esiplaanil mõned kamp-sunites ja teksapükstes päris noorukesed neiud ja hallis ülikonnas punakate juustega isand, kes nagu Toots nurgas ühele põlvele toetub – Madis Linnamägi. Muidugi, üks tema ole süüdi, et see rahvas siia kokku on tulnud. Esimeses reas, täpselt keskmise akna kohal on aga väärikalt istet võtnud hr Arnold Rüütel, tema kõrval Aseri Keskkooli õpetaja Iira Aru, teisel pool Ida-Virumaa Omavalitsuste Liidu esimees Bruno Uustal. Pilku püüab Illuka kooli vastne direktor pr Heili Eiche oma särava naeratusega. Esireast võib leida ka kooliajaloolase Endel Lauulu ja Integratsiooni Sihtasutuse juhataja hr Mati Luige. Keset pilti on veel kolm tuntud emeritkoolidirektorit: Heino Mägi, Villio Reinsalu ja Harri Ellart. Ja ülejäänud seltskonna puhul ütleb kogenud silm kohe: need on õpetajad.

Muidugi, see on pilt Forseliuse Seltsi kokkutulekult Illuka koolis 13. oktoobril A.D. 2000. Illuka mõisakooli kaunis saalis kuulati kahel päeval mitmesuguseid ettekandeid, mille keskne teema oli “Muukeelne laps eesti koolis. Laps Eesti koolis” Oma kogemusi jagasid Aseri kooli õpetajad, kes ise on välja töötanud keelekümbeluse metoodika, et kohalikud vene lapsed saaksid kooliteed alustada eesti koolis. Ka Tartu Õpetajate Seminari üliõpilased Külli Iste ja Ülle Antson andsid oma ettekandes huvitavaid mõtteid, kuidas mängu kaudu laste sõnavara suurendada.

Paralleelselt käis konverents, kus oma kodu-uurimistöid kandsid ette õpilased (vt M. Lühiste “Väike kodulookonverents”). Hilisõhtul käis oma kallist kaupa tutvustamas kirjastus “Avita”

Õhtu naelaks oli aga Jõhvi tantsuansambel “Värten” Daamid, kel “aastaid üle kahekümne viie”, esitasid vanu seltskonnatantse ja haarasid ka publikut kaasa tantsima. See oli vaimustav, kui väärikalt ja samas siiski kergejalgselt nad tantsisid. Ja kui hästi sobisid nemad sellesse ilusasse saali. Väga täpselt väljendus Arnold Rüütel oma tänukõnes, kui ta ütles, et oli tunda tõelist aristokraatiat.

Laupäeval seminar jätkus. Sisuka ja analüüsiva ettekande Aseri kooli kogemusest pidas psühholoogiakandidaat Ene-Mall Vernik. Uurimistööde kui õppemeetodi juurutamisest oma koolis kõneles Tartu Descartes'i Lütseumi direktor Jaan Reinson. Nad on korraldanud oma partnerkoolidega ka õpilaskonverentse. Samas aga ei ole nende õpilased osalenud juba ammu toimuvatel kodu-uurimiskonverentsidel ja ka seltsi õpilaskonverentsidel on uurimistööde tase kindlasti kõrgem kui koolis, kus seda massiliselt tehakse.

Oodatuim esineja oli kindlasti Illuka kooli kauaaegne direktor Villio Reinsalu. Kõiki ju huvitas, kuidas ikkagi see mõisahäärber nii korda on saanud. Pole muidugi saladus, et Illuka kool on jõuka valla ainuke kool ja seda jõutakse üleval pidada. Illuka vallal on palju metsa, mida müüa, ja muidugi põhisissetulek tuleb endiselt kaevandustest. Vallavolikogu kohta ütles Villio Reinsalu oma muhedal moel, et seal on tal kõik omad poisid. Suurem osa liikmetest on tema endised õpilased. Kaks ainult ei ole, aga neist on üks õpetaja ja teine lapsevanem. Ometi on ka Illukal uue koolimaja ehitus pooleli jäänud. Mõisahoonel koolimajana on oma väärtus: lastel ajalugu silmaga näha ja käega katsuda.

Seltsi kokkusaamistel on alati ka lähema ümbrusega tutvutud. Traditsiooniliselt sadas vihma, aga see ei takistanud kogu seltskonda minemast tutvuma **Pühtitsa Jumalaema Uinumise Nunnakloostri**ga, mida enamasti lihtsalt asukoha järgi Kuremäe kloostriks kutsutakse. Ega midagi, päris uhke ja jõukas elamine. Väidetavalt teevad nunnad kõik tööd ise, kasvatavad endale kogu toidu. Oli parasjagu usupüha, külalisi oli palju. Nende hulgas ka nahktagides härrasmehi, kelle mersud kloostri õuel seisis. Klooster tegutseb ka hotellina, tõenäoliselt küll odava hotellina.

Meid võeti kloostris vastu kõige kõrgemal tasemel. Pärast väikest ekskursiooni kloostripere liikme giid Irina juhtimisel kloostri valdustes, kirikute ja refektooriumi külastamist, kohtusime me tema pühaduse iguumenja Varvara endaga. Ega igauhte ikka kloostriülem isiklikult ei kostita, laua taha istuma ei pane ja torti-kohvi ei paku. Niisiis ikkagi peenem seltskond on see Forseliuse Selts, lausa aristokraadid. Ema Varvara oli esinduslik daam vaatamata oma mustale nunnarüüle (siidist!). Temast õhkus küll midagi tõelisele valitsejannale omast ja kui ta ei juhiks kloostrit, sobiks ta mõne suure asutuse etteotsa või ka riigijuhtide hulka. Tema kõne oli arukas, asjalik ja samas siiski tundeküllane, kujundlik. Tõeliselt haritud inimese kõne. Ilmselgelt tundis ta sümpaatiat meie seltsi esimehe Arnold Rüütli suhtes, kes ka kloostri juubeli ajal seal valitsuse esindajana oli kingitust üle andmas käinud. Esindusruumides, kus hoitakse ka tohutut hulka kloostrile toodud kingitusi – peamiselt iluasju, serviise, pilte, kirikutegelaste portreesid, olid nähtaval kohal ka kahe ilmaliku mehe fotod. Need olid Rootsi kuningas ja president Lennart Meri.

Selts andis ema Varvarale mälestusmedali *Wastne Testament 1686*. Kõnelesid A. Rüütel, M. Linnamägi ja Harri Ellart, ka hariduse teemal, sest ortodoksi kirikul on koolitusteeneid. Ema Varvara kinkis A. Rüütli ja M. Linnamäele kõite uhkest 10köitelisest Vene Piiblist (1992), mis on rikkalikult pühapiltidega illustreeritud. Piibli ühel leheküljel on värvikirjaline 1499. aasta tekst ja teisel käibiv trükitekst. Pärast rikkalikku einet tegime veel ema Varvaraga koos pilti nende uhkes

palmisaalis ja ema Varvara andis kannatlikult naeratades pühendusega autogrammi kõigile kingitud kloostrit tutvustavasse raamatukesse. Ka nunnad pildistasid, neil olid head kaamerad ja pildid on toredad.

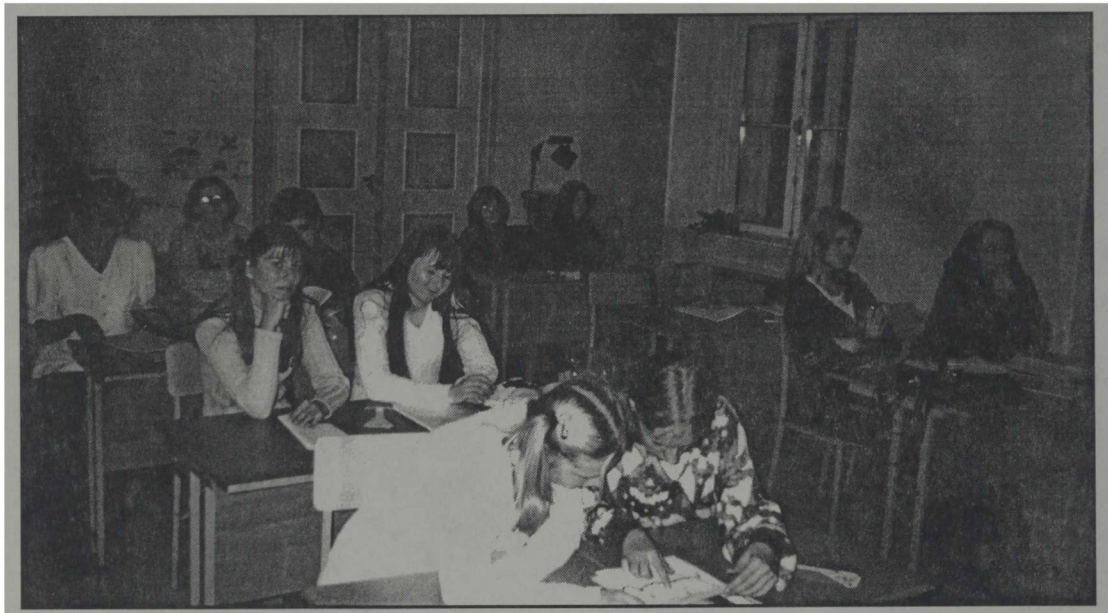
Läbi viimasaju Illukale tagasi jõudnud, andsid sealsed kokatädid veelkord süüa. Illuka kooli kokad on viimase peal. Ja üldse oli seal väga vahva. Haritud härrasrahva seltsis on alati meeldiv viibida.

MARI LÜHISTE

Tõstamaa Keskkooli õpetaja

VÄIKE KODULOOKONVERENTS

B. G. Forseliuse Seltsi viimane metsakool kandis sügiskooli nimetust ja toimus 2000. a oktoobrikuus koos aastapäevaüritustega Illuka Põhikoolis. Kui suured inimesed kõnelesid-kuulasid saalis lastest eesti koolis, pidasid õpilased ühes klassiruumis kodulookonverentsi. Esinejaid oli seitsmest koolist: Rakvere Gümnaasium, Haljala, Maarja ja Tõstamaa Keskkool, Koigi, Kolga-Jaani ja Mõniste Põhikool. Kaasavõetud töid oli aga hoopis rohkem. Autorid vanuselt üsna erinevad: 5. klassi õpilastest kuni tudengiteni.

Kõneldi oma kodukandist, vanematest ja vanavanematest, sõjast ja sõjajärgsest ajast, tuntud tegelastest, lemmikloomade nimedest ning mänguasjadest enne ja nüüd. Meeldejäädavamad tööd olid kunstnik Arnold Akbergist (Kristi Kivinurm, Haljala), Rakvere I Keskkooli 1972. aasta lennust (Ave Õis, Rakvere Gümnaasium), legendaarsest matemaatikaõpetajast Ado Pajost (Kati Pajo, Rakvere Gümnaasium), kes tundi alustades hõikas: "Hoidke alt, kahesadu tuleb!" ja viskas parandatud tööd klassi hõljuma.

Ootamatu teema olid valinud Tõstamaa Keskkooli õpilased Merit Kaelep ja Egle Leetmaa, kelle tööd tutvustasid Teise maailmasõja kangelase Jakob Kunderi elu- ja võitlusteed. See oli pigem pioneeriajastu teema. Pioneeriarhiivist oli kaasas ka album Jakob Kunderist. Sõjajärgsest ajast Lilo külas pajatas Sirle Tamm (Maarja), kes praegu õpib Tartu Õpetajate Seminaris. Mõniste Põhikool jäi meelde Tamme ja Kribalite dünastiaga ning huvitava ettekandega Päkapi kummaast (Kaija Kribal). Sealsed õpilased võtavad agaralt osa päkapikumaa töödest-tegemistest. Koigi kooli 8. klassi õpilased kirjutasid aga vanemate kooliaastatest.

Kõige parema esitusega jäi meelde Anti Sepri (Kolga-Jaani), kes oli uurinud luuletaja Leili Andre elu ja tegevust. Hea suhtlejana oli ta jõudnud tagasihoidliku poetessini ning võitnud tolle südame. Ettekandele lisasid mõnusat vaheldust L. Andre avaldamata värsid.

Meie kaameramehe Ain Esko sõnul oli väikesel konverentsil huvitavamgi kui suures saalis. Metsakooli tänukirju jagus 16 autorile. Aitäh tegijatele, aitäh juhendajatele!

Forseliuse Sõnumite toimetuse liikmed prof Helmut Piirimäe, Sirje Krikk de Mateo ja Madis Linnamägi 8. septembril 2000 professori austamise päeval Tartu Ülikooli Ajaloo Muuseumis

Alatskivi Keskkooli kauaaegne direktor Karl Elken praegust direktorit Urmas Lauri (paremal) õnnitlemas

Alatskivi kooli vilistlased Juhan Liivi haua

HELMUT PIIRIMÄE 70

8. septembril 2000 tähistas oma 70. sünnipäeva Tartu Ülikooli emeriitprofessor Helmut Piirimäe. Ta sündis omaaegsel Viljandimaal, Uue-Põltsamaa vallas talupoja perekonnas. Talupoeglikku hingesugulust maaga on temas aimata praegugi, sestap kasutab ta tagastatud isatalu hobi korras edasi.

1950. aastal lõpetas H. Piirimäe hõbemedaliga Põltsamaa Keskkooli, millele järgnesid ajalooõpingud Tartu ülikoolis. *Cum laude* diplom (1955) võimaldas tal kaugõppeaspirantuuri. 1955–1957 töötas H. Piirimäe teadustöötajana Eesti Riiklikus Ajaloo Keskarihiivis, tänases Ajalooarhiivis. Ülikoolis alguse saanud huvi Rootsi 17. sajandi ajaloo vastu leidis esimese väljundi 1962. aastal kaitstud kandidaaditöös "Vene-Rootsi majanduslikud suhted ja Narva kaubandus a. 1661–1700"

1956. aastast on H. Piirimäe on pidanud loenguid üldajaloo kateedriga. Ta on lugenud uusaja põhikursust, arhiivindust ja erikursusena Rootsi ajalugu. 1974. aastal valmis doktoridissertatsioon "Rootsi riigimajandus Baltimail 17. sajandil" 1975. aastal valiti professoriks. Järgnevalt keskendus H. Piirimäe Tartu ülikooli ajaloo uurimisele, mille esimene köide on põhiosas tema kirjutatud (1982). Huvi antud teema vastu on jätkunud hiljemgi. 1999. aastal ilmus monograafia "Ülikoolilinn Pärnu". Palju energiat on võtnud toimetajatöö "Skandinaavia kogumiku" juures. Eesti 17. sajandi ajaloo uurimine on toonud H. Piirimäele rahvusvahelise tuntuse. Tema koostatud statistilised arvandmed Eesti linnade kaudu kulgenud ida-lääne transiitkaubanduse kohta ning artiklid Eesti ja Liivimaa riigimajanduslikust seisundist Rootsi riigis 17. sajandil on leidnud aktiivset viitamist vastavas erialakirjanduses väljaspool kodumaad. Rootsi ajaloo kõrval on H. Piirimäed huvitanud Prantsuse revolutsioon. 1989. aastal ilmus tema sulest eesti lugejale mõeldud raamat "Suur Prantsuse revolutsioon" Tema uurimused on ilmunud mitme maa väljaannetes rootsi, saksa, vene ja inglise keeles. Nendes keeltes on ta pidanud ka loenguid. Passiivselt valdab ta veel taani, hollandi, prantsuse, ja soome keelt.

H. Piirimäe on Göttingeni ülikooli juures asuva Balti Ajaloo Komisjoni korrespondentliige.

Ta on tuntud hea pedagoogina. Tema juhendajakäe alt on läbi käinud mitmed aspirandid ja magistrandid.

Professor on hinnatud lektor. Korduvalt on teda kutsutud esinema Rootsi, Saksamaale, Soome ja mujale. Selle omaduse tõttu on ta teretulnud peale ülikooli ja teiste akadeemiliste õppeasutuste ka ajalooõpetajate ja reisijuhtide täienduskursustel, pidulikel üritustel. Loenguid vürtsitab ta huvitavate ja pikantsete faktidega, tal on naljasoont.

H. Piirimäe on kirjutanud ka haridusloolisi töid, sh B. G. Forseliuse koolmeistrite seminari ja kuningas Karl XI kohta. Rootsi aja hea tundjana sai temast B. G. Forseliuse Seltsi liige nõuniku staatuses, aastast 2000 auliige. Ta on seltsi ajakirja Forseliuse Sõnumid nime ristiisa, toimetuse liige ja kaastööde autor.

Professor armastab reisida. Ta on giidide arm ja hirm, võtab reisil mikrofoni ja vestab linnast, maast, rahvast, kuningakodadest ja nende daamidest. Ta hindab kõrgelt õpireiside osa noorte kasvatamisel ja silmaringi laiendamisel ning on ka ise seltsi reisikursuste ja õpireiside giid.

1982. aastal valiti H. Piirimäe Uppsala ülikooli audoktoriks, 2000. aastal Frankfurti/O/ linna aukodanikuks. H. Piirimäe tööd on hinnatud teenetemärkide ja aukirjadega: ta on Eesti Vabariigi Valgetähe III klassi ordeni (1998), Tartu Ülikooli teenetemärgi, B. G. Forseliuse Seltsi aumärkide (Suur Ignatsi Jaagu medal (1991), medal Wastne Testament 1688 (1996), medal Suur Kuldtukat (2000)) laureaat. Kõige hinnatumaks peab ta Rootsi Kuningriigi Põhjatähe ordenit (1995), millega Rootsi kuningas Carl XVI Gustaf isiklikult teda autasustas.

H. Piirimäe abielust kunstiteadlase Kristaga on sündinud neli last: Triinu (1970), Pärtel (1972), Kristjan (1975), Kaarel (1979).

Enn Küng
MadisLinnamägi

BIBLIOGRAPHIA FORSELIANA

Selles rubriigis bibliografeerime 1986. aastal ja hiljem avaldatud väljaandeid ja artikleid B. G. Forseliuse Seltsi ja seltsile huvi pakkuvate valdkondade kohta: B. G. Forselius ja tema kaasaegsed; haridustraditsioonid; maakool; haridus, kool ja õpetaja arenguruumis; haridusideoloogilised eesmärgid ja nende teostamise teed... Vajadusel lisame lühikese annotatsiooni või viite nurksulgudes.

1994

Haridusehitised Eestis 1945–1991. Koostanud Väino Rajangu jt. Kultuuri- ja haridusministeeriumi väljaanne. 186 lk A5

1996

Säästev areng ja kohalik omavalitsus. Kohalik Agenda 21. 55 lk. Väljaandja: Stockholmi Keskkonna Instituut – Tallinn. Koostaja: Ülle Vaht. Toimetaja: Tõnis Kaasik.

Vaarpuu, R. B. G. Forseliuse Seltsi metsakoolid (aastatöö). Käsikiri. Paide Gümnaasium. Juhendaja: Erika Kranich.

1997

Hage, M. Näpunäiteid algajale uurijale. – Eesti Emakeeleõpetajate Seltsi aastaraamat 1: emakeeleõpetus ja infotöötus, lk 82–110.

Tipa-Tapa XIX. Tartu Forseliuse gümnaasiumi, endise VIII Keskkooli almanahh. 121 lk A5

1998

Mõtuste, M. Toila ümbruse kultuuri- ja hariduselu ajaloost. 160 lk A5. Toila Vallavalitsuse väljaanne

1999

Eesti 21. sajandil. Arengustrateegiad. Visioonid. Valikud. Koostanud Ahto Oja. Toimetanud: Anto Raukas. 239 lk A4. ISBN 9985-50-244-2

Danesi, M. ja Perron, P. Analyzing Cultures. An Introduction and Handbook. 413 p. Indiana University Press.

Ida-Viru Maakond. Aastaraamat 1998. Toimetanud, trükiks ette valmistanud ja küljendanud Bruno Uustal. 272 lk A5.

Kooliteed. Koostanud Anu Järs ja Ellen Värvi. Eesti Rahva Muuseumi väljaanne. 249 lk.

Noorte õigusliku sotsialiseerumise uurimine üleminekul riigisotsialismist vabaturumajandusse. Materjale kordusuuringust. Koostajad: Lembit Auväärt, Hans Dsiss, Silvia Kaugia, Paul Kenkmann, Eduard Raska. Väljaandjad: Tartu Ülikooli sotsioloogia osakond, Õiguspsühholoogide ja –sotsioloogide Tartu Ühing. 133 lk A5.

Soovitusi noorgiidile. Koostanud Merike Naaber. Eesti noorsoo algatuskeskuse väljaanne. 55 lk A5
Torma Album III. Koostanud ja toimetanud Endel Laul, Aksel Jõgi. 104 lk. Teaduste Akadeemia Kirjastus.

2000

Eensalu, O. Hariduse rahastamine on süsteemitu ja loogikavaba. – Õpetajate Leht, 10.XI.

Gustav Adolf Oldekop 2.12.1755–8.05.1838. Koostanud Rein Vill. 8 lk A5

Haapsalu Sanatoorne Internaatkool 40. Teatmiku koostanud ja pildid pildistanud Tenno Sillaste. 59 lk A5.

Järva-Jaani kool. 48 lk A5.

Kehra kool 1850–2000. Peatoimetaja Aino Kukk. 270 lk A4.

350. Noarootsi kool läbi aegade. Koostanud Laine Belovas. 75 lk A4.

Kopso, I. In memoriam. Käisi-truu Eisen. – Õpetajate Leht, 10.XI.

Mõistuse ja südamega. Saue Gümnaasiumi almanahh. Koostaja Piret Uulma. 159 lk A5

Mõttelend. Õpilasalmanahh. Peatoimetaja Enda Trubok. 158 lk A4.

Tabivere valla XX sajandi inimesed. Koostaja Ülo Sepp. 20 lk A5.

Tikk, Ü. Kehra Keskkool 150. – Õpetajate Leht, 10.XI.

Õigus Psühholoogia Sotsioloogia. Õppematerjale. Koostanud Lembit Auväärt. MTÜ ÕPS Tartu Ühingu väljaanne. Tartu Ülikooli Kirjastus

MÄLESTAME

FERDINAND EISEN

17.11.1914–31.10.2000

Läinud aasta viinakuu viimane päev tõi Eestimaa haridusellu suure lahkumise – seiskus elupõlise koolimehe Ferdinand Eiseni süda ja ta sängitati arvukaist austajaist saadetuna Metsakalmistu mulda.

F. Eisen oli oma rahva minevikujuuri austav tark mõtleja ja Johannes Käisi õpilane. Õpetajakutse omandas ta Võru ja pärast selle sulgemist Läänemaa Õpetajate Seminaris ning Tallinna Pedagoogiumis. Tööd hariduspõllul alustas ta 1935. aastal Molnika 6klassilise kooli õpetajana. Edasi jätkus töö koolide juhina, kõrgkoolide õppejõuna, dotsendina ja 1960. aastast kuni pensionile jäämiseni 1980. aastal haridusministrina. Kõige selle kõrval jõudis ta tugeva sõna kaasa ütelda pedagoogikateaduses ning kirjutada õige mitu mahukat raamatut. Peamiselt oma õpetajast Johannes Käisist ja tema pedagoogilisest tegevusest, oli ta ju pikka aega taotlenud selle eesti juhtiva pedagoogi rehabiliteerimist.

Oma 20aastase ministritöö jooksul suutis ta eesti koolide jaoks välja võidelda mitmeid vajalikke, teiste liiduvabariikidega võrreldes erandlikke soodustusi. Eestis oli 11klassiline emakeelne kool, süvaõppega klassid füüsikast muusikani, originaalõpikud, õpikute fondeerimine, koolinoorte laulu- ja tantsupeod, õpilastööde üleriigilised näitused, laste kooliks ettevalmistamise rühmad, viiepäevane koolinädal jne.

F. Eisen oli Johannes Käisi Seltsi (1990) asutajaliige ja kuulus seltsi juhatusse. Ta kirjutas kaastöid seltsi taasasutatud väljaandele "Kooliuuenduslane", avades selle esimese numbri artikliga ""Kooliuuenduslase" sünd ja taassünd".

F. Eisen tutvus rahvusvahelise plaankeelega esperantoga kolmekümnendatel aastatel. Ministrina võimaldas ta esperanto keele fakultatiivset õpetamist koolides. Ta võttis osa mitmest Ülemaailmse Esperanto-Assotsiatsiooni kongressist ja oli aastail 1980–1991 Eesti esperantoorganisatsiooni esimees, aastast 1992 auliige.

F. Eisen osales kolmesaja-aastaste koolide liikumises ja B. G. Forseliuse Seltsi asutamiskomisjonis, oli seltsi asutajaliige ja nõunik. Ta kirjutas kaastöid Forseliuse Sõnumitele.

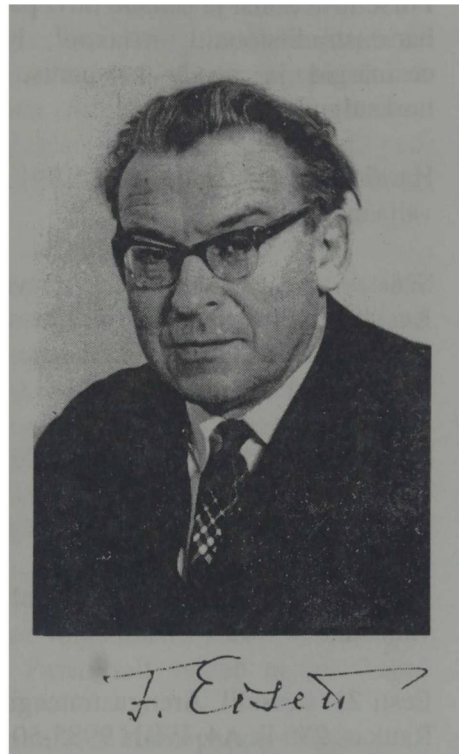
F. Eisen on Eesti Vabariigi Riigivapi IV klassi ordeni (1996) ja B. G. Forseliuse medali (1991) laureaat.

Mälestus temast kui üldtunnustatud haridusmehest ja kultuurikandjast jääb igaveseks Eestimaa koolihariduse ajalukku.

Avaldame kaastunnet omastele.

Sügavas kurbuses

Sinu õpilane Harri Ellart,
aatekaaslased B. G. Forseliuse Seltsist,
Eesti Esperanto Liidust ja Tartu Esperanto Seltsist

B. G. Forseliuse Seltsi hariduspäevad Illuka Põhikoolis 13.–14. oktoobril 2000

Õpireisid ja -rännakud on enesetäienduse oluline vorm.
Ka B. G. Forseliuse ja tema kasvandike reis Stockholmis
1686. aastal oli nende eesti poiste jaoks õpireis.
Professor Helmut Piirimäe

Forseliuse Seltsi Reisid®

Korraldame põhikirjast lähtudes turismi- ja õpireise, reiskursusi, matku ja suvelaagreid kodu- ja välismaal. Tellija soovil külastame sihtmaad koole jm institutsioone. Täiendõppe ja vabahariduskoolituse reiskursuse kuulajatele anname tõendi.

Meil on professionaalne reiskorralduskogemus, haritud ja asjatundlikud reisijuhid ja giidid: dots **Peep Miidla** (Itaalia), prof **Helmut Piirimäe** (Euroopa riikide ajalugu), **Sirje ja Ricardo Mateo** (Hispaania, Portugal), **Madis Linnamägi** (Euroopa, Egiptus), **Mairi Kõrvel** (Tšehhi, Poola), **Bruno O'Ya** (Poola) ...

Reisi nimetus	Kestus	Hind	Lisainfo
Ühe- ja kahepäevased reisid Eestis: Lõuna-Eesti, Saaremaa, Hiiumaa, Võrumaa, Peipsi-äärne ja Palamuse, Põlvamaa, Kirde-Eesti, Petserimaa			
Austria	8	3100.-	Viin, Salzburg, Alpid, Krimmli kosed, Linz
Baier-Austria	11	4400.-	München, Nürnberg, Krimmli kosed, Salzburg...
Baier- Tšehhi	8	3000.-	Baden Baden, München, Nürnberg, Plzen, Praha...
Beneluxi maad	11	4950.-	Lilleparaad (aprillikuus), juustumuseum, tuulikud
Hispaania-Portugal	18	7960.-	Andorra, Barcelona, Montserrat, Sevilla...
Holland	9	4200.-	Brügge, Amsterdam, Rotterdam, tuulikuteväli...
Ida-Eroopa loodusmälestised	7	2180.-	Tšehhi Paradiis, Moraavia karstikoopad, Wieliczka soolakaevandus (UNESCO kultuuripärand)
Iirimaa	15	8665.-	Chester, Newcastle, Londonderry, Dublin, Cork...
Inglismaa-Šotimaa	13	7250.-	Stonehenge, Bath, Chester, Loch Nessi järv...
Itaalia-Vatikan	10/12	3800.-/4350.-	San Marino Vabariik, Capri saar, Pompeji, Vesuv
Kreeka-Itaalia	16	5970.-	Vatikan, San Marino Vabariik, laevasõit...
Lapimaa	4	810.-/1750.-	Rovaniemi, Jõuluvana ja tema postkontor, troopikabassein
Leedu	3	890.-	Trakai, Kura säär, Klaipeda (merevaigumuseum, akvaarium)
Läti	2	480.-	Sigulda, Riia, Jūrmala
Riia "Akvalandija"	1	235.-/295.-	Veelõbustuspark, tsirkus, linnaekskursioon
Muumimaa (Soomes)	2	720.-/1380.-	lastepärane tegevus
Norra	9/11	3900.-/ 4780.-/	Kämpingumajad/telgid; Bergen, Geirangeri fjord...
Pariis ja Brüssel	8	3980.-	Eiffeli torn, Ladina kvartal, Montmartre, la Defense
Poola	5	1690.-	Kraków, Wieliczka, Czestochowa pühamu...
Poola	7	1990.-	Kraków, Wieliczka, Czestochowa, Oswiecim...
Praha	5	1430.-	Karlštejni loss, Hrad, purskkaevu-värvusmuusika
Rumeenia	7	2100.-	Must meri, Galati, Bukarest, Cluj-Napoca, folkloor
St. Peterburg	3/5	950.-/1350.-	Ermitaaz, Iisaku katedraal, Vene muuseum...
Slovakkia mäed ja koopad	6	1850.-	Dobšinska jää- ja Demänovska karstikoopad
Taani	9	4250.-	Christiania hipivabariik, linnad, lossid, Legoland...
Tšehhi	7	2250.-	Moraavia karstikoopad, purskkaevu-värvusmuusika
Tšehhi	9	2790.-	Vanad linnad ja lossid
Türgi	18	5850.-	Trooja, Göreme koopalinn, Pamukkale allikalubjad
Ungari	6	2190.-	Budapest, Balatoni järv, folklooriõhtu...

Hinnad on arvestatud rühmale suurusega 44 reisijat + 2 koostajat (ehk 2 rühmale a 22 reisijat + 1 koostaja). Rühma koostajad sõidavad tasuta. Reisi kestust, marsruuti, majutusviisi ja rühma suurust saab valida – järelikult ka hinda. Hinnale lisandub tervisekindlustus, kui seda on vaja. Sõlmime reisilepinguid nii reisijate kui rühmade volinikega. Koolide huvijuhid ja klassijuhatajad on meie parimad reisirühmade koostajad

Kasutame registreeritud kaubamärki "Forseliuse Seltsi Reisid /Forselius Travel/ + aabitsakukk" (ülal).

Reiskorraldaja 1991. aastast: **B. G. Forseliuse Selts, Riia 37, 50 410 TARTU**

tel/faks 07 420 277; mobiil 050 98 647

forsel@hot.ee